

KEKKOSEN MYLLYKIRJEET –
PERÄTTÖMIÄ VÄITTEITÄ JA LIEVÄHKÖÄ IRONIAA

Teemu Laasanen
Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Kielten laitos
Jyväskylän yliopisto
Helmikuu 2005

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Teemu Laasanen	
Työn nimi – Title Kekkonen myllykirjeet – perättömiä väitteitä ja lievähköä ironiaa	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Helmikuu 2005	Sivumäärä – Number of pages 94 sivua
Tiivistelmä – Abstract <p>Urho Kekkonen ura Suomen presidenttinä kesti 25 vuotta. Itsevaltiaaksikin kutsutun Kekkonen yhtenä merkittävänä vallankäytön muotona on pidetty niin sanottuja myllykirjeitä. Näitä presidenttivuosiensa niin poliittisille toimijoille kuin tavalliselle kansallekin kirjoittamiaan kirjeitä Kekkonen julkaisi kahden kirjan verran Kirjeitä myllystäni - kokoelmassa vuonna 1976. Tämä tutkimus tarkastelee näiden myllykirjeiden kielellisiä, argumentatiivisia ja retorisia piirteitä. Kirjeet Kekkonen vallankäytön välineenä rakentavat tekstuaalisessa maailmassa tietynlaista todellisuutta, joka heijastaa omaa vaikutustaan niiden ulkopuoliseen todellisuuteen. Tutkimus selvittää, kuinka Kekkonen valta-asema rakentuu myllykirjeiden tekstuaalisessa maailmassa. Teoreettisena taustana tutkimuksessa käytetään systeemis-funktionaalisen kieliopin sekä argumentaation ja retorikan tutkimuksen käsitteistöä. Argumentaatioteorioiden mukaan argumentointi onnistuu tavoitteessaan, kun yleisö vakuuttuu hänen kantansa oikeellisuudesta. Yleisö voi koostua olla vaikkapa vain argumentoijasta itsestään tai kaikista ihmiskunnan pätevistä jäsenistä. Tekstien yleisöön kuuluvat myös tulevaisuuden lukijat. Argumentaation rakentumisen lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan myös Kekkonen ja myllykirjeiden vastaanottajien asemoitumista teksteissä. Kielen interpersonaalisen metafunktion näkökulmasta voidaan tutkia niitä osapuolten välisiä suhteita ja positioita, joita tekstuaalisessa maailmassa heille tarjotaan.</p> <p>Urho Kekkonen asema suomalaisen ulkopoliittikan samoin kuin sisäpolitiikan suvereenina hallitsijana perustui määrätietoiseen ja toisteiseen ulkopoliittisen uhan retoriikkaan. Niin sisä- kuin ulkopoliittiset kiistat palautuvat poikkeuksetta Neuvostoliiton-suhteisiin ja sitä kautta kysymyksiin Suomen omasta edusta. Kekkonen asema rakentui juuri hänen hyvien idänsuhteidensa varaan, ja hän saattoikin vastustajien taltuttamiseksi vedota aina maan etuun. Kekkonen asemoi myllykirjeissään itsensä poikkeuksetta vastapuolta ylemmälle tasolle. Argumentatiivisilta keinoiltaan kirjeet ovat usein kyseenalaisia. Niiden ilmaukset saattavat olla painostavia, epäsuoria, rikkoa hyvän argumentaation sääntöjä ja niiden ironia kääntyy usein avoimeksi pilkaksi. Tällaisia keinoja käyttämällä Kekkonen pyrki vaimentamaan poliittisen oppositionsa, mutta ohjailemaan myös oman linjansa takana seisovia toimijoita. Kansalaisposteissaan Kekkonen lähestyy itselleen tuttuja tai tuntemattomia tavallisia kansalaisia heidän arkipäiväisissä ongelmissaan. Kansalaispostien sävy on pääasiassa hyväntuulinen ja jopa leikkisä, ja niiden tarkoitus onkin epäilemättä vankistaa yhtäältä kuvaa Kekkosesta kansanmiehenä ja toisaalta entisestään hänen valta-asemaansa. On mahdollista, että myllykirjeitä olisi kirjoitettu niiden myöhempää julkaisua silmällä pitäen. Vaikka kirjeet ovatkin vain edustava otos Kekkonen kirjeenvaihdosta, ovat ne dokumentti Suomen pitkäaikaisimman presidentin myytinomaisesta ajasta.</p>	
Asiasanat – Keywords Argumentaatio, retoriikka, systeemis-funktionaalinen kielioppi, diskurssi, Urho Kekkonen, myllykirje, ironia	
Säilytyspaikka – Depository Fennicum	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1.	JOHDANTO	1
1.1.	Aihe ja aineisto	1
1.2.	Tutkimuksesta	2
2.	TUTKIMUKSEN TEORIATAUSTA	5
2.1.	Tekstit ja niiden tutkimus	5
2.1.1.	Teksti ja diskurssi	5
2.1.2.	Tekstintutkimus	7
2.2.	Systemis-funktionaalinen kielioppi	11
2.3.	Argumentaatio ja pragmadialektiikka	15
2.4.	Retoriikka	19
2.5.	Ironia	23
2.6.	Teorian yhteenveto	24
3.	URHO KEKKOSEN ELÄMÄ JA VALTA	26
3.1.	Elämäkertaa	26
3.1.1.	Tausta	26
3.1.2.	Valtaannousu	29
3.1.3.	Valtakausi	30
3.1.4.	Otteen löystyminen	34
3.2.	Kekkonen presidenttinä ja hallitsijana	35
4.	KIRJEET TEKSTINÄ	38
4.1.	Kuinka käsketään	38
4.2.	Vastuksiksi kääntyneet vanhat tutut	43
4.2.1.	Käsistään ja jaloistaan sidottu presidentti	43
4.2.2.	Vanhan urheilutoverin kirje	48
4.2.3.	Kekkosen puheet	52
4.3.	Lehdistön ojentaminen	56
4.3.1.	Viennin veturi	56
4.3.2.	Ironiaa ja pilkkaa	60
4.4.	Kirje oppipojalle	65
5.	KIRJEET MAAILMASSA	69
5.1.	Kirjeet ja vastaanottajat	69
5.2.	Vaikuttamiskeinot	73
5.3.	Kansalaispostit	81
5.4.	Kenelle kirjoitettu	84
6.	PÄÄTÄNTÖ	86
	LÄHTEET	90

1. JOHDANTO

1.1. AIHE JA AINEISTO

Suomen pitkäaikaisimman presidentin Urho Kekkosen (3.9.1900–31.8.1986) kuolemasta on pian kaksikymmentä vuotta. Silti keskustelu hänen ympärillään jatkuu yhä tänäkin päivänä hyvin vilkkaana, ja Kekkosta ja hänen aikaansa muistellaan mitä erilaisimmissa käännteissä. Syitä tähän kiinnostukseen on monia, selkeimpänä lienee Kekkosen karismaattinen persoona ja hallitsemistapa aikana, jolloin Suomi joutui tasapainoilemaan Neuvostoliiton kupeessa kylmän sodan luodessa epävarmuutta koko maailman politiikkaan. Toinen syy yhä jatkuvaan ajankohtaisuuteen on epäilemättä suomalaisen keskusteluilmapiirin vapautuminen ja Kekkosen ”myytin” purkautuminen elämäkertateosten, päiväkirjojen ja jopa Kekkos-aiheisen sarjakuva-albumin julkaisemisen myötä. Kekkosen arvostuksesta vielä vuonna 2004 kertoo sekin, että hänet äänestettiin syksyllä kolmanneksi kaikkien aikojen suurimpien suomalaisten listalla.

Oma tutkimukseni käsittelee Urho Kekkosen Kirjeitä myllystäni -teoksia, joista ensimmäinen osa julkaistiin vuoden 1976 keväällä ja jälkimmäinen osa saman vuoden syksyllä. Teokset ovat kirjekokoelmia, jotka sisältävät presidentti Kekkosen kirjoittamia kirjeitä vuosilta 1956–1975 niin poliittisille toimijoille kuin tavallisille kansalaisillekin. Kokoelmat ovat toimittaneet Maarit Tyrkkö ja Keijo Korhonen. Myllykirjeitä itseään on pidetty myös yhtenä Kekkosen vallankäytön ”täsmäaseena”. Hän puuttui myllykirjeillään puolueiden, poliitikkojen ja sanomalehtien toimitusten kannanottoihin, jopa yksityisten toimittajien kirjoituksiin (Jakobson 2003: 155).

Kirjoihin on otettu mukaan vain Kekkosen kirjoittamia kirjeitä, joskin joissain tapauksissa on selvyuden vuoksi otettu otteita myös niistä kirjeistä, joihin Kekkonen vastaa tai viittaa. Kirjeitä lukiessa lukijalle selviää kuitenkin helposti, mistä asioista ja tapauksista niissä on kysymys, vaikkei nähtävissä olekaan muuta aineistoa. Kokoelmien ilmestymisaikana kirjeisiin liittyvät tapaukset olivat tuoretta lähimenneisyyttä ja luultavasti ihmisten muistissa melko hyvin. Nyt miltei kolme vuosikymmentä myöhemmin kirjeet avautuvat nuoremmille sukupolville epäilemättä eri tavalla, koska lukijoilla ei ole omakohtaisia kokemuksia ja muistoja ei näistä vuosista, vaan kirjekokoelmia on luettava historiantuntemuksen valossa. Siksi nämä uudet nuorempien polvien lukukontekstit ja tulkinnat värittyvät erilailla kuin sellaisilla lukijoilla, jotka ovat itse eläneet Kekkosen ajan suomettuneessa Suomessa ja tunteet kirjekokoelmissa mainittuja henkilöitä. Tutkimuksessani käsittelem kirjjeitä ennen muuta nykyisen

tietämyksen valossa. Kekkonen ajasta ja hänen toiminnastaan presidenttinä on saatu paljon uutta tietoa 1960–70-lukuihin verrattuna, ja siten kokonaiskuva Kekkonen pyrkimyksistä ja toimintatavoista näyttäytyy nykynäkökulmasta toisenlaisena. Tarkastelen myllykirjeitä kielellisinä ja argumentatiivisina vaikuttamisen välineinä arvioimatta kovinkaan paljoa kirjeiden kuvaamien todellisten ja kielenulkoisten tapahtumien kulkua.

Presidentti Kekkonen aktiivisen kirjepostittelun tuotteita on alettu kutsua myllykirjeiksi. Suomen Kuvalehti (SK: 70) julkaisi Kekkonen kuoltua laajan UKK-liitteen, jossa ”Mylläriin” puheiden ja runsaan kirjoittelun arvioitiin olleen hänen tärkeimpiä tapoja toteuttaa politiikkansa. Kirjoittajana hän käytti muun muassa nimimerkkejä Lautamies, Känä, Mies Suomalainen, Pekka Peitsi, Veljenpoika, Liimatainen ja Simo Sakari. Myllykirjeitä luonnehditaan eri henkilöille lähetetyiksi suorasukaisiksi kannanotoiksi. Nykyään myllykirje on nousut puheessamme käsitteeksi, joka ilman muuta tarkoittaa Kekkonen kirjoittamaa kirjettä, mutta ehkä yleisemminkin tietämyksistä kovistelevaa kirjettä. Alunalkujaan ”myllykirjeitä” on julkaissut ranskalainen kirjailija Alphonse Daudet novellikokoelmassaan Kirjeitä myllyltäni. Kekkonen kuitenkin kiistää näiden Kirjeitä myllystäni -kirjeiden liittyvän mitenkään vuonna 1869 julkaistuun Daudet’n novelleihin, sillä hänen myllynsä poikkeaa täysin Daudet’n romanttisesta runoilijan piilopaikasta, josta lähetetään ”vastaanottajan kannalta anonyymejä kirjelmiä”. Sen sijaan Kekkonen luonnehtii kirjemyllynsä olevan ”pauhaava, ryskivä, jyskivä ja jauhava mylly, josta myllystä kirjeet sinkoavat tarkoin määriteltävissä oleville vastaanottajille”. Kekkonen korostaa vielä, että vaikka hänenkin myllynsä tuotteista pilkahtelee leikillisuus ja veitikkamainen iva, ei tarkoitus ole ”leikitellä, vaan puhua totisinta totta”. (KM2: 5–7.)

1.2. TUTKIMUKSESTA

Myllykirjeitä tarkasteleva tutkimukseni sai innoituksensa ennen muuta kysymyksestä, miksi ja millä motiiveilla presidentti Kekkonen tahtoi julkaista kirjeenvaihtoaan vielä virassa ollessaan. Ensimmäisen osan esipuheessa hän vastaa itse kysymykseen. Hänen motiivinsa on ”vahvistaa harjoittamaansa ulkopoliittikkaa”. Useissa kokoelman kirjeistä käsitellään Kekkonen presidenttivuosien ulkopoliittikkaan liittyviä tapauksia, ja hän tahtookin oikaista kirjeitään julkaisemalla mahdollisia virhepäätelmiä ja -arviointeja. Hän myöntää, että on joskus kynäilty kirjeitä liiankin ”sypäkästi”, muttei ole tehnyt sitä mielestään turhan takia, ennemminkin oikaistakseen vääryyksiä. Kokoelmat sisältävät myös lukuisan joukon kirjeitä, joita Kekkonen

on presidenttinä lähettänyt tutuilleen ja tavallisille kansalaisille. Erotuksena poliittisista kirjeistä näitä kirjeitä voidaan kutsua kansalaispostiksi. Kansalaispostia on runsaasti, sillä hän oli jo presidentin toimeen tultuaan päättänyt, että jokaiseen presidentille osoitettuun asiallisen kirjeeseen on syytä vastata. Hän katsoi velvollisuudekseen auttaa kansalaisia heidän ongelmissaan. (KM1: 5–6.) Matti Klinge (1986: 75) väittää Kekkosen olleen hyvin halukas pääsemään esille ja saamaan julkisuutta. Samoin hän halusi kehittää itseään kirjoittajana ja saada julkaistua kirjoituksiaan. Myllykirjeet herättivät aikanaan paljon huomiota ja Klingen mukaan ”valtio-opillisia pohdintoja kirjeiden julkaisemisesta presidentin vallankäytön välineenä”. Kaiken kaikkiaan kirje on vallankäytön välineenä mielenkiintoinen; se on henkilökohtainen, hiljainen ja voi hyvin laadittuna olla tehokas vaikuttaja. Kirjeiden julkaiseminen kaikkien luettavaksi tuo henkilökohtaisuuteen ja vaikuttavuuteen uuden näkökulman.

Kirjekokoelmia ei kuitenkaan voi lukea aivan viattomasti. Ensimmäinen syy löytyy niiden kirjoittajasta. Presidentti Urho Kekkosen tapaa toimia tehtävässään arvosteltiin omavaltaisuudesta ja yleisesti häntä on pidetty suorastaan itsevaltiaana. Esimerkiksi Jakobson (2003: 154–155) toteaa Kekkosen näkemyksen olleen, että hyvä idänpolitiikka noudatti ”kansakunnan kokonaiskäyttäytymistä” eli presidentin linjan ehdotonta hyväksymistä ja kannatusta. Ilman Kekkosen suosiota ei politiikassa voinut menestyä. Presidentin julkisia vetoouksia ja nuhteita harva uskalsi uhmata. Kekkosen ehdoton vaatimus ulkopoliittikkansa tukemisesta halvaannutti demokraattisen järjestelmän normaalin toiminnan. Kaikkien poliittisten toimijoiden ja jopa julkisen sanan tuli toimia diplomaattien tavoin, presidentin ohjeita noudattaen. Häikiö (2003: 601) taas tiivistää asian toteamalla, että noottikriisin jälkeen Kekkosen todellinen oppositio katosi ja hän sai vahvan, myöhemmin jopa yksinvaltiaan aseman Suomen johdossa. Tämän takia on kiinnostavaa tarkastella, kuinka itsevaltiaaksi mainittu presidentti kirjoittaa vastustajilleen, kun tarkoituksena on puolustaa omaa linjaa ja toimintaa.

Toisekseen kiinnostuksen kohde löytyy kirjeiden argumentaatiosta ja kirjoittajan käyttämistä kielen keinoista. Kekkonen tunnettiin varsin sujuvasanaisena kirjoittajana, toimitaan hän nuoruudessaan lehtimiehenä ja sittemmin muun muassa kolumnistina useilla salanimillä. Kirjeistä huomaa helposti kirjoittajan itsensäkin myöntämän ”sypäkkyyden”, sillä etenkin ulkopoliittisissa kysymyksissä eri linjoilla olevat poliitikot samoin kuin muutkin häntä arvostelevat tahot saavat kuulla kunniansa ilman että sanoja säästellään. Mutta kirjeet eivät ole lainkaan hätäisiä haukkumakirjeitä, vaan ne on rakennettu huolellisesti argumentoiden ja taitavasti retorisia keinoja käyttäen. Hyvärinen (2000: 355) on todennut, että Kekkonen rajoitti sanomisen vapautta taustavaikuttajana ja ankarilla, syyttävillä ja tuomitsevilla myllykirjeillä.

Kirjeitä on siis kahden kirjan verran eli melko paljon. Silti kirjoissa lienee vain pieni osa kaikesta presidentti Kekkonen kirjeenvaihdosta. Tutkimukseni on ehdottoman laadullinen, enkä käsittele kirjeitä määrällisesti tai keksi niille yleisiä ja kattavia luokituksia. Kirjoissa kirjeet on koottu luvuiksi vuosittain ja luvun sisällä ovat ensimmäisenä ulkopoliittikkaa käsittelevät kannanotot, sitten puoluepoliittiset ja kolmantena muut kirjeet. Huomioni keskittyy luonnollisestikin poliittisiin kommentteihin, joskin myös kansalaispostiin vastaaminen on tärkeä ele presidentiltä. Se saattaa olla merkittävä keino ylläpitää kansansuosiota ja vankistaa valtaa. Pohdin myös myllykirjeen määritelmää ja kansalaispostin roolia näissä kokoelmissa. Aikaisempaa tutkimusta Urho Kekkosesta on valtavasti eri muodoissa, niin poliittisina ja historiallisina tutkielminä kuin elämäkerrallisina tuotoksinakin. Aikaisempaa analyysia myllykirjeistä en tiedä tässä mitassa olevan.

Tämän johdantoluvun jälkeen esittelen toisessa luvussa tutkimukseni teoreettista taustaa. Metodisesti työni on eklektinen, enkä käytä yhtä varsinaista tutkimusmenetelmää tai metodia sellaisenaan. Teoreettinen viitekehyseni on yhdistelmä lingvististä tekstintutkimusta ja argumentaation ja retoriikan tutkimusta, joskin näiden välille on vaikea tehdä eroa, mitä asiaa pohdin toisessa luvussa. Näin laajan aineiston tutkimiseen ei minkään tiukkarajaisen metodin kanssa voi alkaakaan. Pyrin tarkastelemaan yhtäältä kirjeiden tiettyjä kielenpiirteitä ja toisaalta vertaamaan Kekkonen kielenkäyttöä ja argumentaatiota olettamuksiin hyvästä argumentaatiosta. Kolmas luku on varattu päähenkilön esittelylle. Kartoitan siinä lyhyesti Urho Kekkonen elämäkertaa, niitä seikkoja, joihin hänen valtansa ja vallankäyttönsä on nähty perustuvan sekä hänen presidenttikautensa (1956–1981) aikaista yhteiskunnallista todellisuutta.

Neljäs luku on tutkimukseni tärkein ja laajin. Siinä analysoin myllykirjeitä tekstuaalisella tasolla, eli tarkastelen sitä, millaisista kielellisistä aineksista ja ilmauksista kirjeet on rakennettu. Viidennessä luvussa laajennan käsittelyä kirjekokoelmiin kokonaisuutena ja hieman niiden ulkopuolellekin. Tekstit eivät ole irrallaan niiden ulkopuolisesta maailmasta, etenkin kun niiden avulla maan presidentin voidaan ajatella hallitsevan maansa poliittista elämää. Samalla viides luku sisältää pohdintaa tutkimuksen tuloksista ja linkittää niitä Kekkonen vallankäyttöön. Kuudes, viimeinen luku on havaintojen ja tulosten yhteen vetämistä. Lisäksi pohdin metodisia kysymyksiä ja tutkimuksen muita näkökulmia.

Tarkoitukseni on tarkastella Kekkonen tapaa kirjoittaa myllykirjeitään ja rakentaa niiden kautta omaa asemaansa vallankäyttäjänä. Tekstintutkimuksen ikuinen ongelma tulee olemaan merkityksen lähteen löytyminen. Hiidenmaan (2000: 168) mukaan merkitystä voi tekstejä tutkittaessa etsiä joko tekijän tarkoituksista, tekstistä itsestään tai lukijan tulkinnoista. Kaikissa lähestymistavoissa on kuitenkin omat ongelmansa. Kirjoittajan intention tavoittami-

nen tekstin perusteella on mahdotonta, joskin tekstiä voidaan hyvällä syyllä pitää tienviittana kirjoittajan tarkoitusperiin. Tarkkaa suhdetta kirjeiden kielen ja yhteiskunnallisen ja historiallisen todellisuuden välillä on mahdotonta löytää kielitieteellisin välinein tai edes etsiäkään, vaan tarkasteluni kohteeni on juuri se osa todellisuudesta, jota nämä kirjat ovat rakentamassa. En ole varsinaisesti asettanut tutkimukselleni työhypoteesia, mutta uskon kirjeteksteistä löytyvän joitain juuri myllykirjeille – ja samalla hallitsija-Kekkoselle – ominaisia piirteitä.

2. TUTKIMUKSEN TEORIATAUSTA

2.1. TEKSTIT JA NIIDEN TUTKIMUS

2.1.1. TEKSTI JA DISKURSSI

Teksti on Hiidenmaan (2000: 166–170) mukaan kaikessa moniulotteisuudessaan luontevinta määritellä käytössä olevaksi kieleksi, jolla on funktio eli tehtävä ja tavoite. Teksti on merkityspotentiaali, mutta merkitysten varsinaisesta sijainnista on käyty ja käydään keskustelua ehkä loputtomiin. Merkitys voi eri näkemysten mukaan olla joko kirjoittajan hallussa, löytyä tekstistä itsestään tai olla lukijan tuottamaa. Ensimmäinen vaihtoehto vaatisi kirjoittajan intention löytämistä, mikä ohjaa samalla pohtimaan kirjoittajan intention osuutta tekstissä ja sen tulkinnassa. Toisaalta merkityksen voisi löytää tekstistä sellaisenaan. Kolmantena merkitysten voidaan ajatella syntyvän lukijan tuottamana, jolloin tarkasteltaisiin erilaisia lukutapoja ja vastaanottoa. Lehtonen (1996: 114–115, 126) toteaa, ettei merkitystä ole kirjoitettu ikään kuin valmiiksi tekstin sisään, vaan se muodostuu tekstin luennasta, johon tekstin lisäksi vaikuttaa lukijan sitoutuminen laajempiin konteksteihin ja kulttuurisiin käytänteisiin. Merkitys on luonteeltaan prosessuaalinen, ja juuri prosessina sitä tulisi tutkiakin. Tekstejä analysoitaessa ei olekaan aiheellista etsiä vain yhtä merkitystä, vaan katsoa, millaisia merkitysten mahdollisuuksia tietty teksti avaa. Siinä mielessä ”teksti on produktiivisuutta”, kuten kirjallisuudentutkija Barthes asian ilmaisee. Tekstit eivät siten itsessään sisällä valmiita ja lukkoon lyötyjä merkityksiä, vaan ovat merkityspotentiaaleja, mikä kuuluu myös hallidaylaisen kieliopin ydinajatuksiin.

Juuri tällaisia ajatuksia on esittänyt venäläinen Vološinov (1990: 106–107, 125) jo 1929 ilmestyneessä teoksessaan, vaikka terminologia on hieman hänen ajoistaan muut-

tunutkin. Hänen mukaansa kaikki merkitykset ja ymmärtäminen rakentuvat dialogisesti eli vuorovaikutuksellisessa prosessissa. Niinpä puhunta on aina suunnattu jollekin joko todelliselle tai kuviteltavissa olevalle puhekuppanille. Merkityksiä määrittää yhtä paljon vastaanottaja kuin puhuja. Merkitys on puhujan ja kuulijan välisen suhteen tuote.

Vaatus olemassaolosta ja hahmosta erottaa tekstin diskurssista ja ideologioista eli kulttuurissa olevista järjestäytyneistä merkityksistä. Teksti sisältää aina diskurssin tai useampia diskursseja. Teksti muodostaa sananvalinnoillaan ja esitystavoillaan tietyt diskurssit, jolloin kyse on myös interdiskursiivisesta yhteydestä. Diskurssien voi katsoa myös muodostavan tekstien kontekstin. (Hiidenmaa 2000: 167.) Diskurssi on kahtalainen termi: yhtäältä sillä tarkoitetaan sitä vuorovaikutuksellista prosessia, jossa merkityksiä tuotetaan, toisaalta tämän prosessin lopputulosta. Diskurssi-käsitteen mukaan merkitykset eivät ole abstrakteja, vaan ne tuotetaan diskursseissa, jotka ovat sosiaalisia, institutionaalisia ja historiallisia. (Lehtonen 1996: 69.)

van Dijk (1997: 1–2) mukaan diskurssi on epäselvä tai sumea käsite, jota käytetään paljon mitä erilaisimmissa yhteyksissä arkipäivän kielenkäytössä. Diskurssianalyysin tekijöiden käsitys diskurssista on kuitenkin paljon rajatumpi ja jossain määrin abstraktimpi. Tieteellisempi määritelmä käsitteelle myöntää sen merkitsevän kielenkäytön muotoa, mutta pitää sitä riittämättömänä. Kielenkäyttöä tarkasteltaessa tulee etsiä vastauksia ainakin kysymyksiin kuka, miten, miksi ja milloin. van Dijk näkee diskurssissa tärkeäksi juuri funktionaalisuuden, ja nostaa esiin käsitteen kommunikatiivinen tilanne, joka kuvaa kielenkäyttöä tietystä tilanteesta ja tarkoituksessa. Kielellä tehdään jotain sosiaalisessa tilanteensa ja se toimii siis vuorovaikutuksen välineenä. Diskurssintutkimuksessa pyritään siis selittämään kielenkäytön, uskomusten viestimisen – joka on van Dijkin teorian kognitiivinen osa – ja vuorovaikutuksen suhdetta.

Diskurssit eivät kuitenkaan ole aina kovin selvärajaisia. Lisäksi monia tekstimuotoja, kuten kirjeitä, tekstikirjoja ja lakitekstejä, täytyy pitää mieluumminkin objekteina kuin vuorovaikutuksen muotoina. Siitä huolimatta van Dijk ei pidä esimerkiksi suullisen vuorovaikutuksen ja kirjoitetun kirjeen välistä eroa suurena. Hän käyttää termiä kirjoitettu vuorovaikutus kuvaamaan sitä, kuinka kirjoitetun tekstin lukeminen on lukijan kannalta aktiivista vastaanottoa, ei vain kirjoittajan monologia. Kaikesta huolimatta van Dijk korostaa, että oli diskurssi puhuttua tai kirjoitettua kieltä, sitä ei voi erottaa kontekstistaan – sosiaalisesta tilanteestaan – joka on aina vaikuttamassa tekstiin tai puheeseen. Diskurssintutkimus on siten aina tekstin tutkimista kontekstissaan. (van Dijk 1997: 3.) Vološinovin (1990: 116–117) mielestä kielellinen vuorovaikutus on kielen perusta. Hän pitää kirjallista tekstiä yhtäläillä dialogin

välineenä kuin puhuttuakin. Olenainen on havainto, että jokainen kielellinen ilmaus on osa keskeytymätöntä kielellistä kanssakäymistä, ja tämä taas osa sosiaalisen yhteisön muotoutumista. Siten kieltä ei voi käsittää eikä selittää ilman suhdetta konkreettiseen tilanteeseen.

Funktionaalista näkökulmasta kielen keskeinen ominaisuus on merkitysten luominen, ja kielitieteen tehtävä on siten selvittää, miten merkitykset rakentuvat vuorovaikutustilanteissa kielen avulla. Kielen kuvaus on siis kielellisten valintojen systematiikan kuvausta. Tutkimus tarkastelee kieltä merkityspotentialina, kielen ja käyttöyhteyden suhdetta kuin myös eri ihmisten ja ryhmien kielenkäyttötapoja. (Luukka 2000: 138.) Kielenkäytön ymmärtäminen sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti käytännöksi tarkoittaa ensinnäkin sitä, että se on toiminnan muoto. Se tarkoittaa myös sitä, että kieli on sosiaalisesti ja historiallisesti vaihteleva toiminnan muoto, joka on dialektisessa vuorovaikutuksessa muiden yhteiskunnallisten alueiden kanssa. Dialektisuus tarkoittaa sitä, että kieli on muovautunut yhteiskunnallisesti, mutta se on myös yhteiskunnallisesti vaikuttavaa. (Fairclough 1997: 75–76.)

2.1.2. TEKSTINTUTKIMUS

Tekstintutkimuksen perustaa voi lähteä hakemaan periaatteessa monelta suunnalta, sillä kieltä ja sen ilmenemistapoja on selitetty ja kuvattu useilla teorioilla. Nykyisiä käsityksiä kielen ja kielenkäytön olemuksesta yhdistää kuitenkin niiden tapa mieltää kielenkäyttö ennen muuta vuorovaikutuksena ja toimintana, jolla on laajempia käytännön tasolle ulottuvia merkityksiä. Kieltä ei siten ole syytä tarkastella entiteettinä, joka olisi irrallinen ulkopuolisesta todellisuudesta. Kielitieteen alueista pragmatiikka on kiinnostunut kielenkäytöstä kontekstissa ja vuorovaikutuksessa. Se on kiinnostunut puhujan tarkoituksen ja sanoman vaikutuksen suhteesta, ja kuvauksen kohteena onkin vuorovaikutus, ei niinkään lauseiden ja rakenteiden taso. (Leiwo – Pietikäinen 1996: 85.) Käyn tässä läpi lyhyesti puheaktiteoriaa ja Gricen keskustelumaksimeja, jotka ovat perustana pragmaattisesti suuntautuneelle kielentutkimukselle. Sen jälkeen esittelen joitain nykyisin vallitsevia käsityksiä tekstintutkimisen taustalta.

Puheaktiteoria näkee lauseet kielellisinä tekoina. Tämä englantilaisen J. L. Austinin 1950-luvulla aloittama teoria sai alkunsa siitä huomiosta, ettei kaikkien lauseiden todellisuusarvoa ole edes mielekästä pohtia. Aluksi hän erotti konstantiivit, kuvaukset, ja performatiivit, tekemiset. Sen sijaan kaikki lauseet on nähtävä kielellisinä tekoina, joilla esimerkiksi esitetään tai etsitään tietoa tai saadaan joku tekemään jotain. Jokainen lause sisältää siten performatiivin: esimerkiksi kuvauslauseeseen *Leskinen on edesvastuuton sälli* (sovellettu

KM1: 51:stä) voidaan upottaa performatiivi *Minä väitän, että* p. Performatiivilauseen ”voimaa” Austin kutsui illokuutioksi. Lauseen illokuutiivinen voima on eri asia kuin lauseen propositionaalinen sisältö, propositio, joka tarkoittaa lauseen kontekstista riippumatonta peruserkitystä. Siten lauseen *Täällä on huono ilma* propositio on *Ilma on huono*, mutta illokuutiivinen voima voi olla vaikkapa kehoitus avata ikkuna. Illokuutiota voidaan tarkastella myös puheintentiona. Sanoessaan jotain puhuja saa jotain aikaan kuulijassa, tätä vaikutusta Austin kutsui ilmauksen perlokuutioksi. Lauseen illokuutio ja sen aikaansaama perlokuutio eivät kuitenkaan ole sillä tavalla yhteismitallisia, että tietty tulos johtuisi aina tietystä intentiosta. Austin ja jotkin hänen innoittamansa kielitieteilijät ovat tutkineet illokuutioita ja luokitelleet niitä eri tavoin. (Leiwo – Luukka – Nikula 1992: 24–25.)

Puheaktiteoria tarkasteli enimmäkseen irrallisia lauseita ja niiden illokuutioita. Lausetta pidempiä yksiköitä se ei juuri yrittänyt selittää, vaikka kielenkäyttö saakin mielekkyytensä vasta laajemmissa yhteyksissä. Gricen yhteistyön periaate ja keskustelun maksiimit ovat pyrkimys formalisoida keskustelun sääntöjä ja myös mielenkiintoinen näkökulma tarkasteltaessa argumentaatiota ja kielenkäyttöä. Nämä maksiimit perustuvat yhteistyön periaatteen, ja kuulijan oletuksena on, että puhuja toimii järkipäisesti ja tahtoo noudattaa näitä keskustelun periaatteita. Maksiimit ovat tekstuaalisen ja interpersonaalisen retoriikan keskeinen tutkimuskohde. Ne eivät kuitenkaan ole säännöstö kieliopin sääntöjen tavalla, vaan niitä on mahdollista rikkoa keskustelussa useistakin syistä. (Leiwo ym. 1992: 29–30.)

Maksiimeja on neljä erilaista: määrän ja laadun maksiimit sekä suhde- ja tapamaksiimi, ja ne jakautuvat vielä tarkemmin alamaksiimeihin. Määrän maksiimi kuuluu ”anna oikea määrä informaatiota”. Keskustelussa puhujan tulee tätä maksiimia noudattaakseen antaa oikea määrä tietoa, riittävästi vaan ei liikaa. Laadun maksiimi puolestaan on ”tee puheenvuorostasi totuudellinen”, mikä tarkoittaa, ettei puhujan pidä valehdella tai kertoa sellaista, mistä hänellä ei ole näyttöä. Suhdemaksiimin ohje on ”ole relevantti”, joka kehottaa pysymään asiassa. Tapamaksiimi kuuluu ”ole selkeä”. Selkeys tarkoittaa tässä tapauksessa sitä, että puhujan tulee välttää monimerkityksisyyttä, monisanaisuutta ja epäselvyyttä. Maksiimeja ei kuitenkaan pidä ottaa kirjaimellisesti normeina ja niitä suorastaan joudutaan rikkomaan toisinaan. Usein niiden rikkomuksista selvitään kuulijan implikatuureilla ja luottamuksella yhteistyön periaatteen. Maksiimeja rikotaan usein tahallisesti vaikuttamaan pyrkivissä teksteissä kuten propagandassa tai mainonnassa, joiden tapauksissa puhujan ja kuulijan yhteinen päämääräkin puuttuu. Maksiimeja rikotaan useasti myös silloin, kun on tarve kohteliaisuuteen. Joka tapauksessa puheaktin merkitys määräytyy vuorovaikutustilanteissa kuulijan tulkinnan mukaan. (Leiwo ym. 1992: 31–35.)

Kielenkäytön piirteistä olennaisin on vuorovaikutuksellisuus. Kieli ja puhe ovat jollekin suunnattua toimintaa, joka ei tapahdu tyhjiössä, vaan ajassa, paikassa ja sosiaalisessa todellisuudessamme. Jokainen kielellinen valinta on kytköksissä puhujan tai kirjoittajan näkökulmaan, jonka taustalla on ideologia, arvojen ja uskomusten muodostama monimutkainen kokonaisuus. Useat kielelliset valinnat eivät ole lopulta kiinni kielenkäyttäjistä itsestään. Kulttuuriset kielenkäytön mallit ja itsestään selvät kategoriat syntyvät todennäköisesti luonnollistumisen kautta. Joitakin kielenkäytön luonnollistuneita malleja pidetään sosio-kulttuurisessa yhteisössä itsestään selvinä eli luonnollistuneina. Luonnollistumisprosessi on nähty nimenomaan kielen ideologisuuden ilmentymänä, yhteisön arvojen ja uskomusten aikaansaamina. (Kalliokoski 1996: 8, 14.)

Kieli on sosiaalinen käytäntö. Se merkitsee yhtäältä sitä, että kieli on aina toimintaa, mikä on Austinin puheaktiteorian havainto, ja toisaalta sitä, että sillä on aina sosiaalinen ja historiallinen ulottuvuutensa, se siis rakentuu sosiaalisessa todellisuudessa, mutta on myös rakentamassa tätä sosiaalista todellisuutta. Kielenkäyttö rakentaa yhtäaikaaisesti sosiaalisia identiteettejä ja suhteita sekä kolmantena tiedon ja uskomusten systeemejä. Tämän takia tarvitsemme moniulotteisia kieliteorioita, jollainen esimerkiksi Hallidayn funktionaalinen kielioppi on. Lisäksi pitää huomata, ettei kieli ole vain yksi monoliittinen ja mekaaninen järjestelmä, vaan se koostuu monista varioivista ja kilpailevista käytännöistä. (Fairclough 1995: 131.) van Dijkin mielestään konteksti on merkittävässä roolissa, kun halutaan kuvata ja selittää tekstiä. Pelkkä tekstin sisäisten rakenteiden tai kielellisten toimintojen analyysi ei riitä kuvaamaan diskurssia. Niiden lisäksi tutkijan pitää nähdä myös, että kieli sosiaalisena toimintana on yhteydessä ymmärryksen, viestinnän ja vuorovaikutuksen viitekehykseen, joka taas on osa laajempaa sosiokulttuurista rakennetta ja prosessia. (van Dijk 1997: 14, 19–21.)

Tutkimusotteeni ei ole varsinaisesti diskurssianalyttinen. Oma näkökulmani diskurssiin ja diskurssianalyysiin on soveltava. Tavoitteeni on Kekkosen argumentaation ja vaikuttamiskeinojen avaaminen. Diskurssin käsite on yhteydessä kielen yhteiskunnalliseen ja yhteisölliseen puoleen siinä määrin, ettei sitä kuitenkaan voi erottaa tutkimuksesta, jonka päämääränä on sanoa jotain kielenkäytön ja vallan suhteesta. Tähän on syynä etenkin se, että mielestäni kaikki diskurssi edellyttää periaatteessa tietynlaista argumentaatiotapaa ja retoriikkaa ollakseen tiettyä diskurssia. Esimerkiksi kylmän sodan ulkopoliittinen diskurssi eroaa lääketieteellisestä diskurssista, vaikka molemmissa saatetaankin käyttää samoja metaforia tai muita kielen keinoja. Rajoitetumpi näkökulmani on siksi, että varsinaiseen sosiaaliseen todellisuuteen, eli Kekkosen ja koko myllykirje-ilmiön maailmaan, on mahdoton päästä, joten sen avaaminen jää historiantutkimukselle ja epäilemättä suurelta osin salaisuuden verhon taa lo-

pultakin. Diskurssianalyysi toimii tutkimuksessani siis eräänlaisena taustaoletuksena. Tämä tarkoittaa sitä, että diskurssi-käsitteen yhteiskunnallinen ja yhteisöllinen ulottuvuus ja sen välittävä rooli kielen ja ympäröivän sosiaalisen todellisuuden suhteen on käyttökelpoinen tutkimukseni kannalta. Kuitenkin varsinainen kiinnostuksenkohteeni on argumentaatiossa ja sen muodossa ja toisekseen puhujan ja kuulijan suhteessa. Leiwon ja Pietikäisen (1996: 105) mukaan kriittistä diskurssianalyysia onkin pidettävä näkökulmana, ei selvärajaisena teoriana. Sen soveltajia kiinnostaa kielen ja vallan suhde. Oma tutkimukseni ei ole sinänsä kiinnostunut vallankäytöstä vaan kielenkäytöstä. Asian voisi ilmaista myös niin, että en tarkastele perlokuutioita vaan propositioita ja illokuutioita.

Hiidenmaa (2000: 168–169) pohtii myös tekstintutkimuksen ja diskurssintutkimuksen eroja. Tekstintutkimuksen tarkoitus on hänen mukaansa selvittää, miten tekstissä tutkitaan merkityksiä käyttämällä kielen resursseja kielisysteemien mahdollisuuksia hyödyntäen. Tulokseksi tekstintutkimuksesta saadaan kuvaus siitä, miten tietyssä kontekstissa kielenilmauksia käytetään merkityksellisellä tavalla. Diskurssintutkimuksessa teksti nähdään välineenä porautua siihen, miten eri aiheista puhutaan. Diskurssintutkimus tuottaa kuvauksen niistä merkityksistä, joita tuohon tutkittavaan aihealueeseen kuuluu. Nämä kaksi muodostavat sellaisen jatkumon ääripäät, joiden välimaastoon sijoittuvat useimmat kieleen keskittyvät tekstin- ja diskurssintutkimukset, joissa etsitään tekstin tuottamia merkityksiä ja näiden merkitysten tuottamistapoja. Faircloughin (1997: 31) mielestä diskurssi-käsitettä käytetään paikoin seka- vastikin eri tieteiden aloilla. Hänen käsityksensä kielitieteellisestä diskurssin määritelmästä on se, että käsite on ymmärrettävä sosiaalisena toimintana ja vuorovaikutuksena, ihmisten kanssakäymisenä todellisissa sosiaalisissa tilanteissa. Sen sijaan jälkistrukturalistiset yhteiskunta- teoriat pitävät diskurssia todellisuuden sosiaalisena konstruktiona, tiedon muotona. Fairclough käyttää molempia, liittäen nämä kaksi asiaa yhteen. Kielitieteilijöille diskurssi on nimen- omaan kirjoitusta tai puhetta, yhteiskuntatieteilijöille taas se on teoreettisempi käsite, joka on yhteydessä tietokäsitteeseen, siihen miten diskurssit synnyttävät, muokkaavat ja välittävät tietoa (Luukka 2000: 135).

Siinä missä kielitieteellinen tekstintutkimus lähtee liikkeelle kielen ja tekstin tutkimisesta ja sitä kautta päätyy mahdollisesti sanomaan jotain kielenulkoisista asioiden- loista, on yhteiskunnallisen diskurssintutkimuksen lähtökohta miltei päinvastainen. Yhteis- kunnallisen diskurssintutkimuksen missiona on ennemminkin käyttää kieltä ja tekstejä erään- laisena todistusaineistona asioiden kuvauksessa. Kari Palonen (1997: 3–4) onkin vähättele- vään sävyyn todennut, että todellinen diskurssintutkimus alkaa siitä kohdasta, mihin kielitie- teilijät lopettavat. Diskurssien määrittäminen on mielestäni kiinni ennen muuta tutkijan

mielipiteistä, eikä siihen on välttämättä ole olemassakaan mitään raja-aitoja. Onhan toki niin, että diskurssit ovat luonteeltaan rajattomia ja dynaamisia ja siten aina liikkeessä, mutta samaan teksti voidaan näkökulmasta riippuen määritellä hyvin erityyppisiksi diskursseiksi. Esimerkiksi kelpaa tapaus, jossa Kekkonen lupaa kirjeessään hoitaa asiaa, jotta syrjäseudun asukkaat saavat Kainuun sivukylille pihatien. Ensinnäkin voin sanoa tätä aivan tavanomaiseksi kansanmies-poliitikon diskurssiksi, jolla kannattajia voidaan heidän ongelmissaan lähestyä. Toisaalta voin kutsua tätä peitellyksi vallan diskurssiksi, koska näin Kekkonen saattaa yhtäältä osoittaa olevansa luottamuksen arvoinen vallankäyttäjä ja toisaalta mies, joka voi tahdollaan saada asioita tapahtumaan.

2.2. SYSTEEMIS-FUNKTIONAALINEN KIELIOPPI

Systeemis-funktionaalisen kieliopin kehittäjä M.A.K. Halliday (1992: 1–3) näkee kielen sosiaalisen semiotiikkana. Tämä merkitsee sitä, että kieli on sosiaalisen prosessin tuote, koska se opitaan ja se syntyy tällaisissa prosesseissa. Kieli on jaettujen merkitysten potentiaali, joka on erottamattomalla tavalla rakentamassa todellisuuttamme kulttuuriamme. Kieltä tulkitaan aina sosiokulttuurisessa kontekstissa, kulttuuria itseään tulkitaan semioottisesti, informaatiojärjestelmänä. Kieli ei koostu lauseista vaan tekstistä tai diskurssista, merkitysten vaihdosta interpersonaaliossa kontekstissa. Heikkisen (1999: 27) mukaan Halliday tahtoo korostaa systeemis-funktionaalisen kieliteoriassaan nimenomaan sen funktionaalisuutta. Tämä merkitsee sitä, että kieltä tulkitaan käytössä, että kielen perustavat merkityskomponentit ovat funktionaalisia ja että kielen jokaista elementtiä selitetään viittaamalla sen tehtävään kielen kokonaissysteemissä.

Luukka (2002: 89–90, 99) kuvaa systeemis-funktionaalisen kieliopin tutkimuskohteena olevan yhtäältä ihmisen merkityksenannon ja toisaalta kielisysteemin toimintatapojen selvittämisen. Kielen tehtävistä tärkein on merkityksen rakentaminen, ja siten funktionaalisen kielikäsitteksen lähestymistapa on ennen muuta semanttinen. Hallidayn teoria onkin hyvin käytännönläheinen. Luukan mukaan Hallidayn teorian keskeisin kielen ja sosiaalisen kontekstin yhteyttä kuvaava käsite on tilannekonteksti. Vaikka kieli on luonteeltaan avoin ja muuntuva, tilannekonteksti tekee tietyt kielelliset valinnat mahdollisiksi ja todennäköisiksi. Tätä tilannekontekstia Eggins kutsuu Hallidayn termin rekisteriksi (Eggins 1994: 49).

Eggins (1994: 30–32) esittelee rekisteriä ja genreä. Funktionaalisen kieliopin kannalta genre määritellään kulttuurin kontekstiksi ja rekisteri tilanteen kontekstiksi. Nämä

molemmat pitää huomioida, jotta voidaan ymmärtää kuinka ihmiset käyttävät kieltä. Genre on yleinen kehys, joka antaa tarkoituksen tietynlaisille vuorovaikutuksen tyypeille, se pystyy muuntumaan moneen erilaiseen tilannekontekstiin, jossa sitä käytetään.

Rekisteriä voidaan pitää ainakin eräällä tavalla kontekstina tekstissä, koska konteksti voidaan päätellä muun muassa tekstin tyylin perusteella. Tarkempaan analyysiin ja päättelyyn päästään kuitenkin kielenpiirteiden ja yksityiskohtien avulla. Antropologi B. Malinowski oli ensimmäisiä tutkijoita, jotka huomasivat, ettei kieltä voi irrottaa kontekstistaan. (Eggins 1994: 49–50.) Rekisteri voidaan määritellä kulttuuriin kuuluvan jäsenen tiettyyn tilanteeseen assosioimien semanttisten piirteiden kuvaukseksi. Sekä tilanne että siihen liittyvä rekisteri voidaan kuvata monin tavoin, mutta rekisterit tunnistetaan ja tuotetaan jokapäiväisen kokemuksen perusteella. Näin puhetapa osataan valita aivan luonnostaan tilanteeseen sopivaksi. (Halliday 1978: 111.)

Rekisterianalyyseissä aktuaalista kielenkäyttöä tutkitaan kolmen kieleen vaikuttavan rekisterimuuttujan kautta. Nämä ovat asu, suhteet ja kenttä. Asu tarkoittaa kielen roolia vuorovaikutuksessa. Tämä tarkoittaa etupäässä sitä kanavaa, jota käytämme kommunikointiimme ja siten myös palautteenanto ja -saamismahdollisuuksiimme, sekä sitä, miten kieli osallistuu toimintaamme. Tämä kokemuksellinen puoli tarkoittaa, että joissain tilanteissa kieli on osa toimintaa, kun taas toisissa, esimerkiksi romaania kirjoitettaessa kieli itse on kaikki toiminta. (Eggins 1994: 53–54.) Esimerkiksi kirje on sinänsä henkilökohtainen tapa lähestyä toista osapuolta, mutta ei tarjoa hyvää mahdollisuutta välittömään palautteeseen. Kokemukselliselta kannalta myllykirjeiden arviointi on vaikeampaa, koska niissä teksti on kyllä itse toiminta, mutta toisaalta viittaa todellisiin tapahtumiin ja siten on luomassa kokemusta pyrkiessään vaikuttamaan näihin tapahtumiin.

Toinen rekisterimuuttujista on suhteet, joka kuvaa osallistujien sosiaalisen roolin vaikutusta näiden suhteeseen. Kielenkäyttötapamme muuttuvat sen mukaan, kenen ja millaisen statuksen omaavan vastapuolen kanssa olemme tekemisissä. Suhteita on mahdollista analysoida kolmesta eri näkökulmasta. Henkilöt voivat olla tasa- tai epätasa-arvoisia vallan suhteen. He voivat olla kontaktissa keskenään tiiviimmin tai satunnaisemmin. Lisäksi henkilöiden suhteeseen vaikuttaa se, kuinka sitoutuneita he ovat keskenään tunteellisesti. Jos osapuolten välit ovat etäiset, merkitsee se kokolailla väistämättä muodollisempaa kielenkäytön tapaa kuin tuttavien keskinäinen vapaamuotoisempi keskustelu on. (Eggins 1994: 63–65.) Kekkosen suhteista kirjeidensaajiin on tietysti vaikea sanoa mitään tarkkaa, mutta hänellä oli valtaisan laaja tuttavien verkosta ympäri maata kaikilla elämänaloilla, joten suurimman osan kirjekumppaneistaan hän on tuntenut paremmin tai heikommin. Tätä todistaneet myös kirjeen usein

aloittava puhuttelu Hyvä Veli. Martti Häikiön (2003: 606) mielestä yksi syy Kekkonen vahvaan valta-asemaan oli hänen erittäin laaja henkilösuhteidensa verkosto. Kekkonen piti yhteyttä aktiivisesti yhteyttä vanhoihin ystäviinsä ympäri maata ja hankki uusia yhteyksiä eri suuntiin.

Kenttä puolestaan tarkoittaa laveasti arkisesti ilmaistuna puheenaihetta, mutta Martinin mielestä pitäisi puhua mieluummin sosiaalisen toiminnan tyypistä. Kenttä tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota ennen muuta siihen, kuinka spesifiä ja erikoistunut tai toisaalta arkipäiväistä kieltä käytetään asioista puhuttaessa. Mitä paremmin osapuolet tuntevat käsiteltävän asian, sitä erikoistuneempaa heidän puheensa todennäköisesti on. Vastaavasti suurille yleisöille ei voi puhua tuntemattomammista asioista kuin yleisellä tasolla. (Eggins 1994: 67–73.) Myllykirjeiden tapauksessa aihepiiri on pääasiassa poliittinen, joskin muitakin aiheita mahtuu mukaan erityisesti kansalaisposteissa. Asioiden käsittely ei sinänsä ole kovin teknistä, joskin asiat liittyvät monimutkaisiin poliittisiin kuvioihin.

On tärkeää huomata, että edellä kuvatuilla rekisterimuuttujilla ennustettava ja systemaattinen suhde leksikko-kieliopillisiin kaavoihin (Eggins 1994: 76). Kaikki tekstin pienetkin osat ovat rakentamassa tekstin merkitystä. Leksikko-kielioppi on Hallidayn teorian mukaan kielen ydin, koska merkitykset koodautuvat siihen ja jokainen rakennepiirre juontaa juurensa merkityksistä. Kielen merkityksenmuodostamisen alemmat tasot – kuten morfeemit ja sanat – heijastavat ylempien tasojen – lauseiden ja lausekompleksien – piirteitä kuin myös kielenkäytön ja kielen rakenteen ulkopuolisia seikkoja, kuten rekisteriä, genreä ja diskurssia. Vastavuoroisesti nämä ylemmät tasot heijastavat vaikutustaan alemmille tasoille. (Karvonen 1995: 49–51.)

Funktionaalinen lähestymistapa tarkastelee kieltä ennen muuta tekoina ja merkityksiä rakentavina toimintoina. Funktionaalisuus pitää ymmärtää niin, että se on kielen systeemin ominaisuus. Kieli on niin monimutkainen systeemi kuvattavaksi systemaattisesti, ja niinpä Halliday eritteli kolme kielen metafunktiota. Niiden avulla voidaan selvittää, kuinka kieli on järjestäytynyt erilaisten merkitysten ilmaisutehtäviä varten. Kieltä käytetään metafunktioiden mukaan kolmeen perustehtävään: maailman hahmottamiseen, maailmaan osallistumiseen ja tekstin rakentamiseen. Ideationaalisen funktion avulla ihminen jäsentää kokemustaan maailmasta ja rakentaa todellisuudesta tietynlaisen tulkinnan. Tarkastelussa kiinnitetään huomio siihen, kuinka jäsenämme, luokittelemme ja nimeämme maailmaa. (Luukka 2002: 101–102.) Ideationaalinen funktio jakautuu kahtia eksperimentaaliseen ja loogiseen metafunktiioon (Heikkinen 2000: 40–41, Thompson 1994: 28–35). Englanninkielisessä kirjallisuudessa

puhutaankin usein eksperientiaalisesta funktiosta ideationaalisen sijaan. Ideationaalinen funktio vastaa rekisterin kolmijaossa kenttää (Eggins 1994: 79).

Interpersonaalinen metafunktio puolestaan liittyy vuorovaikutussuhteiden ylläpitämiseen ja mielipiteiden, tunteiden ja asenteiden ilmaisemiseen. Vuorovaikutustilanteissa osapuolet asemoituvat tietynlaisiin rooleihin ennen muuta kielenkäytön perusteella. Puhujan suhtautumista niin toisiin ihmisiin kuin puheenaiheisiin tarkastellaan interpersonaalisen metafunktion kautta. Kolmas metafunktio on tekstuaalinen. Kyse on niin puhuttujen kuin kirjoitettujen tekstien rakentumisesta, painotuksista ja muista tekstin luomisen ilmiöistä. (Luukka 2002: 102–103.) Interpersonaalisen funktion vastine rekisterin kolmijaossa on suhteet ja tekstuaalisen asu (Eggins 1994: 79).

Kielitieteessä funktionaalisuus on ennemminkin lähestymistapa kieleen kuin yhtenäinen koulukunta tai teoriamalli. Tämänhetkisistä funktionaalisista kieliteorioista tunnetuin on Hallidayn systeemis-funktionaalinen teoria, jossa funktion käsitetään vaikuttavan koko kielisysteemiin ja rakentaa sitä. Olennaista on, että kielenkäyttö nähdään kontekstisidonnaisena merkitysten rakentamisena. Sen ensisijainen tehtävä ihmisyhteisössä on sosiaalinen. Funktionaalisen kielikäsitteen mukaan kielen luonteeseen kuuluu vaihtelu ja monitulkintaisuus. Yhdellä ilmauksen merkitys voi vaihdella ja vaihtelee sen käytön mukaan. Ensisijaista kuvauksessa on kielenkäytön ja merkitysten rakentumisen selittäminen, kontekstin osuus kuvauksessa on olennainen. Luukan mukaan funktionaaliseen kieliteoriaan perustuva näkemys määrittelee diskurssin sosiaalisen toiminnan muodoksi tietyssä yhteisössä ja tilanteessa tai sosiologiseksi ilmiöksi, jonka avulla synnytetään ja välitetään merkityksiä. Diskurssia tulee tarkastella suhteessa kontekstiin. (Luukka 2000: 137–144.)

Systeemis-funktionaalinen kielioppi näkee kielen ja sen ilmaisut valintoina. Yhden ilmaisun valitseminen merkitsee muiden valitsematta jättämistä. Tästä valintojen mahdollisuudesta aiheutuu myös valintojen pakko. Pohdittavaksi jää, miksi juuri tietyt kieliopilliset tai sanastolliset valinnat on tehty. Kielen systeemi on jatkuvassa muutoksessa, joten rakennelmat ja valintojen säännöt eivät ole pysyviä. Systemaattisuus on kuitenkin olemassa lukijan tukena. (Hiidenmaa 2000: 178.) Kielen systeemi on jatkuvasti muuttuva ja avoin resurssi. Systeemi asettaa rajat valinnoille ja ymmärtämiselle. Sananvalinnat eivät ole sattumanvaraisia vaan strategisia valintoja, joilla merkityksiä rakennetaan. Systeemis-funktionaalisen kieliopin viitekehys on logiikan ja sääntöjen systeemin sijaan retoriikan ja merkityksellisten valintojen systeemi. (Luukka 2002: 105–106.)

Systeemisen näkökulman vahvuus on siinä, että sen mukaan tekstit nähdään vaihtoehtojen kokoelmiksi. Ensimmäisen tason valinta koskee sanaston ja kieliopillisten kei-

nojen valintaa, toisella tasolla on kyse lajityyppien valinnasta ja diskurssien rakentamisesta. Tekstin tuottamisen ja tulkinnan yhteiskunnallista prosessia tarkasteltaessa tietoiset kielelliset valinnat ovat kuitenkin suhteellisen marginaalinen aspekti. (Fairclough 1997: 30–31.)

2.3. ARGUMENTAATIO JA PRAGMADIALEKTIikka

Argumentaatiota ja retoriikkaa on vaikea erottaa toisistaan, mutta siinä mielessä argumentaatio on tutkimukseni keskeisempi kohde, että se on vaikuttamaan pyrkivän tekstin se elementti, jonka ympärille muut tekijät tekstissä punoutuvat. Kun tutkin nimenomaan Kekkonen vaikutuspyrkimyksiä, joudun tarkastelemaan, millaista on argumentaatio ja millaisen retoriikan suojissa se kulkee. Argumenttikäsitykseni ei kuitenkaan ole tiukan filosofinen eli logiikan mallin mukainen, eikä yksittäisten argumenttien systemaattinen purkaminen ja analysoiminen olisi mahdollistakaan näin laajan aineiston kyseessä ollen. Kekkonen myllykirjeiden tarkoitus oli toimia vaikuttamisen välineenä, joten ajattelen argumentaation olevan hyvin määrätietoista ja retorisesti taitavasti rakennettua.

Argumentti on käsitteenä melko monimutkainen, joten on paikallaan purkaa sen ja argumentaation – argumenteilla toimimisen – lähtökohtia. Aluksi viitataan tässä nimenomaan filosofisempaan argumentaation perinteeseen. Argumentin tehtävä on tukea väitettä. Väite on se, mikä kuulijan halutaan uskovan. Perustelu taas esitetään väitteen tueksi. Väite ei välttämättä ole väitelause, vaan se voi esiintyä myös muussa muodossa, kuten kehotuksena tai kysymyksenä. Argumentin onnistuneisuus mitataan sillä, kuinka hyvin se on perusteltu. Argumentti tulisi hyväksyä, jos sitä ei voida horjuttaa esittämällä vakuuttavia vastaväitteitä. Siiten argumentin tuleekin pystyä vakuuttamaan vastaanottaja väitteen hyväksyttävyydestä. Argumentointia kuvaa hyvin sen määrittelemisen järkiperäiseksi toiminnaksi, jonka avulla voidaan päästä parempaan ja perustellumpaan päätöksentekoon. Argumentin käsite kaikkiaan on kaksimerkityksinen: ensinnäkin se tarkoittaa perustelua sellaisenaan ja toisekseen kokonaisuutta, jonka väite, perustelut ja taustaoletukset muodostavat. Argumentaation analyysin ensimmäinen vaihe onkin etsiä tekstin ilmiästä – ehjästä ja kokonaisesta tekstistä – väitteen ja perustelujen asiasisältö, eli se mitä sanotaan ja miten sanottua perustellaan. Lopulta argumenttien eri osien, kuten väittämien ja perustelujen, erottaminen ja tunnistaminen tekstissä on hankalaa, koska tekstit ja argumentointitavat eivät kulje aina orjallisen suoraviivaisesti. (Kakkuri-Knuuttila – Halonen 1998: 63–67.)

Argumentaation historia ulottuu aina antiikin kirjoituksiin logiikasta, retoriikasta ja dialektiikasta. Tällöin tutkittiin toisen osapuolen vakuuttamista totuudesta tai oman kannan hyväksyttävyydestä sekä näiden menetelmien arvioimista ja kriteerejä. Aristoteleen tavoitteena oli kehittää argumentaatiota kohti rationaalisuuden ideaalia. Nykyaikaisempi suuntaus, jonka aloittajina pidetään Perelmania ja Olbrechts-Tytecaa sekä Toulminia, on siirtynyt enemmän vuorovaikutukselliseen näkökulmaan, pois formaalisesta logiikasta. Nyt argumentaatiota tutkitaan juurikin kielellisenä toimintana. Myös retoriikkaa on alettu arvostaa uudella tavalla: sillä ei ole enää anti-rationaalisuuden leimaa, vaan se mielletään erottamattomaksi tehokkaasta suostuttelusta ja dialektiikasta. Retoriikka siis pidetään osana argumentaatiota ja yleisöön vaikuttamista. Tämä dialektistumisen tendenssi johtaa myös argumentaation kontekstualistumiseen ja funktionalistumiseen. (van Eemeren – Grootendorst – Jackson – Jakobs 1997: 210, 214–215.)

Perelman (1996: 12–13) toteaa, että uusi retoriikka -niminen argumentaatioteoria kattaa kaikki vakuuttamaan ja suostuttelemaan pyrkivät esitykset yleisöstä ja käsittelyistä asioita riippumatta. Argumentaatio ei koskaan tuota selviötä, ja sellaista olisi turha yrittää kumota perusteluin. Selviön lausuja uskoo vakuuttavansa jokaisen kuulijan. Argumentaation vuoro tulee, kun selviö kyseenalaistetaan. Vaikka Perelman onkin kiinnostunut retoriikasta, on hänen teoriaansa pidettävä argumentaatioteorianana (Koistinen 1998: 42).

Perelmanin argumentointiteorian tutkii enimmäkseen vaikuttamisen keinojen systematiikkaa, joka jakautuu kahteen pääosaan: argumentoinnin lähtökohdat ja varsinaiset argumentoinnin tekniikat. Logiikkaan perustuvia argumentointitapoja Perelman arvostelee siitä, että se erottelee argumentista premissit, johtopäätöksen ja niiden välisen päättelysuhteen. Luonnollinen kieli sen sijaan toimii aivan toisella tavalla, koska väitteiden uskottavuutta voidaan rakentaa mitä erilaisimmilla tavoilla. Vakuuttavuus syntyy siitä, kuinka uskottavia puhujan käyttämät vertaukset, esimerkit, vastakkainasettelut ja asioiden kytkennät ovat. Näistä erilaisista luonnollisen kielenkäytön keinoista on vaikea erottaa premissejä ja päättelysuhteita. (Summa 1996: 69–71.)

Argumentointitekniikat Perelman jakaa assosiativisiin ja dissosiativisiin, joista ensimmäinen jakautuu kolmeen alakohtaan: kvasiloogiseen, todellisuuden rakenteeseen vetoavaan ja todellisuuden rakennetta muokkaavaan. Assosiativisissa tekniikoissa argumentoija liittää yhteen erilaisia elementtejä esimerkiksi rinnastamalla asioita. Dissosiativinen rakenne puolestaan erottaa elementtejä, joita kielessä pidetään itsestään selvinä. Tällainen argumentointi etenee usein niin, että jokin termi asetetaan absoluuttiseen asemaan, jolloin siihen suhteutetun termin asema ja merkitys heikkenee. (Koistinen 1998: 43–46.)

Askel vuorovaikutuksellisuutta kohti argumentaatioteoriassa on myös van Eemerenin ja Grootendorstin pragmadialektiikka. Teoria lähtee oletuksesta, että argumentaation tarkoitus on ratkaista erimielisyys, koska mielipiteiden ja eri roolien vastakkainasettelu on argumentaatiotutkimuksen ominaispiirre ja lähtökohta. Väittely on vuorovaikutusta, joka siis nousee kontekstista, jossa on eriäviä mielipiteitä. Argumentaatiota voidaan harrastaa monella eri tasolla, yksi äärimuoto voi olla yksittäisen kirjoittajan jonkin asian puolesta argumentoiva teksti, joka on suunnattu tarkemmin määrittelemättömälle yleisölle. Toisessa päässä jatkumoa on puolestaan olevan kahden henkilön kasvokkain tapahtuva keskustelu tai väittely. Mutta tärkeä ja argumentaatiota määrittelevä piirre on se, että sen avulla tutkitaan kilpailevien näkemysten laatua. Tällöin kirjoittaja pyrkii suostuttelemaan lukijansa omien ajatustensa kannalle. Väittelijät taas neuvottelevat välittömässä vuorovaikutuksessa näkemyksistään. (van Eemeren ym. 1997: 218.)

Pragmadialektiikkaa on sen kehittäjien mukaan eräänlainen säännöstö tai väline, jonka avulla voidaan päästä kohti parempaa argumentaatiota. Teoria haluaa korostaa vuorovaikutuksellisuutta ja on hyvin lähellä Austinin puheaktiteoriaa ja Gricen formaalisen keskustelun sääntöjä. (van Eemeren ym. 1997: 218). Sen kehittämisen taustalla on tarve yhdistää argumentaation tutkimuksessa normatiivinen logiikan ja kuvaileva diskurssintutkimuksen perinne. Tämä teoria lähtee ajatuksesta, ettei argumentaatio ja sen tutkimus voi perustua pelkkään logiikan filosofiseen konstruktion tai toisaalta pelkkään kokemukseen. (van Eemeren – Grootendorst 1994: 3.) Logiikka näkee argumentaation tuotteena ja osaa arvioida vain argumenttien validiutta eli totuudenmukaisuutta. Retorinen näkökulma taas korostaa argumentaation prosessiluonnetta ja keskittyy vaikuttavuuteen. Dialektinen teoria yhdistää nämä näkökulmat.

van Eemerenin ja Grootendorstin teoria lanseerattiin 1984 heidän teoksessaan *Speech Acts in Argumentative Discussions*. Siinä he esittelivät kymmenkohtaisen koodiston, jota hyvän dialektisen keskustelun tulisi noudattaa. Virheargumentteja keskustelussa testataan näiden koodien kautta. Pragmadialektiikan hyvän argumentaation etiketin kymmenen sääntöä esimerkiksi kieltävät osapuolia vetoamasta argumentaation ulkopuolisiin näkökohtiin ja epätarkkoihin perusteisiin sekä loukkaamasta toisen oikeutta esittää näkemyksensä. Lisäksi teorian etiketissä otetaan huomioon yhteisten lähtökohtien sitovuus. (van Eemeren – Grootendorst 1994: 21.) Mutta kuten Leiwo ja Pietikäinen artikkelissaan (1996: 97) toteavat, teoria on varsin raskas käytäntöön sovellettavaksi ja näin sitä täytyy pitää mieluummin ajattelumallina kuin varsinaisena tutkimusmenetelmänä.

Yhden haasteen argumentaation tutkimukselle tarjoaa julkilausumattomien väitteiden ja perustelujen tulkitseminen. Ihmiset ymmärtävät intuitiivisesti enemmän kuin argumentaatiossa sanotaan. Jo argumentaatiota rakentaessaan osapuolet huomioivat tällaisia hiljaisia, jaettuja uskomuksia ja merkityksiä. Näitä oletuksia ja niiden representaatioita eli ilmenymiä täytyy eksplikoida, jotta voidaan arvioida argumentaatiota. Ongelmallisempaa on ulkopuolisena selvittää sitä, mitä nämä hiljaiset uskomukset oikeastaan milloinkin ovat. Niitä voidaan avata tutkimalla esitettyjä julkilausumattomia väittämiä premisseinä eli lähtökohtina, joihin niiden esittäjä on sitoutunut. (van Eemeren ym. 1997: 222.) Samaan asiaan viittaa myös Gricen suhdemaksiimi, jonka mukaan puhujan tulee pysyä asiassa, jotta hänen puheenvuoronsa oli relevantti. Ongelmana onkin argumentaatiolle hyvin tyypillinen piiloinformaation käyttö, jota ei suoraan voi viestistä nähdä, vaan se vaatii aina päättelyä. Vaikka keskustelijat eivät kaikkea sanokaan selvästi, auttaa yhteinen tieto heitä pysymään aiheessa ja ymmärtämään toisiaan. Suhdemaksiimia edelleen kehitelleessä relevanssiteoriassa juuri tämä on keskeinen ajatus. (Leiwo – Pietikäinen 1996: 92–94.)

Argumentin ilmiasu eli julkilausuttu asiasisältö ei vielä paljasta argumentin kokonaisuutta, sillä taustaoletukset määrittävät argumentin kokonaisuuden. Jotta tiedettäisiin tarkasti, mikä argumentti kulloinkin on kyseessä, täytyy julkilausuttua argumenttia täydentää riittävästi. Tämän jälkeen voidaan arvioida argumentin vahvuuksia tai heikkouksia. Argumenttia, jonka jotkin premissit ovat julkilausumattomia, nimitetään enthymemaksi. Käytännössä kaikki argumentaatio on olemukseltaan tällaista. (Kakkuri-Knuutila – Halonen 1998: 68–69.) Kekkosen ja myllykirjeiden kaikkiin taustaoletuksiin ja koko kontekstimaailmaan on mahdotonta päästä käsiksi koskaan. Nämä asiat nousevat sellaisesta todellisuudesta, johon ei etenäkään kielitieteellisillä keinoilla ole pääsyä.

Kekkosen myllykirjeiden tapauksessa argumentaatio joidenkin asioiden puolesta ja toisia vastaan on pääosissa silloin, kun kyseessä ovat poliittiset kirjeet. Mielenkiintoista on pohtia, millaisesta argumentaatiosta onkaan kyse. Pragmadialektiikan ajattelen sopivan tarkastelun välineeksi paremmin kuin loogisten mallien, koska käytännön kielenkäyttö ja argumentaatio eivät koskaan voi loogisten mallien ideaalia noudattaa sellaisenaan. Teoria ei ole vain keskustelun tai väittelyn tutkimiseen vaan soveltuu samalla tavalla myös monologisen argumentaation eli esimerkiksi kirjoitetun tarkasti kohdentamattoman tekstiin tutkimiseen (van Eemeren ym. 1997: 219). Tuskin koskaan tulemme pääsemään käsiksi kokonaisuudessa niihin keskusteluihin tai väittelyihin, joihin Kekkosen julkaistuissa myllykirjeissä annetaan viitteitä. Epäilemättä taustalla on itse kussakin tapauksessa aluton, loputon ja rönsyilevä argumentaatioketju, joten siinä mielessä myllykirjeissä on kirjeidensaajien kannalta kysymys

dialogia lähellä olevasta argumentaatiosta. Mutta kirjekokoelmien lukijoiden mielessä tilanne saattaa muistuttaa lähemminkin presidentti Kekkonen kirjoittamia argumentoivia tekstejä, joiden kohdeyleisö on lopultakin rajaamaton. Periaatteessa yksittäinen kirje on suunnattu jollekin tietylle vastaanottajalle, minkä kokoelmien lukija tietää muun muassa kirjeen yläkulmaan liitetystä saajan nimestä. Julkistettaessa kirjeistä tulee tavallaan avoimia kirjeitä, jotka pyrkivät vakuuttamaan yhtä vastaanottajaa laajempia yleisöjä.

Argumenttien ja argumentaation arvioinnille ei ole mahdollista antaa yksiselitteistä määritelmää. Argumentin hyvyttä ja vakuuttavuutta voidaan pitää samana asiana, sillä argumentin perustehtävä on vakuuttaa kuulija väitteen hyväksyttävyydestä. Argumentin hyvyys on kuitenkin puhtaasti subjektiivinen, koska sama argumentti, joka vakuuttaa yhden kuulijan, ei välttämättä vakuuta toista. (Kakkuri-Knuutila – Halonen 1998: 109.) Tästä samasta argumentaation onnistumisen kriteeristä van Eemeren ja Grootendorst (1994: 17) moittivat Perelmanin ja Olbrechts-Tytecan argumentaatioteoriaa, jonka mukaan argumentaation onnistunut, jos se on vaikuttanut kuulijoihin. Tästä seuraa kuitenkin välttämättä se, että sama argumentti voisi olla yhtä aikaa hyvä ja huono. Tällainen kriteeri on siis äärimmäisen relativistinen. Kakkuri-Knuutila ja Halonen (1998: 109–110) pitävätkin argumenttien arvioimista yhteisöllisenä asiana, kritiikin periaatteet ovat aina tietyn yhteisön määrittämiä ja määrättäviä, olipa yhteisö sitten mikä tahansa. On olemassa kuitenkin myös muita rajoituksia, kuin yhteisön jäsenten tahto, sillä sopimuksetkaan eivät ole täysin mielivaltaisia. Kriittisen tarkastelun avulla voimme paljastaa, onko argumenttien hyvyys aitoa vai näennäistä.

Jos argumentaation onnistuneisuutta tarkastellaan myllykirjeiden tai ylipäänsä Kekkonen näkökulmasta, ei yhteisöllinen näkökulma ole lainkaan huonompi. 70-luvun Suomi saattoi hyväksyä itsevaltiaalta presidentiltään mitä tahansa. Kolmekymmentä vuotta myöhemmin kriittisyys Kekosta kohtaan on yleisempää.

2.4. RETORIikka

Termin 'retoriikka' merkityksistä on kautta historian hyvin vähän yksimielisyyttä, ja erilaisia tapoja määritellä se löytyy lukemattomia. Jotkut määritelmät pitävät retoriikkaa suostuttelun, toiset taas laajemmin minkä tahansa ilmaisun muotona, jotkut rinnastavat sen argumentaatioon ja yhdet sisällyttävät retoriikan diskurssin käsitteeseen, vaikei ole selvyyttä, onko se diskursiivista toimintaa vai ei. Kaksi pysyvää temaa retoriikan käsittelyssä on kuitenkin havaittavissa. Ensinnäkin retoriikka koskee erityisesti politiikan kenttää, joskin nykyään se liite-

tään myös uskonnollisen ja tieteellisen puheen tarkasteluun. Toisekseen retoriikkaa käyttävän diskurssin tarkoitus on vaikuttaa yleisöön. Siten retoriikkaa voidaan ajatella instrumentaalise-
na diskurssina. (Gill – Whedbee 1997: 156.)

Retoriikan historia ulottuu noin 2500 vuoden taakse Platonin ja Aristoteleen antiikin Kreikkaan. Antiikista aina näihin päiviin asti retoriikasta kirjoitetusta kirjallisuudesta suurin osa on ollut oppikirjoja. Ennen kirjapainon aikaa retoriikka nähtiin nimenomaan poliittisena puheena. Kaksi vaikuttajaa retoriikan historiassa on ollut yli muiden. Toinen näistä on roomalainen Cicero, joka kehitti viisikohtaisen systeemin hyvä puheen pitämisen ohjenuoraksi. Nämä viisi kohtaa olivat inventio eli argumenttien keksiminen, dispositio eli puheen osien järjestely, elokuutio eli sanojen asettelu ja puheen tyyli, memoria eli muistaminen ja actio eli esittäminen. Toinen suurista vaikuttajista oli Aristoteles, joka esitti vaikuttamisen keinot ethos, pathos ja logos. (Gill – Whedbee 1997: 158–159.)

Aristoteleen mukaan puheen retorinen tavoite on yhtä kuin argumentaation tavoite eli yleisön vakuuttaminen. Häneltä on peräisin edelleen käyttökelpoinen vaikutuskeinojen kolmijako logokseen, ethokseen ja pathokseen. Logos on puheen asiasisältö eli argumentti. Ethos merkitsee puhujan luonnetta tai uskottavuutta, nykypäivään siirrettynä puhujan yleisökäsitystä, jonka kääntöpuolena on lähestymistapa kohteeseen. Tämä osoittaa sen, mihin perusteluissa vedotaan ja mikä on suhde kohteeseen ja yleisöön. Tekstin tyyli ja kokonaisuus ovat tärkeitä, sillä puhujan on otettava huomioon kuulijansa eli yleisökäsityksensä. Pathos tarkoittaa yleisön vastaanottokykyä, mielentilaa ja tunteita, jotka vaikuttavat vastaanoton tapaan ja arvioon. Asiasisällön lisäksi retorinen analyysi on kiinnostunut myös tunteenilmauksista. (Kakkuri-Knuutila 1998: 233–234, 236.)

Uuden retoriikan mukaan retoriseksi tilanteeksi täytyy nähdä mikä tahansa viestintätilanne. Retoriikka täydentää argumentaation tutkimista rakentamalla siltaa argumentaatioanalyysin ja empirian välille. Siinä missä argumentaatioanalyysi on kiinnostunut tekstin asiasisällöstä palauttaa retorinen analyysi tarkastelun taas tekstin ilmiasuun. Siksi sosiaalinen näkökulma ja kontekstin korostaminen on kuuluvat erottamattomasti analyysiin. Retorinen tilanne sisältää puhujan, yleisön ja puheen foorumin. Nämä ovat sosiaalisia käsitteitä, sillä ne määräytyvät yhteiskunnallisesti. (Kakkuri-Knuutila 1998: 234–236.)

Tekstiä analysoitaessa voidaan tukeutua muutamiin kysymyksiin. Etsittäessä vastausta kuvauskysymykseen tarkastellaan sitä, millä tavoin viestin lähettäjä pyrkii vaikuttamaan yleisöönsä. Tämä on analyysin kannalta tärkein. Lisäksi voidaan etsiä selitystä siihen, miksi juuri näitä keinoja käytetään. Vaikuttavuutta voidaan arvioida pohtimalla, kuinka onnistuneita keinot ovat yleisön kannalta. Retorinen analyysi on nykyään etupäässä vain kuvaile-

vaa, koska painopiste on tekstin analyysissä eikä tuottamisessa ja toisekseen asenne analyysiin on empiirinen, ei rationaalisuutta korostava. Aristoteelinen retoriikka sen sijaan oli laadultaan normatiivista antaessaan ohjeita puhujalle. Ohjeet koskivat nimenomaan hyvää puhetta eivätkä esimerkiksi moralisoineet tarkoituseriä. (Kakkuri-Knuutila 1998: 239–241.)

Argumentaatio tapahtuu luonnollisella kielellä, joten tulkinnallisuutta ei voi ikinä sulkea pois. Argumentaatiossa pyritään hankkimaan tai vahvistamaan yleisön hyväksyntä esitetyille väitteille, eikä se koskaan tapahdu tyhjiössä. Siinä oletetaan aina ennalta tietty puhujan ja yleisön kohtaaminen, ja ellei puhetta kuunnella tai kirjoitusta lueta, ne jäävät vaille vaikutusta. Argumentaatiossa pyritään vaikuttamaan yleisöön, muuttamaan sen vakaumuksia tai hakemaan kannatusta. Oman tahdon toteuttamiseen ei pyritä pakon tai painostuksen avulla, mikä merkitseekin arvon antamista kuulijoiden mielipiteelle. Argumentaatiolla ei tavoitella pelkästään älyllistä hyväksyntää, vaan tähtäimessä on usein toiminta tai vähintään toimintalttiuden luominen. (Perelman 1996: 16–19.)

Perelman (1996: 21–27) haluaa määritellä yleisön niiksi kaikiksi, joihin puhuja haluaa argumentaatiollaan vaikuttaa. Tällaisen joukkoon voi kuulua puhuja itsestään vaikeaa yksityistä pohdintaa tehdessään tai siihen voi käsittää koko ihmiskunnan, ainakin sen pätevät ja järjelliset jäsenet. Tätä suurta joukkoa Perelman kutsuu universaaliyleisöksi. Toisaalta yleisö voi olla myös erityisyleisö, jonka vakuuttamiseksi voidaan vedota joihinkin tiettyihin nimenomaisiin odotuksiin ja intresseihin. Universaaliyleisön vakuuttaminen oli Perelmanille kuitenkin onnistuneen argumentaation mitta. Kuten Summa (1996: 69, 72–73) korostaa, universaaliyleisö tuottaa teorialle vaikeuksia, koska se on kehäpäätelmä: pitää vedota niin laajaan yleisöön, että kaikki hyväksyvät, mutta mitä universaaliyleisö kulloinkin hyväksyy, ei voida päätellä muusta kuin siitä, mitä milloinkin pidetään hyväksyttävänä. Toisekseen teoriaa universaalista yleisöstä on pidettävä idealismina, sillä käytännössä on mahdotonta, että esimerkiksi poliittisista asioista voitaisiin argumentoida konsensukseen johtavalla tavalla.

Gill ja Whedbee (1997: 161–165) esittelevät retoriikan tutkimuksen perustavanlaatuisia kysymyksiä. Nostan tässä esiin joitain näistä näkökulmista. Retoriikan kontekstia voidaan tarkastella joko tekstin syntymisen tai vastaanoton lähtökohdista. Konteksti joka tapauksessa luo tietyn mielen tekstin tarkastelulle. Kontekstista nousevia kysymyksiä ovat muun muassa puheen tai kirjoituksen tarve, eli syy siihen, miksi teksti on tuotettu ja mihin yhteyteen teksti on tarkoitettu kuuluvaksi. Toinen edelliseen läheisesti liittyvä kontekstin piirre on tekstin aktuaalinen yleisö, jolle teksti on suunnattu. Tämä ei välttämättä tarkoita ajallisesti tai paikallisesti lähimpänä olevia ihmisiä, vaan yleisöksi voidaan ajatella esimerkiksi tulevaisuuden lukijat. Tärkeä kontekstin kannalta on myös genre eli se, noudattaako teksti

jotain totunnaista kaavaa vai onko se tyyliltään ja argumentaatioltaan uutta. Genret eivät ole kuitenkaan tiukkarajaisia tai pysyviä kaavoja vaan dynaamisia. Neljäntenä kirjoittajat nostavat esiin retorisen uskottavuuden, joka muodostuu ennen muuta puhujan tai kirjoittajan statusarvosta. Status ja sitä kautta uskottavuus luovat odotuksia kuulijoissa tai lukijoissa ja vaikuttavat tulkintaan.

Nämä huomiot retoriikan kiinnostuksenkohteista ovat tärkeitä myllykirjeiden tutkimisen samoin kuin Kekkonen kirjeenvaihdon julkaisemisen kannalta. Kekkonen itse myöntää kokoelmien olevan puolustus hänen politiikalleen, mutta herää kysymys kenelle hän toimiaan puolustelee, ovathan viisikymmentäluvun tapahtumat kirjojen julkaisusta jo parinkymmenen vuoden takaisia. Näin voisi ajatella, että kokoelmat ovat tarkoitettukin eräänlaiseksi historialliseksi dokumentiksi tuleville lukijoille. Kirjoittajan retorinen uskottavuus – joka on merkitsee suunnilleen samaa kuin Aristoteleen ethos – sen sijaan oli Kekkonen ajan Suomessa melkoisen hyvä, joskaan kaikkia eivät hänen toimensa ja näkemyksensä miellyttäneet. Siksihän myllykirjeetkin julkaistiin. Palaan näihin kysymyksiin tuonnempana.

Gill ja Whedbee (1997: 170–175) käsittelevät myös joitain tekstin toimimisen kannalta tärkeitä piirteitä. Näitä ovat muun muassa rakenne ja ajallisuus, argumentit ja metaforien ja kielikuvien käyttö. Rakenne voi esimerkiksi historiaan viittaavassa puheessa olla sellainen, että aikaisemmat huonot ajat käsitellään esityksen alussa ja visio valoisasta tulevaisuudesta esitetään lopuksi, jolloin kuulijalle jää luottavainen olo tulevaisuudesta. Argumenteista kirjoittajat nostavat esiin enthymeman tapauksen. Se ”mittaa” puhujan ja kuulijan yhteisen todellisuuden laatua. Jos ymmärrys lähtökohdista ei ole yhteinen, epäonnistuu todennäköisesti vaikuttaminenkin.

Kalliokoski (1996: 26–27) katsoo tekstintutkimuksen olevan retoriikan perillinen, sillä tekstinosien välisten suhteiden ja niiden motivaation tutkiminen on välttämättä johtanut laajempien tekstikokonaisuuksien analyysiin ja tekstien rakentumisen tutkimukseen. Toisekseen retoriikan perinne näkyy tekstientutkimuksen taustalla myös siinä, että kielen ja vallan suhteen pohdinnassa näkyy perinteinen retoriikan näkemys kielenkäytöstä vaikuttamisen keinona. Vaikuttaminen tapahtuu kielen avulla ihmisten kesken, vuorovaikutuksessa. Tässä kohtaa yhtyvät niin perinteisen kuin uuden retoriikan sekä toisaalta puheaktiteorian, keskusteluanalyysin ja kriittisen kielentutkimuksen tiet.

2.5. IRONIA

Kekkonen oli ahkera ja teräväsanainen kirjoittaja, niin nimellä kuin nimimerkilläkin. Itse hän kuvailee tapaa, jolla hän kirjeitä kirjoittaa, Raoul Palmgrenille kirjeessään 21.4.1975 näin:

Huomaan, että jotkut minua vähän tuntevat ovat kuvailleet, että olen kirjoittanut kirjeen vihapäissäni. Piti eräällekin oikein lähettää kirjallinen oikaisu: en ole herkkä suuttumaan. Ainoa ase, joka minulla on tapausten varalta, jotka eivät minua miellytä, on lievähkö ironia. (KM2: 229.)

Kekkonen kirjeissä ironia on yleistä, ja sillä pyritään useimmiten ilmaisemaan kielteisiä merkityksiä. Rajankäynti ironian ja suoranaisen pilkan välillä on usein tarkkaa.

Rahtun (2005) tavoitteena on löytää kattava määritelmä ironialle. Usein ironia määritellään antiikin retoriikan perinteestä juontuvalla tavalla päinvastaiseksi tai muuksi mitä sanotaan. Tällaisissa luonnehdinnoissa on kuitenkin ongelmia. Ensinnäkin ironinen teksti voidaan tulkita monin eri tavoin, ja tällöin etenkin päinvastaisuuden periaate kaventaisi tulkintamahdollisuuksia, eikä ironista tekstiä voisi siten lukea kuin muuna tai päinvastaisena. Toisekseen Rahtu moittii myös näiden määritelmäyritysten epätarkkuutta. Ironia ”muuna” tai ”päinvastaisena” tarkoittaa sitä, että kaikki epäsananomukaisuus olisi ironiaa, mikä ei tietenkään pidä paikkaansa. Esimerkkitapauksina toimivat ainakin valheet tai kohteliaisuudet. Rahtu esittää myös esimerkkejä ironisista lausahduksista, joille on vaikea löytää vastakohtaisuuksia tai päinvastaisia esimerkkejä. Tällainen on esimerkiksi huudahdus *Olisihan se pitänyt arvata!* Itse Rahtu päätyykin määrittelemään ironian komponenttianalyysin avulla. Hän jakaa ironian viiteen semanttis-pragmaattiseen, pakolliseen komponenttiin:

1) pilkallinen, kriittinen, erimielinen tai muuten **negatiivinen sanoma**, joka paljastuu 2) **intentionaaliseksi**, siis jonkun **tuottajan** aiheuttamaksi, ja 3) johonkin **kohteeseen** (asiantilaan, tapahtumaan, lausumaan, tekstiin tms.) ja/tai 4) **uhriin** (henkilöön tai ihmistyyppiin) kohdistuvaksi. Olennaista on 5) **moniääninen esitystapa**: yksi tai useampi komponenteista esitetään ironiassa tahallisen kätkeytyä mutta niin, että vastaanottajalle annetaan jokin vihje tuottajasta ja/tai tämän oikeasta tiedosta tai asenteesta.

Suoranainen pilkka ja ironia eroavat toisistaan vain viidennen komponentin perusteella. Ironia tunnistetaan yleensä kontekstin avulla, vaikka se onkin kätkeytyä. Sen sijaan pilkka – tai haukkuminen – on suoranaista ja paljastaa näin itse itsensä. Leikillisyydestä ja kohteliaisuudesta ironian erottaa kriittisyys ja negatiivisuus. (Rahtu 2005.)

Rahtu (2005) kritisoi ironiateorioita myös siitä, että ne tutkivat ironiaa yleensä irrallisten, itse keksittyjen esimerkkien valossa. Koska kielenkäyttöä ja tulkintaa ohjaa aina pyrkimys koherenssiin, jota etsitään tekstiympäristöstä – kotekstista – ja muusta kontekstista. Siten ironiaa tutkittaessa pitää tarkastella myös tekstin kontekstia. Ironinen tulkinta luo tekstiin koherenssia ja vastavuoroisesti pyrkimys koherenttiin tulkintaan selittää ironisen tulkinnan syntyä, koska lukija pyrkii aina löytämään erikoisemmastakin viestistä mielekkään merkityksen. Teorian taustalla ovat Bakhtinin ja Vološinovin ajatukset kielen moniäänisyydestä ja monitulkintaisuudesta, ja siitä, kuinka yksi ja sama viesti voi herättää erilaisia tulkintoja lukijoissa. Teorian juuret ulottuvat myös Gricen yhteistyön periaatteisiin, joskin se poikkeaa tällaisista ironiaselityksistä erottaessaan ironian muista kielellisistä merkityksistä ja ottaessaan kontekstin paremmin huomioon.

Kuitenkin ironian edellytys on jonkinlaisen inkoherenssin – mikä merkitsee esimerkiksi pintatason epäyhtenäisyyden, rakenteellisen tai temaattisen hajanaisuuden tai epätai ylikohteliaisuuden – löytymistä tekstistä. Ironian odotusta saattavat virittää tietyt tilanteet, tekstilajit, puheenaiheet tai henkilöt. (Rahtu 2000: 238–239.) Tämä odotus vuorostaan edistää pintatason koherenssin huomaamista ja näin auttaa löytämään ironian komponentit. Lukija siis ironian mahdollisuuden varautuessaan lukee tekstiä etsien siitä epäyhtenäisyyksiä. Koherenssi ei kuitenkaan ole yksinomaan tekstin ominaisuus, vaan loppujen lopuksi tulkitsijan työn tulos. Ironiaa voi odottaa, kun puhe on joillain tavalla aroista aiheista, silloin kun on ilmaistava erimielisyyttä tai kritiikkiä kohteliaampaan sävyyn ja silloin, kun tavoitellaan kielellistä vaikuttavuutta ja hauskuutta. On paljon tekstityyppejä, joissa ironiaa odotetaan. Tällaisia ovat erityisesti mielipiteitä ilmaisevat tekstit ja kaunokirjallisuus. Toisaalta on paljon tekstilajeja, joissa ironia ei ole odotuksenmukaista, esimerkiksi viranomaisten kieli ja uutiset. (Rahtu 2005.)

2.6. TEORIAN YHTEENVETO

Tarkemmin tutkittavien kirjeiden valinta näin suuresta joukosta ei ole helppoa. Suosiolla olen sivuuttanut suurimman osan kansalaispostista ja keskittynyt argumentoinnin kannalta kiinnostaviin poliittisia aiheita käsitteleviin kirjeisiin. Yksi kriteeri on ollut se, että tekstistä on löytynyt mielenkiintoisia argumentointitapoja tai muuten värikkäitä ilmauksia. Uskon kuitenkin valitsemieni kirjeiden perusteella löytäväni Kekkosen kirjoitus- ja argumentointitavoille tyyppillisiä piirteitä. Esimerkkitaupukset voisi valita toisinkin, joskaan en usko aineiston uudel-

leenvalinnan tuottavan ratkaisevasti erilaisia tuloksia. Tarkastelemani esimerkit olen valinnut sillä perusteella, että käsittelemistäni kirjeistä pääosa on Kekkonen vastustajilleen osoittamia moite-kirjeitä tai niillä on muunlainen selvä vaikuttamispyrkimys. Myllykirjeitä määrittelen tarkemmin luvussa viisi, mutta varsinaisina myllykirjeinä pidän juuri sellaisia kirjeitä, joilla on pyrkimys ohjailu- ja vaikuttamistavoitteeseen, olivatpa ne suunnattu kannattajille tai vastustajille. Kansalaispostit ovat siinä mielessä luku erikseen. Toinen selvä kriteeri valinnoille on ollut kirjeiden ”sopiva” pituus. Tarkoitus ei ole ollut tehdä kattavaa kartoitusta ja selvitystä myllykirjeistä kokonaisuudessaan, vaan muutaman tarkan analyysin avulla selvittää Kekkonen kielenkäytön ja vaikuttamisen tapoja.

Kun neljännessä luvussa analysoin kirjeitä tekstuaalisella tasolla, yksi tärkeä seikka, johon kiinnitän huomioni, on osapuolten asemointi. Asemointia tarkasteltaessa huomio kohdistuu kielen interpersonaaliseen funktioon, joka merkitsee kirjoittajan asemoitumista ja suhtautumista vastaanottajiin. Sosiaalisia suhteita ja identiteettejä tarkastelen etenkin persoonapronominien ja verbien persoonamuotojen avulla. Hallidayn systeemikieliopissa vuoro- vaikutus- eli interpersonaalista funktiota vastaa modaalisuussysteemi. Modaalisuudeksi ymmärretään ne eri keinot, joilla puhuja voi ilmaista suhtautumisensa proposition. (Hakulinen – Karlsson 1995: 34, 261.) Suhteiden ja niiden ilmenemisen lisäksi työni keskiössä ovat erilaiset argumentointikeinot. Näitä ovat muun muassa erilaiset illokuutiot, perustelutavat todellisuuden kuvaamistavat sekä ironian käyttö. Viidennessä luvussa laajennan käsittelyäni yksittäisten tekstien tasolta yleisemmälle tasolle, kokoan yhteen myllykirjeiden retoriikkaa ja rakentumista sekä pohdin myllykirjeen määritelmää.

Diskurssien tutkiminen ei ole työni keskiössä. Diskurssit ovat hyödyllinen näkökulma työlleni, mutta vaikuttamisen ja argumentaation tarkastelemisen kannalta diskurssi ole avainroolissa. Kirjeet sisältävät monenlaisia diskursseja: ainakin ulkopoliittista diskurssia, vallankäytön ja valtakamppailun diskurssia, ystävyyden diskurssia ja niin edelleen. Kansalaispostit tarjoavat pääosin toisenlaista luettavaa kuin poliittiset kirjeet. Ne koostuvat ennemminkin kansanmies-diskursseista, joilla presidentti voi osoittaa olevansa yhä lähellä kansaansa ja välittävänsä sen oloista. Kirjeissä voisi olettaa erilaisten diskurssien sekoittuvan, kuten luonnollisessa kielenkäytössä lähes aina käy. Kiinnostavaa on tarkkailla, millaiset diskurssit sekoittuvat ja minkälaisissa yhteyksissä.

Yleiset kielenkuvauksen säännöt, joita olen tässä luvussa esitellyt, ovat kuitenkin aina vain ideaaleja, joiden ansio on ennen muuta siinä, että kuvaavat esimerkiksi hyvää argumentaatiota ja pintatasoltaan soveliaita puhetapoja. Esimerkiksi pragmadialektiikan ”hy-

vää argumentointia” voidaan verrata luonnollisen kielen todellisiin ilmauksiin, ja siten pohtia, miten todellinen kielenkäyttö säännöt noudattaa ja miten vuorovaikutus käytännössä syntyy.

3. URHO KEKKOSEN ELÄMÄ JA VALTA

Tässä luvussa käyn läpi yhtäältä ensin Urho Kekkonen elämäkertaa – erityisesti valtakauden näkökulmasta – ja toisekseen joitain näkemyksiä ja arvioita, joita Kekkosesta on presidenttinä ja hallitsijana esitetty. Elämäkerran esittelemisen tarkoituksena on toimia pienenä taustoitukseksi tai johdantona pohdinnalle Kekkosesta vallankäyttäjänä. Kekkonen suvereeni valta-asema on merkittävässä roolissa myllykirjeiden tutkimisen innoittajina, eiväthän Kirjeitä myllystäni -kokoelmat ole mitä tahansa kirjeromaaneja. Kuten tämä Kekkostä erityisesti hallitsijana ja vallankäyttäjänä kuvaileva luku osoittaa, perustui Kekkonen vallankäyttö suurelta osin ”pinnan alla” tapahtuvaan ja henkilökohtaiseen suhteidenhoitoon. Myllykirjeet olivat merkittävässä roolissa Kekkonen henkilökohtaisessa yhteydenpidossa ja ohjailutoiminnassa niin ystäviin kuin vastustajiinkin.

3.1. ELÄMÄNKERTAA

3.1.1. TAUSTA

Urho Kaleva Kekkonen syntyi 3.9.1900 Pielavedellä. Syntyjään hän oli savolainen ja samoin hänen sukujuurensa ulottuvat Savoan, mutta varsinaisesti hän varttui Kainuussa. Hänen isänsä Juho Kekkonen oli alun perin metsätyömies, mutta nousi keskiluokkaiseksi metsätyönjohtajaksi. Äiti Emilia Pylvänäinen oli talollisen tytär. (Häikiö 2001: 600–601.)

Mielenkiintoinen yksityiskohta liittyy Kekkonen oletettuun syntymäkotiin Lepikon torppaan. Juho Kekkonen osti 1900 Pielavedeltä savupirtin, jonka nimesi Lepikon torppaksi ja ehosti sitä muun muassa rakentamalla toisen huoneen ja savupiipun. Kuitenkin kysymys savupiipun olemassaolosta ja olemattomuudesta on ollut aikanaan kiivaan keskustelun aiheena. Kustaa Vilkuna oli rakentamassa Kekkoselle vuoden 1950 vaaleja varten sopivaa imagoa, ja niinpä Kekkonen vaalimainoksista retusoiitiin torpan savupiippu pois, jotta saatiin vaikutel-

ma kansan syvistä riveistä ponnistavasta savupirtin pojasta. (Sisättö – Ala-Korpela – Metsämäki 2000: 16, 28–29.)

Koulussa Urho Kekkonen menestyi ensimmäisinä vuosinaan keskinkertaisesti, mutta oli selvästi lahjakas kirjallisesti. Myöhempinä vuosinaan hän oli hankala oppilas, joka uhmasi avoimesti opettajien auktoriteettia ja osoitti mielellään tietävänsä enemmän kuin he. Häntä rangaistiin koulussa vallattomasta käyttäytymisestä. Kekkonen oli myös kova väittelemään ja puhumaan, mistä hyvästä saikin pitkäaikaisen lempinimensä Känä. Urheilu oli hänelle mieluisin harrastus, jonka eri lajien parissa aikaa kului runsaasti ja kilpailuissa tuli menestystäkin. (Sisättö ym. 2000: 17–18.)

Kekkonen pääsi Suojeluskuntaan ja osallistui sisällissotaan Kajaanin Sissirykmentin mukana. Hän olisi tahtonut Saksaan lähteneen jääkäriosaston mukaan, muttei päässyt. Sisällissodan jälkiselvittelyssä hän oli Haminassa johtamassa teloituskomppaniaa. Vaikka Kekkonen on järkyttyneenä muistellut tapahtumia myöhemmin, on esitetty näkemyksiä, joiden mukaan Kekkostä ei olisi tarvinnut määrätä teloittajien käskijäksi – kuten hän itse asian esittää – vaan hän olisi itse ilmoittautunut ensimmäisenä tehtävään. Vapaussodan jälkeen Kekkonen suoritti vielä varusmiespalveluksensa Helsingissä. Hänestä piti tulla upseeri, mutta puukkotappelu varusmiestoverin kanssa aiheutti sen, ettei häntä lähetetty Reserviupseerikouluun. On mahdollista, että tämän karvaan kokemuksen takia Kekkonen suhtautui aina nuivasti puolustusvoimiin ja sen korkeimpaan johtoon. (Hyvärinen 2000: 18–22.)

Vuonna 1921 Kekkonen kirjoittautui Helsingin yliopiston lainopilliseen tiedekuntaan. Opintonsa hän rahoitti pestautumalla Etsivä Keskuspoliisin kuulustelijaksi. Kuulustelijana hän toimi tiukalla otteella tavoitteenaan lopettaa bolševikkien soluttautuminen Suomeen. Opiskeluunsa hän suhtautui hyvin vakavasti ja keskittyneesti. Suomalaisuusriientoihin hän kuitenkin osallistui aktiivisesti. (Hyvärinen 2000: 23–24.)

Urho Kekkonen karisma oli hyvin väkevä jo nuorena. Hän oli räiskyvä ja energinen tyyppi, joka herätti kiinnostusta missä liikkeikin ja jota opiskelijanaiset piirittivät. Kekkonen ja tuleva vaimonsa Sylvi Uino rakastuivat Etsivän Keskuspoliisin pääosastolla Helsingissä. Naimisiin he menivät seuraavana keväänä. Pari vuoden päästä tästä, vuonna 1928, heille syntyivät kaksospojat Matti ja Taneli. Urho Kekkonen ura alkoi nousta näihin aikoihin, eikä hän juurikaan ehtinyt olla kotona. Hän oli paljon työmatkoilla niin Kajaanissa kuin etempänä Euroopassakin. Hän johti Ylioppilaslehteä, oli Maakuntien liiton lehden toimituksessa, lyhyen aikaa Kajaanin pormestarina ja alkoi sitten valmistella väitöskirjaansa. Samalla hän harrasti menestyksekkäästi urheilua voittaen korkeushypyn Suomen mestaruuden. Aktiivinen urheilu-

ura vaihtui pian urheilujohtajan tehtäviin, kun hänet valittiin Suomen Urheiluliiton johtoon. (Hyvärinen: 2000: 24–33.)

Vuonna 1936 Kekkoselle tapahtui paljon, kun hän väitteli tohtoriksi, johti Suomen joukkuetta Berliinin olympialaisissa, tuli valituksi eduskuntaan ja nimitettiin lopulta Kyösti Kallion hallitukseen oikeusministeriksi. Seuraavana vuonna Kalliosta tuli presidentti ja Kekkosesta hallituksen sisäministeri. (Hyvärinen 2000: 33–36.) Sisäministeri Kekkonen ajoi kiivaasti 1937 IKL:n lakkauttamista ja saikin marraskuussa 1938 hallitukselta valtuudet lakkauttaa liike, mutta Helsingin raastuvanoikeus kumosi sisäministerin päätöksen. Kekkonen jatkoi taisteluaan, mutta talvisodan alla asia raukesi, kun suhteet Neuvostoliittoon kiristyivät. (Hentilä 2004: 167.)

Talvisodassa Kekkonen olisi tahtonut rintamalle, mutta kansanedustajana hänelle annettiin muita tehtäviä. Vaikka hän murehtikin isänmaansa tulevaisuudesta, suuttui hän, kun Suomesta lähetettiin valtuuskunta Moskovaan neuvottelemaan sodan lopettamisesta. Suomen olisi hänen mielestään pitänyt jatkaa taistelua. Kekkonen vastusti talvisodan rauhaa. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa hän oli yksi niistä neljästä, jotka äänestivät rauhantekoa vastaan. Eduskunnan äänestykseen hän ei enää osallistunutkaan. Jatkosota oli Kekkonen mielestä Suomen mahdollisuus oikaista vääryydet ja vallata jopa uusia alueita Neuvostoliitolta. Hän kirjoitti Pekka Peitsenä rohkaisevia kirjoituksia, vaikka tappio häämöttikin. (Hyvärinen 2000: 43–48.) Rauhanpolitiikan kannalle Kekkonen oli kääntynyt syksyllä 1943, jolloin muuttivat myös hänen Pekka Peitsensä kolumnit Suomen Kuvalehdessä avoimesta ryssittelystä pohtivammiksi analykseiksi. (Hentilä 2004: 186, 198–199.) Jatkosodan jälkeen hänet leimattiin neuvostoystävälliseksi takinkääntäjäksi. Tähän antoivat pontta talvisodan rauhanteon vastustaminen ja vuosien 1941–42 nimimerkkikirjoitukset, joissa hän uskoi Saksan voittoon aina Stalingradin käännekohtaan saakka. Myös hänen toimintaansa sotasyllisyysoikeudenkäynneissä oli arvosteltu laajalti. (Nevakivi 2004: 258–260.)

Sodan jälkeen Kekkonen oli optimisti ja totesi viikko välirauhan jälkeen radiopuheessaan, että itsenäinen ja elämänhaluinen Suomi on Neuvostoliitollekin paljon hyödyllisempi kuin nujerrettu Suomi (Nevakivi 2004: 214). Ruotsin linjapuheessaan hän ennakoii Saksan luhistumista ja sanoi, että Neuvostoliitosta tulee suurvalta, jonka kanssa Suomen tulee elää sopusoinnussa (Hyvärinen 2000: 53). Vaikka Kekkosella oli nuoruudessaan sotilaallisia pyrkimyksiä, vakuuttaa Juhani Suomi (2004: 14), että Kekkonen oli sisimmässään pasifisti ja sitä vilpittömämmin, mitä vanhemmaksi tuli.

3.1.2. VALTAANNOUS

Oikeusministerinä Kekkonen joutui vastaamaan sotasyyllisyysasioista 1945. Stalin oli siirtänyt vastuun kokonaan suomalaisille. Kekkonen selviytyi kuitenkin tehtävästä neuvostoliittolaisten mielestä hyvin ja todisti näin idän suuntaan olevansa luottamuksen arvoinen. Stalinin aloitekirje YYA-sopimuksesta oli Paasikivelle järkytys, mutta Kekkonen näki siinä tilaisuutensa kohota maiden välisten suhteiden ratkaisijaksi. Paasikivi nimitti Kekkonen YYA-sopimuksen neuvottelijaksi, ja tämä vuoti kaikki suunnitelmat jo etukäteen Moskovaan, joten sopimus ei tullut yllätyksenä hänelle. Neuvotteluja onkin kuvattu näytelmäksi, jolla vahvistettiin Kekkonen asemaa. Neuvostoliittolaisista oli tärkeää, että Moskovalla oli nyt Suomessa uskollinen yhteistyömies Urho Kekkonen. (Hyvärinen 2000: 59–75.)

Kekkonen säilytti nuoruusvuosien näkemyksensä suomalaisten etujen yhteydestä ja siitä, että vähäosaisten ehtoja oli puolustettava. Hän ei myöskään luottanut suomalaisten aseelliseen puolustuskykyyn, vaan halusi perustaa turvallisuuspolitiikan diplomatiaan. Kekkonen uskoi, että Neuvostoliitto voisi vielä miehittää Suomen, siksi hyvät suhteet itään olivat hänelle tärkeitä, kuten edeltäjällensäkin. (Nevakivi 2004: 260.)

Vuonna 1950 Kekkonen osallistui presidentinvaaleihin ja sai valitsijamiesvaalissa 62 ääntä. Presidentiksi valittiin 171 ääntä saanut Paasikivi, Kekkonesta tuli pääministeri. Siinä missä Paasikiveä arvosteltiin pidättäytyvyydestä, kehitteli aktiivisempi Kekkonen jo tuohon aikaan ajatuksia, joiden mukaan YYA-sopimuksen luomia edellytyksiä olisi käytettävä hyväksi myös ystävyiden ja yhteistyön merkeissä. Jo pääministeriuransa alussa hän oli hyvin aktiivinen Neuvostoliiton suuntaan ja loi näyttävästi suhteita itään erityisesti kaupan kehittämiseksi. Tämä oli tarpeen Suomelle, jossa elettiin taloudellisesti hyvin epävarmoja aikoja. Kekkonen sai pääministerinä huomata myös, että Moskovassa vihattiin sosiaalidemokraatteja. Hän myös tiesi, ettei Suomea voinut hallita pitkiä aikoja ilman sosiaalidemokraatteja. (Nevakivi 2004: 248–252.) Kekkonen pääministerikaudella oli alkanut kehitys, jonka aikana neuvostoliittolaisilla suhdetoimintamiehillä oli pääsy maalaisliiton syvimpiin puoluesalaisuuksiin ja linjanvetoihin. Sekä Kekkonen että häntä tukeneen Neuvostoliiton edun mukaista oli hoitaa sisäpolitiikkaa niin, että Paasikiven seuraaja noudattaisi sodanjälkeisen ulkopoliittikan linjaa. (Nevakivi 1995: 72.)

Kekkonen nousun taustalla on nähtävissä alusta alkaen Neuvostoliiton vaikutus. YYA-sopimuksen myötä ja kansandemokraattien jouduttua pois hallituksesta tuki neuvostojohto maalaisliittoa oppositioasemassa ja oli jo asettanut suuria toiveita Kekkonen miehenä, joka vetäisi puolueensa ja muut porvaripiirit yhteistyöhön neuvostoliittolaisten kanssa. Neu-

vostoliiton lähetystöstä Kekkosta kuvattiin Kremltiin viisaaksi, ovelaksi ja järkeväksi poliitikoksi. Hänen pääsyensä maalaisliiton presidenttiehdokkaaksi 1949 oli neuvostojohdolle helppous ja ilon aihe. (Nevakivi 1995: 52–56.)

3.1.3. VALTAKAUSI

Porkkalan palauttamista ja Suomen vihdoon toteutunutta YK-jäsenyyttä pidettiin Kekkosen valtteina presidentinvaalissa 1956, samoin vihjailuja mahdollisuudesta, että Kekkosen avulla Karjala voitaisiin saada takaisin. Itse presidentinvaalissa Kekkonen voitti yhdellä äänellä K.-A. Fagerholmin. Vaalin ratkaisivat kansandemokraatit, jotka äänestivät Paasikiven pois toiselta kierrokselta, eli vaalien kulku oli sovittu jo ennalta. Fagerholmilla ei nähty olevan mahdollisuuksia Kekkosta vastaan toisella kierroksella. (Nevakivi 2004: 257–258.) Kekkosen valinta presidentiksi helpotti ratkaisevasti Neuvostoliiton Suomen-politiikan hoitamista. Näin Suomen omaksuma ulkopoliittinen linja säilyi, ja Kekkosta saatettiin käyttää niin Suomen politiikan yhteyshenkilönä kuin vaikuttajana muihin pohjoismaihin ja laajemmaltikin. Pian presidentiksi tultuaan Kekkonen alkoi jo valmistella tietä uudelleenvalinnalleen. Moskova tuki arvovallallaan Kekkosen jatkoaikaa. (Nevakivi 1995: 111, 131.)

Neuvostoliiton tarkkailijoiden mielestä Kekkonen ei ensimmäisellä kaudellaan ollut vielä isäntä talossaan. Näiden tarkkailijoiden mielestä moitteita ansaitsi ainakin julkinen sana, jossa suhtauduttiin kielteisesti Neuvostoliittoon. Toisekseen ärtymystä herätti myös sodanaikaisten tapahtumien muisteleminen ja kommentoiminen. Erityisesti Tuntemattoman sotilaan elokuvaversio aiheutti ilmestyessään suurta pahennusta Neuvostoliiton lähetystössä. Kun neuvostovastaisesta propagandasta mainittiin Kekkoselle ennen hänen Neuvostoliiton vierailuaan 1958, totesi hän asiaa kiistämättä, ettei hänellä ollut presidenttinä mahdollisuutta puuttua lehdistön toimintaan. (Nevakivi 1995: 129–131.)

Neuvostoliitossa ajateltiin, että Fagerholmin III hallituksen syntyyn vaikutti pyrkimys syrjäyttää Kekkonen ja muuttaa Suomen ulkopoliittista linjaa. Neuvostoliitto aloitti painostuksen Suomea kohtaan eli niin sanotun yöpakkaskauden. Se ilmeni muun muassa siten, että Neuvostoliitto lykkäsi kanava- ja kauppaneuvotteluja ja väitti, ettei Suomi tuonut sieltä sopimuksen mukaisia tavaramääriä ja viivytteli omia tilauksiaan sekä antoi radionsa ja lehdistönsä arvostella rajatta uutta hallitusta. Vakavana pidettiin myös suurlähettilään poistumista kotimaahansa. Pian Fagerholmin hallitus pyysikin eroa ja yöpakkaskriisi helpotti. Sen tavoitteena oli estää kehitys, joka saattoi johtaa Kekkosen syrjäyttämiseen vallasta seuraavissa

vaaleissa. Yöpakkaskriisin avulla Kekkonen kuitenkin eliminoi vastaehdokkaansa Fagerholmin. Hallituskysymyksiä varjostivat edessä olevat presidentinvaalit. (Nevakivi 2004: 267–269.) Yöpakkaskauden seurauksena Hruštšev oli päässyt päättäjäksi Suomeen. Hän oli tehnyt selväksi, ketkä henkilöt ja mitkä puolueet olivat ei-toivottuja Moskovassa. (Hyvärinen 2000: 126.)

Vuoden 1962 presidentinvaaleihin SDP nimesi ehdokkaakseen Olavi Hongan, jonka taakse asettui laaja Honka-liitto. Hruštšev esitti toivomuksen Kekkonen uudelleen valinnasta jo 1960. Edellisenä vuonna Kekkonen oli ehtinyt ehdottaa Moskovalle vaalikampanjansa tukemisesta. Neuvostoliitto epäili kuitenkin Kekkonen mahdollisuuksia Honka-liittoa vastaan ja päätti käyttää ulkopoliittista asettaan. Se vaati sotilaallista konsultaatiota vedoten YYA-sopimukseen. Tämän noottikriisin – nootti julkistettiin lokakuun viimeisenä päivänä 1961 – tarkoitus oli luoda Kekkoselle vaaliase sallimalla hänen selvittää tilanne neuvostojohdajien kanssa sopimalla ja näin luoda kansalle mielikuva Kekkosesta neuvottelukykyisenä isänmaan pelastajana. Kekkonen sai kuulla nootista Yhdysvaltain vierailulla Havaijilla ollessaan. Kekkonen lähti hoitamaan kriisiä Novosibirskiin suoraan Havaijilta palattuaan. Ensin hänelle järjestettiin kahdenkeskinen keskustelu Hruštševin kanssa, jonka jälkeinen laajempi keskustelu oli suunnattu ulkomaita varten. Konsultaatiota päätettiin lykätä. Noottikriisi tuotti tuloksen, Olavi Honka luopui ehdokkuudestaan ja Kekkonen valittiin uudelleen jo ensimmäisellä kierroksella. (Nevakivi 2004: 269–271.)

Kekkonen ja Hruštševin välinen ystävyys sai alkunsa varsinaisesti Hruštševin Suomen-vierailulla 1957. Seuraavana keväänä Kekkonen toi tuliaisina ensimmäiseltä Neuvostoliiton vierailultaan tiedon muun muassa Kostamuksen kaivoskeskuksen rakennusprojektista. Vuonna 1960 Kekkonen sopi keskusteluissa Hruštševin kanssa, että Suomi liittyy Eftaan, kunhan Neuvostoliitto pysyy Efta-maiden vertaisena kauppakumppanina. Tällä ratkaisulla oli myös suora yhteys presidentinvaalin tulokseen. Presidenttipeli johti kuitenkin kysymyksiin siitä, mihin suomalainen demokratia oli ajautumassa. Kekkonen ja julkisen sanan välit joutuivat koetukselle, ja kritiikkiä herätti myös hänen lähihistorian tulkinnassa osoittamansa jälki- viisaus, erityisesti Neuvostoliiton-suhteiden kysymyksissä. (Nevakivi 2004: 271–276.)

Kekkonen jatkoi vahva valta-aseman saavutettuaankin lehtikirjoittelua nimimerkeillä. Vuonna 1967 Kekkonen alkoi kirjoittaa ärhäköitä pakinoita Suomen Kuvalehteen nimimerkillä Liimatainen. Niissä hän saattoi jopa arvostella itseään, ja tästä syystä Liimataisen todellinen henkilöllisyys säilyi pitkään salaisuutena. (Paavonsalo 1995: 126.) Kun Kekkonen suuttui Simpan erääseen kirjoitukseen, demarilehti katsoi parhaaksi erottaa hänet ja kun taas

Suomen Kuvalehti otti Simpan kolumnistikseen, Kekkonen Liimatainen lakkasi kirjoittamasta lehteen. (Jakobson 2003: 155.)

Kekkonen vanha vastustaja Väinö Leskinen kääntyi Kekkonen linjoille, ja tämä oli Kekkonen avain saada sosiaalidemokraatit taakseen 1968 presidentinvaaleissa. Vuoden 1968 vaaleissa vastustajat Matti Virkkunen ja Veikko Vennamo keräsivät kolmanneksen äänistä, mikä oli Kekkonen mielestä liian paljon ja hän olikin tuloksesta ”saatanan harmistunut”. (Hyvärinen 2000: 164, 173–174.)

1970-luvulla Kekkoa vakuuteltiin hänen korvaamattomuudestaan. Näiden taustalla vaikuttaneiden lähipiiriläisten ja ”perässähiihtäjien” tarkoitukset vaihtelivat. Jotkut uskoivat aidosti, että Kekkonen oli ainoa mies, joka pystyisi luotsaamaan Suomea menestyksellisesti epävakaa maailmassa. Eräät puoluemiehet halusivat Kekkonen jatkavan saadakseen näin aikaa kilpailijoidensa syrjäyttämiseen. Tamminiemen ”hoviin” kuuluneiden henkilöiden virka tai asema riippui Kekkonen suosiosta. Kekkonen vallanhalusta kertoo myös se, kuinka hän pyrki syrjäyttämään uudelleenvalintansa tieltä ”oppipoikansa” Ahti Karjalaisen 70-luvulla. Karjalaisesta oli tullut varteenotettava Kekkonen seuraaja, ja kun presidentti tunsu Karjalaisen uhkaavan asemaansa, lakkasi hän suosimasta tätä. Hän erotti Karjalaisen hallituksen ennen Ety-kokousta, jottei Karjalainen pääsisi loistamaan ulkoministerinä kokouksen aikana ja näin vahvistamaan suosiotaan entisestään. (Jakobson 2003: 14, 19–20.) Vaikka poliittiset vastustajat olivatkin enemmän tai vähemmän taltutettu, oli uhkana uudenlainen oppositio, ohiaijat ”Pietarin tiellä”. Heihin kuului ennen muuta Ahti Karjalainen. Näitä Kekkonen ei kuitenkaan julkisesti uskaltanut piiskata. (Jakobson 2003: 47.)

EEC-sopimuksen synty vain varmisti Efta-sopimuksen aloittaman Suomen talouden ja yhteiskunnan kehityssuunnan. Brežnev arvioi oikein, että sopimus vetää Suomea kohti länttä, ja vaikka poliitikot vakuuttelivat uskollisuutta Neuvostoliittoa kohtaan, elivät kansalaiset ”läntistä” elämää. (Jakobson 2003: 62–63.) Hruštševin ajan jälkeen – vuodesta 1964 eteenpäin – henkilösuhteet eivät enää olleet Kekkoselle valttikortti Kremlissä. Jakobson arvelee, ettei Kekkosella enää ollut 70-luvun jälkipuoliskolla niin hyviä ”henkilökohtaisia suhteita” Neuvostoliiton johtajiin kuin aikaisemmin (Jakobson 2003: 133.) Brežnevin edessä Kekkonen oli alamainen, Hruštševin ystävällisestä otteesta ei ollut neuvotteluissa paljoakaan jäljellä. (Hyvärinen 2000: 162.)

1970-luvun Suomessa ”poliittinen luokka” ei pelännyt niinkään Neuvostoliittoa vaan Kekkoa. Kekkonen valta 70-luvulla oli ehdoton, Suomen historiassa ainutkertainen. Vaikka hänellä oli joitain vastustajia, olivat he pääosin vaienneet. Hänen näkemyksensä oli, että idänpolitiikka noudatti ”kansakunnan kokonaiskäyttäytymistä” eli presidentin linjan eh-

dotonta hyväksymistä ja kannatusta. Ilman Kekkonen suosiota ei politiikassa voinut menestyä. Presidentin julkisia vetoomuksia ja nuhteita harva uskalsi uhmata. Kekkonen puuttui myllykirjeillään puolueiden, poliitikkojen ja sanomalehtien toimitusten kannanottoihin, jopa yksityisten toimittajien kirjoituksiin. Kekkonen ehdoton vaatimus ulkopolitiikkansa tukemisesta halvaannutti demokraattisen järjestelmän normaalin toiminnan. Kaikkien poliittisten toimijoiden ja jopa julkisen sanan tuli toimia diplomaattien tavoin, presidentin ohjeita noudattaen. Kekkonen ehdottomuus ei Jakobsonin mielestä johtunut kuitenkaan Neuvostoliiton pelosta vaan paremminkin uskosta siihen. Hän uskoi maan pysyvän yhtä vahvana tulevaisuudessakin samoin kuin omiin mahdollisuuksiinsa hoitaa yksin Suomen asiat parhain päin suhteessa naapurisiin. (Jakobson 2003: 154–155.)

Yksityisessä elämässään Kekkosella oli lukuisia naissuhteita vielä vanhempanakin, ja ne osoittivat presidentin olleen korkeasta iästään huolimatta hyvässä vedossa. Poliittinen uurastus ei hänelle riittänyt, vaan oli tehtävä muutakin ja oltava kaikessa paras. Illanistujaiset, naiset ja viina veivät sen ajan, joka työpäivistä jäi jäljelle. Pääministeri Kekkonen nais- ja ryyppyseikkailut nousivat 1950-luvulla niin myyttisiin mittoihin, että ne olivat tuhota hänen kuningastiensä. Vaikkei julkinen sana juoruja levittänytkään, levisivät ne muita teitä. Kekkonen karkeus ja sivistyneisyys olivat yhdistelmä, joka vetosi vahvoihin naisiin. Vaikka Sylvi Kekkonen tiesi miehensä seikkailuista, hän ei puuttunut niihin. (Hyvärinen 2000: 245–247.) Kekkonen osoitti myös myötätuntoa politisoitunutta nuorta älymystöä kohtaan ja hakeutui tämän kanssa läheisiin tekemisiin järjestämällä niin sanottuja lastenkutsuja. (Nevakivi 2004: 285.) 1960-luvun lopulla presidentin lähin seura oli nuorimmillaan ja vasemmistolaisimmillaan, hovipiireihin kuului satoja henkilöitä tutkijoista taiteilijoihin. Suomeen oli luotu ulkopolitiittisesti luotettujen etujoukko. (Paavonsalo 1995: 110.) Taistolaisten ja erityisesti kulttuurielämään aktiivisesti osallistuneen nuorison innostus kommunismiin ja arvostelukyvyytön Neuvostoliiton ihannointi viittasivat selittämättömään itsesuomettumiseen. Sisäpolitiikassa Moskovan suuntaan nöyristely oli Kekkonen kauden lopulla niin yleistä, että siitä käytettiin hallitustasollakin nimitystä ”maan tapa”. Kotiryssäjärjestelmä takasi sen, että Neuvostoliiton edustajat saivat tarkkailtua poliittisen elämän tapahtumia ja vaikutettua niihin kaikkialla. (Nevakivi 2004: 287.)

Kekkonen oli 1972 elokuussa Neuvostoliitossa selvittelemässä Suomen EEC-ratkaisuun liittyviä idänkaupan kytkentöjä. Näistä Zavidovon neuvotteluista Kekkonen kirjoitti salaisen muistion, jonka sisältö vuoti julkisuuteen. Tilanne kytkeytyi Kekkonen mahdolliseen valintaan neljänneksi kaudeksi. Hän oli julkisuudessa kertonut suostuvansa jatkamaan presidenttinä neljä vuotta kansan enemmistön niin halutessa. Valinnan tuli kuitenkin tapahtua

poikkeusmenettelyllä, ei normaaleilla vaaleilla. Zavidovo-vuodon paljastuttua Kekkonen ilmoitti peruvansa lupauksensa, koska pelkäsi menettäneensä neuvostojohdon luottamuksen. Kalevi Sorsan muistelmien mukaan vuoto tapahtui Kekkonen myötävaikutuksella. Ja vaikka julkisuudessakin veikkailtiin presidentin vain näytelleen, hyväksyttiin poikkeuslaki tammi-kuussa 1973. (Nevakivi 2004: 296.)

Suomen hallitus lähetti keväällä 1969 kaikille Euroopan valtioiden sekä USA:n ja Kanadan hallituksille aloitteen, jossa se tarjoutui hoitamaan Euroopan turvallisuuskokouksen valmisteluja koskevat konsultaatiot ja järjestämään tarvittaessa varsinaisen konferenssin. Aloite sai myönteisen vastaanoton ja konferenssin juhlallinen päätösistunto pidettiin Helsingissä 30.7.–1.8.1975. Se oli myös merkittävästi osa kylmän sodan päättymiseen vaikuttaneissa Etyk-prosessissa. Se merkitsi tunnustusta järjestäjämälle samoin kuin presidentille suurta kunniaa. (Nevakivi 2004: 302–303.) Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi onnistui Kekkonen tavoitteen mukaisesti, ja Jakobson ajatteleekin, että Kekkosella olisi ollut hyvä mahdollisuus uransa lopettamiseen Etykin jälkeen. Hänen päämääränsä – Suomen puolueettomuuden vahvistamisen – toteutui ja sai kansainvälisen tunnustuksen. Lisäksi presidentin terveys oli alkanut heiketä iän myötä, joten tehtävästä vetäytymiselle oli ollut hyvä tilaisuus ja inhimilliset perusteet. Sen sijaan presidenttipeli vain kiihtyi. (Jakobson 2003: 67.)

3.1.4. OTTEEN LÖYSTYMINEN

Presidentinvaaleissa 1978 viidennelle kaudelleen valmistautunut Kekkonen sai ylivoimaisen voiton, hänen vaaliliittonsa äänisaalis oli 82,4 prosenttia, mikä toi 260 valitsijamiestä. Äänestysprosentti oli kuitenkin hyvin alhainen, mikä kertoi siitä, ettei jo ennakkoon ylivoimainen ehdokas jaksanut innostaa ihmisiä urnille entiseen tapaan. Kansandemokraatit esittivät jo vuonna 1979, että Kekkonen jatkaisi vielä seuraavallakin kaudella presidenttinä, vaikka julkisuudessa liikkui jo paljon huhuja hänen huonosta kunnostaan. Vuonna 1981 syyskuussa Kekkonen kunto petti hänen Islannin-matkallaan ensimmäisen kerran näkyvästi ja lokakuussa hänen 25 kestänyt valtakautensa päättyi. (Nevakivi 2004: 307–311.)

Kekkonen sairasteli eläessään paljon. Viimeisinä presidenttivuosinaanakin hän oli toisinaan hyvin huonossa kunnossa, mutta ”virallinen Suomi” ja tiedotusvälineet halusivat salata presidentin todellisen tilan vedoten muun muassa ”yleiseen etuun”. Kekkosella oli hyvä fyysinen kunto, mutta hän sairasteli usein jo nuorena. Lääkäri varoitteli Kekosta jo 24-vuotiaana ylenmääräisestä juopottelusta. Kekkonen railakkaat elämäntavat ja alkoholin käyttö

häiritsivät myös hänen ja Sylvi Kekkonen suhdetta alusta lähtien. Vanhempana hän kärsi aivoverenkierron häiriöistä, sydänvivoista, näön heikkenemisestä, eturauhasvaivoista ja mahdollisesti dementiasta. Näistä aiheutui muun muassa kovia päänsärkyjä, muistikatkoksia ja ainakin yksi sydäninfarkti. (Hyvärinen 2000: 341–343.)

Valtioneuvosto hyväksyi Urho Kekkonen eroanomuksen 26.10.1981. Kansa hyväksyi mielellään UKK seuraajan, Mauno Koiviston, länsisuomalaisen kuivakan huumorin ja viileyden vastapainoksi itäsuomalaisen edeltäjänsä usein teatraalisen makuiselle esiintymiselle. Kekkonen vetäytyi pois julkisuudesta vanhuudenkotiinsa Tamminiemeen yksinäisyyteen. Kun hän kuoli 21.8.1986, kunnioitettiin hänen työtään valtiomiehenä yli puoluerajojen. (Nevakivi 2004: 311–314.)

3.2. KEKKONEN PRESIDENTTINÄ JA HALLITSIJANA

Urho Kekkonen poliittisessa ajattelussa oli suuri, läpi koko poliittisen uran kestänyt linja. Linjan tavoitteena oli pitää yllä kansallista yhtenäisyyttä ja tehdä Suomessa vahvempi yhtenäinen kansakunta ulkoisia uhkia vastaan. Tuon suuren linjan takana ei kuitenkaan ollut mitään johdonmukaista ideologista politiikkakäsitystä, vaan menestyminen politiikassa perustui politiikkakäsitysten muuttelamiseen tilanteen mukaan. Pitkän valtakauden teki mahdolliseksi ennen muuta Kekkonen joustava poliittinen itseymmärryskyky. Johdonmukaisinta hänen toiminnassaan oli kyky vaihtaa taktiikkaa ja mielipiteitä tarpeen mukaan. Vaikka Kekkonen valta olikin suvereenia, on syytä muistaa, että se oli johdettavissa Suomen kansasta, ei ulkopuolelta. (Tuikka 2003: 160–161.)

Kekkonen valtakauten – samoin kuin koko Suomen asemaan sotien jälkeisinä vuosikymmeninä – liittyy erottamattomasti suomettumisen käsite. Suomettuminen tarkoitti maamme alistettua olotilaa Neuvostoliiton kurimuksessa, joskin samaa termiä on käytetty myös yleisemmin viittaamaan sellaisiin valtioiden välisiin suhteisiin, joissa voimakkaampi valtio asettaa heikommalle naapurilleen rajoituksia sen itsemääräämisoikeuksiin. Varsinaisesti suomettumisen voidaan ajatella alkaneen 1944 Neuvostoliiton rauhanehtojen sanelemisesta Suomelle, ja sen jälkeenkin Neuvostoliitto puuttui toistuvasti Suomen sisäisiin asioihin. Tämän puuttumisen on niin puuttuja kuin virallinen Suomikin kiistänyt aina. Kuitenkaan suomettuminen ei johtunut vain Suomen asemasta, vaan syynä oli myös suomalaisten oma asenne. Jotkut johtavat tahomme suosivat oman etunsa takia suomettumiskehitystä ja jopa edistivät sitä omin aloittein. Olivathan jo aikaisemmatkin suurmiehemme ottaneet venäläisiltä ai-

neellista tukea maanmiehiään vastaan. (Nevakivi 1995: 12–16.) Suomen kansaa voi vaivata pitkään tietoisuus siitä, millaisen suomettumisen valheen, teeskentelyn ja itsepetoksen ilmapölyssä se on Neuvostoliiton naapurina suuren osan itsenäisyyden kautta joutunut elämään. Kuitenkin suomettumista on pidettävä yhtenä merkittävänä osana selviytymisstrategiassamme. Olipa kyse kenen intresseistä tahansa, on lopputulosta pidettävä myönteisenä. (Nevakivi 1995: 226–227.)

Kekkonen rakensi 1960–70-luvulla suomalaiseen politiikkaan eräänlaisen iki-likkujan. Hänen oli hallittava ulkopoliittikkaa hallitakseen sisäpolitiikkaa, ja sisäpolitiikkaa hän hallitsi vetoamalla ulkopoliittikkaan. Kekkonen itse puolusti presidentin vahvaa asemaa vetoamalla muun muassa siihen, että Suomi oli koko itsenäisyytensä ajan joutunut elämään niin vaikeita aikoja, että presidentin itsenäinen asema ja toiminta olivat maan edun kannalta perusteltavissa. Kekkonen ei ollut – Ståhlbergin ideaalin mukainen – ”puolueeton erotuomari”. Hän oli varannut presidentille suuren roolin erilaisten kriisien aikana, mutta lopulta presidentin valta oli kasvanut tilanteesta tai henkilöistä riippumatta. Kekkonen kolmannella kaudella ei sisä- tai ulkopoliitikassa tehty oikeastaan mitään kysymättä presidentin kantaa asiaan. (Tuikka 2003: 157–158.) Kekkonen oli niin aktiivinen toimissaan, että hänen oli vaikea pysyä sisäpoliittisen kentän ulkopuolella. Ulkosuhteita hän oli käyttänyt hyödykseen jo valtaan noustessaan, ja niille hän antoi kaikista merkittävimmän aseman myös presidenttinä. Kaikki hoidettiin Kekkonen saneleman idänpoliittikan mukaisesti. Häntä vastustelleet leimattiin Neuvostoliiton vastustajiksi ja näin he olivat vaarassa joutua poliittiseen paitsioon. (Nevakivi 2004: 260.)

Kekkonen aikana itseään saivat ilmaista vapaasti vain ne, jotka olivat presidentin linjoilla. He menestyivät ja olivat pitämässä yllä kritiikitöntä ja fiktiivistä Neuvostoliittokuvaa. Eri mieltä olleet sen sijaan sen ahdistettiin yksinäisyyteen. (Hyvärinen 2000: 355.) Kekkonen ei kuitenkaan ollut Neuvostoliiton ystävä sanan ahtaimmassa merkityksessä, mutta kunnioitti suurvaltaa olemalla valmis kuulemaan ja ymmärtämään sen johtoa enemmän kuin kukaan muu silloinen suomalainen hallitusmies. Presidentiksi tultuaan Kekkonen tiivisti edelleen henkilötason kanssakäymistään neuvostojohdon kanssa. Samalla hän antoi neuvostojohdon puuttua Suomen sisäisiin asioihin. (Nevakivi 2004: 260.) Kekkonen politiikka oli tasapainoilemista idän ja lännen välissä. Moskovan suuntaan hän kuvasi Suomea ystävällismielisenä ja luotettavana naapurimaana, länteen päin hän esitti varauksetta Suomen puolueettomana valtiona. (Jakobson 2003: 64.)

Amerikkalaisten propagandakoneisto väitti Kekosta kesällä 1950 suurimmaksi poliittiseksi rikolliseksi, jonka Suomen kansa tulee koskaan tuntemaan, ja antoi ymmärtää,

ettei Suomea auteta vaikka Neuvostoliitto hyökkäisi. Tämä vain paransi Kekkonen asemaa idän silmissä. Iso-Britannian suurlähettiläs Busk luonnehtii jäähyväisraportissaan Kekkonen älykkääksi ja taitavaksi, mutta hänen välipitämättömyyttään ja salamyhkäisyyttään valitettavaksi ja kostonhimoa ja kiittämättömyyttään surkuteltaviksi. Kuitenkin Busk toteaa, ettei hänellä ole syytä väittää Kekkonen olleen myymässä maataan. (Hyvärinen 2000: 85–86, 136.) Vuonna 1981 Yhdysvaltain lähetystön tilannekatsauksessa todetaan Suomen saavuttaneen Kekkonen valtakaudella vahvan aseman teollistuneena ja länteen suuntautuneena markkinatalousmaana. Muutamista kriittisistä huomautuksista huolimatta siinä todetaan Kekkonen hoitaneen vähin äänin Suomen etuja lännen suunnalla kehuen samalla hyviä suhteita itään. (Jakobson 2003: 256–257.)

Urho Kekkonen toiminta presidenttiuransa alkuaikana ansaitsee tunnustuksen, etenkin kun otetaan huomioon ajan epävarmat olot. Hän kykeni rakentamaan neuvostojohtoon henkilökohtaiset suhteet, jotka hyödyttivät Suomen idänpolitiikkaa. Kekkonen tavoitteena oli ”kansamme eheyttäminen” eli suomalaisten rivien lujittaminen tungettelihoita vastaan. Hän oli myös sodanjälkeisen puolueettomuuspolitiikan ensimmäinen kehittäjä. Kekkonen isänmaallisuutta ei liene syytä epäillä. Ennemmin voidaan kysyä, osasiko hän erottaa isänmaata omista intresseistään. Suomen ulkopolitiikka osoittautui Kekkonen kaudella kiistämättömäksi menetykseksi. Viimeistään Helsingin huippukokouksen jälkeen hänen valtiomiestyönsä oli noteerattu kansainvälisestikin niin korkealle, että hänelle esitettiin jopa Nobelin rauhanpalkintoa. (Nevakivi 1995: 220–223.)

Salminen (2004: 648) pitää Kekkonen Suomen ensimmäisenä varsinaisena mediapoliitikkona. Presidenttikautensa aikana hänestä kehittyi suuri mediahahmo ja -vaikuttaja. Suomalaista julkista sanaa vaivasi herran pelko, kun se ei 1960-luvun alussa kyennyt tutkimaan ja penkomaan Urho Kekkonen toimia. UKK:n poliittinen itseluottamus kasvoi noottikriisin ratkettua kohtuuttomasti. Samalla hänen uskonsa perinteisen demokraattisen valvonnan toimivuuteen laski, mikä puolestaan rohkaisi häntä entistä suurempaan omavaltaisuuteen. (Paavonsalo 1995: 77.) Myös lehdistö oli täysin neuvostomyönteistä viimeistään 1966; monet päätoimittajat pitivät yhteyttä presidenttiin, jotta julkisuuteen pääsisi vain presidenttiä miellyttäviä mielipiteitä. Omapäisille kirjoittajille presidentti lähetti myllykirjeitä ja saattoi asettaa heitä virkavainoon. Erityisesti Kekkonen häiritsi se, että vaikka lehtien artikkelit kirjoittivat jopa kauniisti Neuvostoliiton-kaupasta, olivat yleisönosastot täynnä Suomen virallista ulkopolitiikkaa ja Neuvostoliittoa vastustavia ”neulanpistoja”. (Hyvärinen 2000: 214–216.) Kekkonen vallankäyttö ei perustunut oivaltaviin visioihin tulevaisuuden muuttumisesta vaan voimakkaaseen poliittiseen tahtoon. Kekkonen seurasi myös aktiivisesti lehtiä, radiota ja televi-

siota. Hän halusi tietää, mitä ympärillä tapahtuu ja kuinka ympäristö häneen suhtautuu. Monet myllykirjeet olivat tarkoitettu enemmän tai vähemmän suoriksi painostuskeinoiksi tiedotusvälineitä ja toimittajia kohtaan. Niin tuomittavaa kuin tasavallan presidentin harjoittama sananvapauden rajoittaminen oli, sillä oli oma tarkoitushakuinen linjansa: se pyrki puolustamaan presidentin oikeana pitämää ulkopolitiikkaa ja myös sisäpolitiikkaa, ja sellaisena asiaa tulee arvioidakin. (Paavonsalo 1995: 277–279.)

Oma vaikutuksensa Kekkonen toimintaan oli hänen puolisoillaan Sylvi Kekkosella. Hänellä oli rakentavan kriittinen ja pidättelevä ote presidenttiin tämän impulsiivisessa toiminnassa. Puolison kuolema joulukuussa 1974 on nähty yhtenä syynä siihen, että presidentistä tuli entistäkin määrällisempi ja hänen itsevaltiasta otteensa valtakunnan johdossa tiukentui loppua kohti. Lisäksi presidentti Kekkonen oli itsekin julkisuuteen annetusta kuvasta huolimatta nopeasti vanhenemassa. (Nevakivi 2004: 304.)

4. KIRJEET TEKSTINÄ

4.1. KUINKA KÄSKETÄÄN

Tämä myllykirje on esimerkki Kekkonen vaikuttamistavasta. Kirje käsittelee Kymen läänin maaherran Artturi Rannan toimimista virkansa ohella myös sosiaalidemokraattien puoluehallituksessa, mikä on Kekkonen mielestä sopimaton yhdistelmä. Sen sijaan, että presidentti lähettäisi kirjeen suoraan Rannalle, hän lähestyykin kirjeellään sosiaalidemokraattista pääministeriä. Tehtävän sysääminen muiden hoidettavaksi on tietenkin presidentin kannalta ”varmempi” tapa saada asia pois päiväjärjestyksestä.

Pääministeri K.-A. Fagerholm
1956

Toukokuussa

Hyvä Veli,

(1) Olen viime päivien sanomalehti uutisista lukenut, että Artturi Ranta, siis Kymen läänin maaherra, on jatkuvasti sos. dem. puolueen puoluetoimikunnan jäsen ja ottaa osaa sen työhön. (2) Niin valitettavaa kuin se on, minun on kuitenkin vakavasti puututtava tähän asiaan, siitähän huolimatta, että se olosuhteiden nykyisellään ollen saattaisi antaa aihetta perusteettomille väärinkäsityksille.

(3) Maaherran viran haltija ei meillä ota osaa puoluepoliittiseen toimintaan. (4) Tästä kirjoittamattomasta laista on maassamme pidetty itsenäi-

syysvuosien aikana tiukasti ja poikkeuksettomasti kiinni. (5) Käsitykseni on, että niin tulee vastaisuudessakin tehdä. (6) Maaherra on lääninsä edusmies, kaikkien kansalaispiirien yhteinen luottamusmies läänissään, ja ainoastaan tällä edellytyksellä hän voi hoitaa virkaansa sekottamatta itseään puoluepoliittisen toiminnan mukanaan tuomiin poliittisiin vastakohtaisuuksiin. (7) Tästä katsomustavasta on seurannut, että kansanedustaja, joka on nimitetty maaherraksi, on välittömästi eronnut eduskunnasta ja, mikäli tiedossani on, puolueitten johtolimistä. (8) Tunnettua on, että Ruotsissa on käytäntö ollut toinen, siellähän maaherrat ovat usein olleet vaaleissa valtiopäivämiesehdokkainakin ja maaherran viran haltijoina tulleet valituiksi valtiopäiville. (9) Mutta tiedossa on tapauksia, että Ruotsissakin maaherraksi nimitetty henkilö on eronnut valtiopäiviltä ja puolueensa johtolimistä.

(10) Pyydän, että tämä asia otetaan hallituksessa käsiteltäväksi, jos edellä esittämäni mielipide ei Rannalle tehtävän huomautuksen johdosta pääse toteutumaan. (11) Olen lähettänyt tämän kirjeen tiedoksi puolustusministeri Skogille, sisäasianministeri Väyrykselle ja opetusministeri Virolaiselle. (KM1: 11–12.)

Tämän kirjeen sanoma ja tarkoitus on, että Artturi Ranta joko eroaa tai erotetaan puoluetoimikunnasta. Pääväitteeksi voidaan siten esittää Kekkosen sanoma ”Rannan on erottava sosiaalidemokraattisen puolueen puoluetoimikunnasta”. Huomattavaa on, että Kekkonen ei sano asiaa kirjeessä suoraan, eikä etenkään omana mielipiteenään, vaan yleisesti toteavana lauseena *maaherran viran haltija ei meillä ota osaa*. Tällainen geneerinen ilmaus sisällyttää meiksi tässä kontekstissa kaikki osapuolet, eli niin Kekkosen, vastaanottajat, Rannan kannattajineen kuin koko Suomen kansan. Geneerisissä ilmauksissa lauseet kuvaavat ajankohdasta riippumattomasti tilaa, ominaisuutta tai tilannetta, eivätkä tietyn hetken tapahtumaa tai määrätöimintää. Geneerinen lause on ajaton ja aspektiton ja se ilmaisee lainomaisia asiointiloja. (Hakulinen – Karlsson 1995: 105, 132.) Tällaisen geneerisyyden ja epämääräisyyden avulla voidaan helposti kiertää todistusvelvollisuutta, jolloin vastaanottajan on vaikea selvittää asioiden todellista tilaa. Manipulatiiviset tekstit kiertävät usein todistamisvelvollisuuttaan, ja tekstissä tällaisia pyrkimyksiä ilmentävät esimerkiksi passiivin tai epämääräisen persoonan sekä vaikeasti tarkistettavien merkitysten käyttö. (Leiwo ym. 1992: 96.) Tässä kirjeessä Kekkonen viittaa nimenomaan ”yleiseen pakkoon”.

Alussa Kekkonen toteaa lukeneensa *sanomalehtiuutisista* Artturi Rannan osallistuvan *sos.dem. puolueen puoluetoimikunnan* työhön. Kekkonen pitää tietolähteensä salassa viittaamalla vain epämääräisesti sanomalehtien uutisiin. Tätä asiaa käsittelemme myöhemmin tarkemmin. Virkkeen (2) nesessiivinen rakenne (Ikola 2001: 173) *minun on...vakavasti puuttuttava* ilmaisee, että asiaan on pakko puuttua, vaikkei itse kirjeestä käy ilmi, mitä sellaista

Rannan toiminnassa on, että siihen täytyy puuttua. *Niin valitettavaa kuin se on* -pehmentely tuo ylikohteliaisuudessaan virkkeeseen hieman ironista sävyä, etenkin kun muuta ”anteeksi-pyytelyä” ei kirjeessä esiinny. Samassa virkkeessä (2) hän viittaa, että asiaan puuttuminen *saattaisi antaa aihetta perusteettomille väärinkäsityksille*. Kyseessä lienee UKK:n ja sosiaalidemokraattien välinen vihanpito. Mahdollisuutta kuvaava modaali ’saattaa’ (Hakulinen – Karlsson 1995: 262) on edelleen lievennely konditionaalilla. Siten *saattaisi*-lieventelyllä ja väärinkäsitysten perusteettomiksi leimaamisella kirjoittaja voi jo ennalta vähätellä vastaväitteitä.

Hyvin merkittäviä epämääräisyyden ilmauksia löytyy toisen kappaleen alusta kaksi: virkkeessä (3) *ei meillä ota osaa* ja virkkeessä (4) *on maassamme pidetty*. Ne edustavat kirjeen retorista yleiseen käytäntöön viittaamisen linjaa. Asiaan on kirjoittajan mielestä puuttuttava valitettavasti eli jonkin ulkoisen pakon vuoksi, minkä voisi lukea myös siten, että kirjoittaja puuttuu asiaan vastoin omaa tahtoaan. Ja koska tällaisesta maaherran puolue toimintaa rajoittavasta *kirjoittamattomasta laista on maassamme pidetty tiukasti* kiinni, tulee kirjoittajan mukaan niin tehdä edelleenkin. Eikä näin ole vain Rannan tapauksessa vaan yleensäkin, tätähän kirjoittaja korostaa jo alussa ilmaisemalla valitettavuutta ja viittaamalla väärinkäsitysten mahdollisuuteen. Virkkeissä (3)–(5) perusteluksi esitetään käytäntöä, jonka mukaan *meillä* on aina toimittu näin ja *tässä kirjoittamattomasta laista* on vastaisuudessakin pidettävä kiinni. Ylikoski (198: 171) esittelee erääksi virhepäätelmäajaksi naturalistisen virhepäätelmän, jonka yksi alalaji on vetoaminen yleiseen käytäntöön. Tämä tarkoittaa sellaista argumentointia, jossa ajatellaan, että jokin asia on oikein, koska kyseinen asia on yleinen käytäntö tai yleisesti hyväksytty. Kuitenkaan Rannan tapauksen arvioiminen ei todellisuudessa ole aivan näin yksinkertaista, sillä Kekkonen mainitsemien perusteiden – ”kirjoittamattoman lain” ja ”viran sekottamattomisen puoluepolitiikkaan” – pätevyyden arviointi on hankalampaa.

Toinen kappale – virkkeet (4)–(9) – on omistettu Rannan eroamisen perusteluille. Eroamisvaatimusta perustellaan ensinnäkin kirjoittamattomalla lailla, josta on pidetty kiinni kautta itsenäisen Suomen historian eikä tästä menettelystä tule Kekkonen käsityksen mukaan poiketa edelleenkään. Toinen perustelu on se, että maaherran pitää edustaa nimenomaan lääninään ja luottamustoimea haittaa maaherran sitoutuminen puoluepolitiikkaan. Tosin mikään ei takaa sitä, etteikö maaherra voi tahtoessaan ajaa sosiaalidemokraattien asiaa vaikkei puolue toimikuntaan tai eduskuntaryhmään kuulukaan. Kolmannen perustelun mukaan Ruotsistaakin tiedetään tapauksia, joissa maaherran virkaan valittu henkilö on eronnut valtiopäiviltä. Koska jopa Ruotsissa on erottu valtiopäiviltä maaherranimityksen takia, täytyy Suomessa ehdottomasti maaherran erota puolue toiminnasta, kun siihen kirjoittamaton lakikin presiden-

tin mielestä velvoittaa. Tässä on argumentatiivisena keinona käytetty rinnastusta naapurimaan, vaikka oikeastaan mikään luonnollinen yhteys ei liitäkään Suomen ja Ruotsin käytänteitä yhteneviksi. Joka tapauksessa tällaiset vaatimukset pitää tiukasti kiinni epämääräisistä vanhoista tavoista herättää kysymyksen Kekkonen edistymiskyvystä ja -halusta.

Tekstiä voidaan myös tarkastella siitä näkökulmasta, kuinka se rakentaa kokoilalla kyseenalaistamatonta – mikä ei välttämättä tarkoita samaa kuin pätevä – asetelmaa Rannan eroamisen perusteluksi. Juhila (1993: 151–157) on tutkinut tapoja, joilla viranomaisten kielenkäytössä faktuaalistetaan puheita. Tällaiset faktuaalistamisstrategiat ovat sellaisia vakuuttelun muotoja, joilla saadaan jonkin tiedon totuusarvosta niin suuri, että kyseinen näkemys vaikuttaa itsestään selvältä ja ainoalta oikealta tosiasialta. Tyypillistä näille strategioille on myös, ettei selviä asioita kyseenalaisteta eikä argumentoida eri näkökulmista. Juhila esittää viisi erilaista faktuaalistamisstrategiaa, jotka eivät kuitenkaan ole tiukkarajaisia vaan sekoittuvat käytännön kielenkäytössä. Näitä ovat

- 1) Itse todettuun vetoava strategia
- 2) Vaihtoehdottomuusstrategia
- 3) Kvantifioiva strategia
- 4) Sosiaalisiin normeihin tukeutuva strategia
- 5) Asiantuntijuusstrategia.

Näistä strategioista Kekkonen käyttää Fagerholmin kirjeessä erityisesti sosiaalisiin normeihin tukeutuvia strategioita. Niissä asiantiloja faktuaalistetaan tukeutumalla yhteisesti jaettuihin sosiaalisiin normeihin ja vakiintuneisiin käsityksiin, ja näin strategia nojaa eräänlaiseen enemmistöperiaatteeseen (Juhila 1993: 172). Kirjeessä tällaisiin sosiaalisiin normeihin vedotaan ainakin kirjoittamaton lain ja maaherran puolueettomuuden perusteluissa. Periaatteessa myös Ruotsin esimerkki toimii tällaisena ”hyvän normin mallina”. Vaihtoehdottomuusstrategian rakentaminen on puolestaan Kekkonen argumentaation peruspilari. Alussa mainitsemani geneerisyyden käyttö on yksi kielen keino rakentaa näitä ”ainoita totuuksia”. Toisaalta erityisesti Ruotsin malliin vetoamisessa on kyse myös Perelmanin (1996: 120–128) assosiatiiivisista, tarkemmin todellisuuden rakennetta luovista argumentaatiotekniikoista.

Virke (10) kaikessa mielenkiintoisuudessaan on erittäin monimutkainen ja kapulakielinen. Ensinnäkin se esittää, että jonkun tulee tehdä Rannalle huomautus asiasta, ilmeisesti Fagerholmin tai jonkun hänen alaisensa. Tämän huomautuksen johdosta Rannan tulee sitten itse erota. Toisekseen Kekkonen myöntää, että kyse on hänen mielipiteestään. Eniten huomiota kiinnittää sana *johdosta*, joka ei tunnu tähän yhteyteen sopivan lainkaan. Ehkä *johdosta* tilalla tulisi olla ’huolimatta’, ellei Rannalle olla tekemässä Kekkonen mielipiteestä

poikkeavaa huomautusta. Olettaen, että oikea ilmaus olisi *johdosta* tai jotain vastaavaa, on ilmaus *pääse toteutumaan* mielenkiintoinen ja retorisesti varsin keinotteleva. Eksplikoituna virke sanoo, että mikäli Ranta ei heti eroa, on asia viettävä hallituksen käsittelyyn, mikä merkitsee joka tapauksessa työtä Fagerholmille.

UKK:n vaikuttaminen perustuu usein tämän esimerkin tapaisesti hyvin ovelaan vastuunsiirtoon. Ensinnäkin Kekkosella on jokin tietty näkemys tai vaatimus jostain asiasta, ja tämän asian ajamiseksi on lähetetty myllykirje. Tässä tapauksessa ajettava asia on siis Rannan eroaminen puoluetoimikunnasta. Huomattavaa on kuitenkin se, ettei Kekkonen sano asiaa suoraan. Tästä kirjeestä voi tulkita, että hän ei ole asiasta kovistellut itse kohdetta eli Rantaa. Sen sijaan hän lähettää myllykirjeen sosiaalidemokraattiselle pääministeri Fagerholmille, muttei ilmaise tahtoaan hänellekään suoran sanoin, vaan esittää asian kautta rantain virkkeissä (2)–(7). Mielenkiintoisin on kirjeen viimeinen kappale. Tähän mennessä Kekkonen on tehnyt selväksi näkemyksensä ja argumentoinut sen puolesta ja nyt on toimintaesityksen paikka. Fagerholmin täytyy antaa asiasta huomautus Rannalle, jonka johdosta tämän tulee erota. Jos Ranta ei eroa, ”pyytää” presidentti, että *asia otetaan hallituksen käsiteltäväksi*. Hallituksen käsittelyn tuloksena Ranta sitten erotettaisiin joka tapauksessa. Tämän voi tulkita myös uhkukseksi: ellei Ranta eroa, hänet erotetaan. Ekstralingvivistisesti tiedetään, että Kekkonen ei lähettänyt kirjeitään tarkoituksenaan ehdottaa asioita vastaanottajilleen, vaan teki kaikkensa saadakseen tahtonsa läpi. Siten *Pyydän* on tulkittava pyynnön sijaan käskyksi, tätä tulkintaa puoltaa myös alun *vakavasti puututtava tähän asiaan* -alustus.

Tällainen ”ellei eroa, erotetaan” -tyyli implikoi myös kirjoittajan valta-asemaa vastaanottajiin ja erityisesti Rantaan nähden. Kekkonen tapaan vaikuttaa ja hoitaa asioita myllykirjeiden välityksellä kuului se, ettei hän itse halunnut sekaantua asian selvittämiseen mitenkään, vaan antaa kirjeensaajalle tehtäväksi hoitaa asian pois päiväjärjestyksestä. Vastuu toiminnasta ja asianselvittämisestä jää Rannankin tapauksessa muiden huoleksi, mutta ei päätettäväksi siinä mielessä, että joku muu voisi ratkaista lopulta, hoidetaan asia vai ei. Asian epävirallisuutta ja näennäistä pakottomuutta korostaa sekin, että Kekkonen käyttää vaatimuksestaan edelleen nimitystä ”mielipide”. Kekkonen pystyy varmistelemaan, että asia tapahtuu hänen haluamallaan tavalla lähettämällä saman kirjeen toisillekin, eri puolueiden ministereille. Näin Fagerholmin pelivara harkita asian hoitamisen tapaa jää olemattomaksi. Juuri tässä on mielestäni sen, mitä voidaan pitää myllykirje-käsitteenä, ydinajatus.

4.2. VASTUKSIKSI KÄÄNTYNEET VANHAT TUTUT

Kekkonen myöntää ensimmäisen osan alkusanoissaan tarttuneensa kynään toisinaan ehkä turhankin ”sypäkästi”. Seuraavia kolmea kirjettä yhdistää tällaisen ”sypäkan” otteen lisäksi se, että ne on osoitettu sellaisille vastaanottajille, joiden Kekkonen mainitsee olleen hänelle luotettavia miehiä ja ystäviä ennen, mutta jotka ovat nyt kääntyneet arvostelemaan presidentin toimia. Tyypillistä näille kirjeille on myös lähettäjän ja vastaanottajan yhteisen kontekstin rakentaminen kirjeessä. Kirjeet pyrkivät sitten osoittamaan sen, että vastaanottaja on mennyt puheillaan tai teoillaan rikkomaan molemminpuolisen luottamuksen. Luottamushan tarkoitti Kekkonen sanakirjassa täydellistä yksimielisyyttä hänen kanssaan.

4.2.1. KÄSISTÄÄN JA JALOISTAAN SIDOTTU PRESIDENTTI

Kekkonen voimakas vallankäyttö johti toisinaan myös epäilyksiin, että presidentti olisi ylittänyt toimivaltansa pyrkimällä ohjailemaan poliitikkojen tai muiden virkamiesten toimia. Seuraavassa Erkki Tuulelle lähettämässään kirjeessä Kekkonen kiistää puuttuneensa päätöksiin, joihin presidentin ei asemansa puolesta kuuluisikaan ottaa kantaa. Kekkonen lähestyy kirjekumppaneitaan nostamalla esiin yhteisen taustan tai kokemuksen vastaanottajan kanssa ja peilaamalla asioita sitä kautta. Kirjeen saaja, kansanedustaja Tuuli, on – kuten Kekkonenkin koulutukseltaan – juristi ja tähän yhteiseen lakimiestaustaan Kekkonen vahvasti viittaa.

Kansanedustaja, kauppalanjohtaja
varatuomari Erkki Tuuli

5/3 1958

(1) Luin tk. 1 päivänä eräästä sanomalehdestä, että olet, tehdyn kysymyksen johdosta tunnustanut esittäneesi väitteen, että eduskunnan oikeusasiamiehen toimintaan ns. Korsimon asiassa on puututtu »korkeammalta taholta». (2) Ei ole vaikeaa havaita, mitä tällä olet tarkoittanut. (3) Juristin on yhtä helppoa nähdä, että esittämäsi tiedon täytyy olla kaikkea perää vailla, kuten tietysti onkin.

(4) Olen pitkin aikaa saanut eri puolilta maata tietoja, millaisia perättömiä väitteitä eräät siihen eduskuntaryhmään kuuluvat henkilöt, jonka jäsen olet, ovat minun toiminnastani levittäneet, mutta en ole niihin kiinnittänyt edes sen verran huomiota, että olisin yksityisesti heille kirjoittanut. (5) Kun Sinä olet näin uskomattomalla tavalla liittynyt tuohon joukkoon, en voi olla Sinulle asiasta kirjoittamatta, sillä olen pitkäaikaisen tuntemuksen nojalla pitänyt Sinua miehenä, mitä osoittaa mm. se, että valtioneuvostossa kannatin äänelläni Sinua Kymen läänin maaherraksi. (6) En voikaan käsittää, kuinka olet alentunut tuollaisen perättömien ja loukkaavien lausuntojen levittämiseen. (7) Lakimiehenä li-

säksi olet selvillä niistä oikeudellisista seuraamuksista, joihin tekosi saattaisi johtaa.

(8) On varmaan turvallista levittää perättömiä tietoja miehestä, joka ei asemansa vuoksi voi puolustaa itseään, vaan – kuvaannollisesti sanoen – käsistään ja jaloistaan sidottuna makaa maassa potkittavana. (9) Sellaiselta henkilöltä, joka tällaisissa oloissa potkii puolustuskyvytöntä miestä valheellisilla lausunnoilla, ei voi edes odottaa, että hän reilusti tunnustaisi halpamaisen tekonsa samalta foorumilta, jolta on sen esittänyt.

Kirjaan on liitetty alaviite, jossa selitetään ”ns. Korsimon asia” seuraavasti: *Kysymyksessä oli maalaisliiton puoluesihteerii Arvo Korsimoa vastaan poliittisista syistä nostettu juttu, mikä koski hänen toimintaansa sota-aikana.* (KM 1: 57–58.) Korsimo oli maalaisliiton puoluesihteerii, vahva K-linjalainen ja Kekkonen luottomies.

Tässä kirjeessä vastaanottajaa moimitaan – kuten monia muitakin myllykirjeen saaneita – perättömien väitteiden levittämisestä. Kirjeestä ei käy juurikaan ilmi, millaisista väitteistä on kyse. Tässä kirjeessä tosin viitataan niin sanottuun Korsimon tapaukseen. Ensimmäisessä virkkeessä (1) Kekkonen esittelee asiansa eli kertoo lukeneensa lehdestä Tuulen myöntäneen väitteensä siitä, että »*korkeammalta taholta*» on puututtu oikeusasiamiehen toimintaan niin sanotussa Korsimon asiassa. Kekkonen ei paljasta tietolähteitään, vaan hän tietää asiasta, koska on lukenut *eräästä sanomalehdestä*. Ensimmäisessä virkkeessä huomion herättää ennen muuta verbi *tunnustanut*, joka Suomen kielen perussanakirjan mukaan merkitsee asian myöntämistä todeksi ja tarkoittaa myös tärkeän asian kertomista, esimerkiksi syntien tunnustamista (PS s.v. *tunnustaa*). Kirjeen perusteella Tuulen tunnustus voidaan – Kekkonen näkökulmasta – mieltää ikään kuin synnin tunnustamiseksi. ”Korkeammalta taholta” taas on yleisemminkin käytetty kiertoilmaus, joka viittaa Suomen poliittista elämää käsiteltäessä nimenomaan presidentti Kekkoseen.

Kirjeen alku sisältää useita epämääräisyyden ilmauksia: *eräästä sanomalehdestä, Ei ole vaikeaa havaita, pitkin aikaa, eri puolilta maata tietoja, eräät siihen eduskuntaryhmään kuuluvat henkilöt, tuohon joukkoon.* Tässä ovat vain selkeimmät epämääräisyyden ilmaukset, lisäksi virkkeen (7) viittausta mahdollisiin oikeudellisiin seuraamuksiin ja virkkeen (9) epämääräinen ”sellainen henkilö” tekevät kirjeestä varsin ympärööröön, mutta eivät juuri sumenna sen sanomaa tai vähennä tehoa. Epämääräisten ilmausten retorinen merkitys on ennen muuta siinä, että ne antavat käyttäjälleen mahdollisuuden ”pensastella” eli pitää lähteensä salassa tai jopa esittää totuus itselle sopivammassa muodossa.

Virkkeellä (2) Kekkonen viitanee erityisesti siihen, että vaikka Tuulen käyttämä kiertoilmaus on näennäisen peittelevä, on helppo huomata, mitä se tarkoittaa. Sen tarkemmin hän ei ala asiaa edes käsittelemään. Virkkeessä (3) hän sen sijaan esittää varsinaisen syytöksensä, joka koskee Tuulen esittämän tiedon vääryyttä. *Juristin* kuulostaa alussa kaukaa haetulta. Lakimiesteeman esiin ottamisessa tässä tapauksessa onkin kyse siitä, että Kekkonen korostaa olevansa myös itse koulutukseltaan juristi ja luo näin yhteistä kontekstia vastaanottajansa kanssa. Näin hän voi osoittaa olevansa asiantuntija tälläkin alalla, joten häntä ei voi asiassa huijata. Virkkeessä (3) on käytetty välttämättömyyttä ja varmuutta korostamaan episteemisistä modaaleja kaksin verroin: *täytyy olla* ja *tietysti on*. Episteemiset modaalit ilmaisevat puhujan käsityksiä proposition todennäköisyydestä, erityisesti siitä, että hän luulee tai tietää asian olevan tosi tai epätosi, varma tai todennäköinen (Hakulinen – Karlsson 1995: 262). *Juristin* voi siten tulkita yleiseksi tekijäksi, jonka ”havainnon” tiedon vääryydestä kirjoittaja Kekkonen vahvistaa. Toisteisuus on tietysti yksi retoriikan keino.

Virkkeessä (4) epämääräisyys jatkuu, sillä ilmaukset *pitkin aikaa*, *eri puolilta maata*, *millaisia perättömiä tietoja* ja *eräät...henkilöt* eivät sen paremmin viittaa mihinkään tiettyihin tapauksiin. Vastaanottajalle ja lukijalle jääkin aukko täytettäväksi sen suhteen, mihin Kekkonen viittaa. UKK toteaa, että Tuulen eduskuntaryhmän eräät jäsenet ovat pitkään levittäneet hänen toiminnastaan väärää tietoa ja hän tietää sen kyllä. Sen jälkeen hän toteaa, ettei ole ollut siitä juurikaan kiinnostunut. Koska Tuuli oli kokoomuksen kansanedustaja, viittaa Kekkonen tietysti oikeiston ja hänen välisiin poliittisiin kiistoihin. Kekkonen lukee siten ainakin jotkut kokoomuksen eduskuntaryhmäläiset perättömien juttujen levittäjiksi ja näin myös Tuuli kuuluu nyt asiattomia väitteitä levittävien joukkoon. Vaikka kokoomuksen asiattomien tietojen levittäjät eivät ole Kekosta hetkauttaneet, on Tuulen liittyminen *tuohon joukkoon* sen verran hämmästyttävää, että se saa Kekkonen tarttumaan kynään ja paperiin, minkä hän toteaa virkkeessä (5).

Tapaus on UKK:sta siinä määrin uskomaton, että hän *ei voi olla...asiasta kirjoittamatta* Tuulelle. Jälleen Kekkonen käyttää pakon modaliteettia kaksinkertaisen kiellon muodossa, mikä ehkä entisestään vahvistaa kirjoittamisen tarpeellisuutta. Syy kirjoittamiseen on, että Kekkonen on *pitkäaikaisen tuntemuksen nojalla* pitänyt Tuulta *miehenä*. Taas Kekkonen viittaa yhteiseen taustaan, tuttuuteen ja luottamukseen. Vaikkei kirje alakaan Hyvä Veli -tyyppisellä tervehdyksellä, sinuttelee hän vastaanottajaa sen sijaan että teitittelisi. Tosin teitittely on usein tämäntyyppisissä kirjeissä tulkittavissa ironiaksi. Pitkäaikainen tuntemus on saanut Kekkonen pitämään Tuulta sen verran luottamuksen arvoisena miehenä, että hän on muun muassa kannattanut tätä maaherraksi Kymen lääniin. Kekkonen on siis – sanojensa mu-

kaan – luottanut Tuulen, mutta tämä on nyt mennyt pettämään ja rikkomaan luottamuksen. Kaikista sattuvin sivallus Kekkonen kynästä on kuitenkin tuo *olen...pitänyt Sinua miehenä*. Kun *miehenä* on virkkeessä tuollaisenaan, ilman mitään lisiä tai määritteitä, viittaa se siihen, ettei Tuulta voi nyt muutoksen – *tuohon joukkoon* liittymisen – jälkeen pitää miehenä. Miehenä pitämistä voi pitää myös kirjoittajan lahjana vastaanottajalle, tosin menneisyyteen sijoittuvana tämä lahja muodostuukin vastakohtakseen eli moitteeksi. Tuuli saa myös kyseenalaisen kunnian vastaanottaa myllykirjeen; muille kokoomuslaisille väriiden tietojen levittäjille Kekkonen ei ole edes vaivautunut kirjoittamaan. Tällaisen tiedon esittämällä Kekkonen korostaa Tuulen merkitystä ennen luotettavana ja merkittävänä miehenä hänelle. Hyvin usein Kekkonen kirjeissä kirjoittaja tuo esiin oman luottamuksensa ja sitä vasten korostaa vastaanottajan petturimaisuutta, kun tämä on esimerkiksi levittänyt perättömiä juttuja. Juuri tällaisia tapauksia luvun 4.2. kirjeet edustavat.

Virke (6) alleviivaa asian uskomattomuutta ja yllätyksellisyyttä. Kekkonen ei ole mahdollista käsittää, miten mies, jota hän on pitänyt miehenä ja kannattanut maaherraksikin, on *alentunut* tuollaisten *lausuntojen levittämiseen*. *En voikaan* kuvaa juuri tätä uskomattomuutta ja on taas modaalisuuden asteikon (Hakulinen – Karlsson 1995: 263) mahdottoman ääripäässä. Liitepartikkeli *-kaan* merkitsee sitä, että tätä luottamuksen taustaa vasten teko tuntuu käsittämättömältä. Koheesio tekstissä on hyvä, sillä ainakaan toisteisuudesta ei ole puutetta. *Alentunut*-sanon käyttö viittaa tiukasti yhteydessä alussa mainitun tunnustamisen häpeälliseen puoleen: 'alentua' merkitsee johonkin arvoaan tai asemaansa alentavaan ryhtymistä (PS s.v. *alentua*). Myös 'perättömyys' esiintyy kirjeessä jo kolmannen kerran. Virkkeen (7) alussa palataan taas yhteiseen lakimiestaustaan. Sitä voi pitää kokolailla suorana uhkauksena, jota on lieventämässä ”armollinen” konditionaalimuoto *saattaisi*. Konditionaali esittää asian tai tekemisen epävarmana tai epätodennäköisenä (Ikola 2001: 59), joten se tavallaan vesittää uhauksen. On mahdoton sanoa, mihin oikeudellisiin seurauksiin tällaisen viittauksen esittäminen voisi johtaa, mutta tässä tapauksessa vihjaus oikeusmaailmaan on luettavissa ennen kaikkea retoriseksi keinoksi.

Virke (8) alkaa toisenlaisella modaalisuudella. Nyt Kekkonen kääntää tarkastelunsa näkökulman itsensä ulkopuolelle ja toteaa vastaanottajan näkökulmasta, että *On varmaan turvallista levittää perättömiä tietoja*. Episteeminen modaali *On varmaan* ilmaisee Hakulisen ja Karlssonin (Hakulinen – Karlsson 1995: 263) mukaan todennäköisyyttä, mutta ei varmuutta. Tämä voi olla viittaus siihen, että on ehkä turvallista levittää tietoja puolustuskyvyttömästä miehestä, mutta käytännössä näin ei kuitenkaan taida olla. Virkkeessä (8) Kekkonen pohtii asemaansa. Metafora, jolla hän asemaansa kuvaa, on mielenkiintoinen kaikessa

dramaattisuudessaan. Ilman tuota *kuvaannollisesti sanoen* -lisäystä kielikuva välittyisi varmasti yhtäläillä, mutta olisi ehkä Kekkoselle turhan alhainen.

Viimeinen virke (9) on Kekkonen vaikuttamista tyypillisimmästä päästä. Ensimmäiset kappaleet Kekkonen on kirjoittanut Tuulelle yksikkömuodoissa, siis yksikön ensimmäisessä ja toisessa persoonassa, kuten *En voikaan käsittää, kuinka olet alentunut*. Viimeisessä kappaleessa tyyli ja sävy siirtyvät henkilökohtaisesta puhuttelusta yleisemmälle tasolle. Virkkeessä (8) *On varmaan* voitaneen tulkita eräänlaiseksi puhutteluksi, mutta virkkeessä (9) liikutaan täysin yleisellä tasolla. Vaikka Kekkonen puhuukin yleisellä tasolla, puhuttelee hän nimenomaan Tuulta. Metafora 'potkia puolustuskyvyttöä miestä valheellisilla lausunnoilla' vetoaa lähinnä emotionaalisuudellaan. Kekkonen argumentoinnin tapaan kuuluu tietynlainen vapaaehtoisuuden ja pakottomuuden illusion luominen. Tässäkin hän toteaa, että puolustuskyvyttöä miestä valheellisilla lausunnoilla potkivalta *ei voi edes odottaa* tunnustusta. Alun tunnustamis-teema saa jatkoa aivan lopussa ja tunnustaminen viittaa nimenomaan *halpamaisen* teon tunnustamiseen. Kekkonen ei siis missään tapauksessa suoraan sano, että vastaanottajan tulisi oikaista lausuntonsa tai luvassa saattaa olla oikeudellisia seurauksia. Sen sijaan hän siirtää vastuun lukijalle, jonka ei ole kovinkaan vaikea tulkita hänelle esitettyä toimintamallia. Kirjeen lähettämisyys selviää kuitenkin viimeistään kirjeen päättävistä sanoista, joissa Kekkonen – kokolailla läpinäkyvästi – kierrellen vaatii Tuulta perumaan sanansa saman lehden sivuilla, joilla hän on *tunnustanut* esittäneensä väitteen, että UKK olisi puuttunut *oikeusasiemiehen toimintaan*.

Kirjeen argumentointia ja vaikuttamista leimaa nojaaminen yhteiseen lakimieskontekstiin ja kokemusmaailmaan sen saralla, toisteisuus, vihjaileva uhkailu ja liioiteltu emotionaalisuus. Ilmaukset ovat hyvin voimakkaita, esimerkkinä *uskomattomalla tavalla*. Pääroolissa on toisteisuus, mikä ei ole kovin taidokas, mutta saattaa olla sitäkin tehokkaampi argumentointitapa. Toisteisuutta on etenkin Tuulen lausuntojen kuvauksissa: Tuulen *tiedon täytyy olla perää kaikkea perää vailla*, Kekkonen toiminnasta levitetään *perättömiä väitteitä*, Tuuli on *alentunut tuollaisten perättömien ja loukkaavien lausuntojen levittämiseen* ja maassa maakaavasta miehestä on turvallista *levittää perättömiä tietoja*. Uhan tuntua kirjeeseen tuo erityisesti maininta oikeudellisista seuraamuksista, mutta myös väkivaltainen vertauskuva, vaikka sen kohteena onkin Kekkonen itse.

Tämä kirje on hyvä esimerkki Kekkonen asemasta ja varsinaisten myllykirjeiden luonteesta. Yhtäältä hän pyrkii kumoamaan väitteet siitä, että pyrkisi ohjailemaan ketään ja todistamaan kyvyttömyytensä puolustautua kenenkään hyökkäyksiltä, toisaalta hän tulee näin osoittaneeksi taipumuksensa ohjailuun ja puuttua toisten tekemisiin ja lausuntoihin. Mutta myl-

lykirjeiden ideahan on juuri siinä, että niiden avulla UKK on tehnyt ohjailuaan ”pinnan alla” ja toisaalta puolustautunut vastustajien hyökkäyksiltä. Olisi mielenkiintoista tietää, onko ”korkeammalta taholta” lähetetty kirjeitä Korsimon asiasta. Luonnollisestikaan tällaiset kirjeet eivät ole kokoelmaan päätyneet, vaikka niitä olisikin. Kirje on myös esimerkki Kekkonen tavasta käyttää kirjoittaa hyvin emotionaalisesti ja vahvoin ilmauksin. Toinen tämän kirjeen ominaisista piirteistä on toisto ja kolmas epämääräisyys. Metaforat ja analogiat ovat hyvä tapa värittää ilmaisuaan ja niitä Kekkonen käyttää usein, kuten seuraavassakin esimerkissä.

4.2.2. VANHAN URHEILUTOVERIN KIRJE

Seuraava myllykirje entiselle kuulantyyntöön olympiavoittajalle ja moukarinheitäjälle Ville Pörhölälle on yksi esimerkki ”sypäkästä” kirjoittamisesta. Jo kirjeen aloittava puhuttelu on erikoinen poiketessaan tavanomaisemmasta Hyvä Ystävä tai Hyvä Veli -puhuttelusta. *Vanha Ystävä* voisi merkitä vielä kirjeen alussa myös ystävää pitkien aikojen takaa. Varsin pian lukijalle käy selväksi, että tuo attribuutti *Vanha* tarkoittaa nimenomaan entistä vaan ei nykyistä eikä pitkäaikaista.

Ent. toimitusjohtaja Ville Pörhola
Tornio

17/11 1964

Vanha Ystävä,

(1) Maaseudun Nuorten Liiton kautta sain nähtäväkseni 5.10.1963 MNL:lle lähettämäsi kirjeen. (2) Kun siinä moneen kertaan mainitset minun, vanhan urheilutoverisi, nimen, niin katson asiakseni lausua Sinulle muutaman ajatuksen. (3) Sanon suoraan Sinulle, mitä kirjeestäsi ajattelen; en kirjoita Sinusta selän takana vieraille ihmisille.

(4) Kirjeesi sisältää minusta joukon uskomattoman törkeitä syytöksiä. (5) Yksikään näistä ei tietenkään ole tosi; et pystyisi esittämään todistuksen häivettäkään älyttömille väitteillesi. (6) Olit urheiluvuosinasi reilu mies, vähän narrattava tosin, mutta rehti ja reilu. (7) Kirjeesi jälkeen en käy päättämään, mikä nyt olet.

(8) Ulkopolitiikassa kuvittelet olevasi yhtä suuri asiantuntija kuin aikoinaan moukarinheitossa kahdella pyörähdyksellä. (9) Kun olen saanut presidentti Kennedyltä, kenraali de Gaullelta ja pääministeri Macmillanilta, monien muiden lännen valtiomiesten ohella, hyväksymisen ja tunnustuksen Suomen sodanjälkeisen ulkopolitiikan menestyksellisyydestä, useassa yhteydessä lisäksi ylistävin sanoin, ei minun ole vaikea ratkaista Sinuunko uskon enemmän vai heihin. (10) Sattuu niin somasti, että tänään kävi luonani eräs Helsingin yliopiston professori – luultavasti oikeistolainen mieleltään – joka tuli varta vasten kertomaan huomioistaan luennointimatkaltaan Länsi-Saksaan. (11) Hän oli esitelmöinyt asiantuntijoille viidessä paikassa Suomen sodanjälkeisestä ulkopolitiikasta.

kasta ja kaikkialla oli syntyneen keskustelun aikana esitetty ihmettely ja täysi tunnustus menestyksemme johdosta. (12) Mutta Torniossapa on »politiikasta kiinnostunut vanha urheilumies», joka ei pysy nahoissaan, koska tietää kaiken paremmin.

(13) Kirjeesi oli niin hysteerinen ja tolkuton, että siihen ei ole syytä asiallisesti vastata. (14) Joskus ennen – kuten muistat – sanottiin, että Niittymaalta on pää mennyt sekaisin, kun on pyörinyt kiekonheitossa aina yhtäälle päin. (15) Moukarilla näyttää olevan iän kanssa yhtä paha vaikutus.

(16) Toivotan Sinulle rauhallisia vanhan miehen päiviä. (17) Älä polta, Ville, proppujasi.

(18) En tarvitse mitään vastausta, sillä saan aivan tarpeekseni hurautaneista. (KM1: 218–219.)

Tämän kirjeen tarkoitus on moittia vastaanottajaa presidentin syyttelystä *selän takana vieraille ihmisille*. Sen voi katsoa myös antavan todistuksen UKK:n laajasta ja tehokkaasta vakoiluverkosta, joka toimitti pienimmänkin asian presidentin tietoon. Toisekseen se osoittaa Kekkonen armottomuuden vastustajiaan kohtaan.

Alun virkkeiden (1) ja (3) välillä on ristiriitaa, sillä Kekkonen syyttää Pörhölää *selän takana* kirjoittelusta, vaikka toisaalta itsekin on saanut tämän MNL:lle lähettämän kirjeen todennäköisesti epävirallista kautta, koska tuota kirjettä ei välttämättä ollut tarkoitettu Kekkonen nähtäväksi lainkaan. Lukijalle ei selviä millään tavalla Pörhölän Maaseudun Nuorten Liitolle lähettämän kirjeen sisältö, joten on vaikea arvioida, millaisia *uskomattoman törkeitä syytöksiä* Pörhölä on kirjoittanut ja jäävätkö ne vaille *todistuksen häivettäkään*, kuten kirje väittää.

Kirjeessä on kolme johtavaa teemaa: vanhuus, urheilu sekä poliittinen asiantuntevuus, jotka kaikki liittyvät tekstissä kiinteästi toisiinsa. Sävy on suorastaan pilkkaava, mikä näkyy monista ilmauksista ja sananvalinnoista. Vanhuus tarkoittaa siis nimenomaan jotain ollutta ja mennyttä, ei mitään pitkäaikaista ja arvokasta, mitä kuvastaa jo alku. Kekkonen tituleeraa Pörhölää entiseksi toimitusjohtajaksi ja puhuttelee vanhaksi ystäväksi. Aikoinaan he ovat ilmeisesti olleet ainakin jollain tavalla ystäviä tai vähintään tuttavina keskenään, mihin viittaa erityisesti virke (14). Nyt tilanne on toisin. Ensinnäkin Kekkonen viittaa useampaan kertaan heidän yhteiseen taustaan urheilumiehinä. Urheilutovereita ehkä pidetään keskenään sillä tavalla hyvinä ja luotettavina ystävinä, että heillä on tapana pysyä solidaarisina toisilleen aina ja iankaikkisesti. Nyt Pörhölä saa kuulla kunniansa siitä, että on mennyt *selän takana* moittimaan vanhaa urheilutoveriaan *vieraille ihmisille*.

Kekkosen kirje asemoi hänet toimijana huomattavasti Pörhölää korkeampaan asemaan. Heti alussa hän korostaa (3) sitä, että sanoo asiansa suoraan asianosaiselle, eikä kir-

joittele vieraille ihmisille. Pörhölän motiiveja ja ylipäänsä kirjeen sisältöä on vaikea arvella, mutta virkkeen (2) perusteella ei hänen päämääränsä ole välttämättä ollut vain hyökätä presidenttiä vastaan. Virke (4) luonnehtii kirjeen sisältöä; syytökset ovat *uskomattoman törkeitä*. Virke (5) alleviivaa väitteiden uskomatonta luonnetta. Väitteiden totuudettomuuden vakuutuksessa huomion arvoinen on *et pystyisi* -julistus, jonka voi ymmärtää siten, että näitä todisteluita ei kukaan tahdo kuullakaan.

Pörhölän asemointi poliittisesti epäuskottavaan ja asiantuntemattomaan asemaan näyttää olevan koko kirjeen tarkoitus. Kekkonen ei vaivaannu ottamaan kantaa asiakysymyksiin, vaan keskittyy pelaamaan vastustajansa pois pelistä arveluttavimmilla keinoilla. Toinen kappale kokonaisuudessaan on kirkkain esimerkki tästä: ensin Kekkonen tuomitsee väitteet törkeiksi ja älyttömiksi ja toteaa, ettei niiden puolesta voi esittää pienintä *todistuksen häivettä*. Pahin kolaus tulee virkkeessä (6), jossa Kekkonen tulee myöntäneeksi oman suhtautumisensa Pörhölään. Ensimmäinen hän viittaa siihen, kuinka rehti mies Pörhölä on aikoinaan ollut. Mutta sitten hän osoittaa Pörhölän alemmuuden toteamalla, että tämä oli jo nuorena hieman yksinkertainen ja *narrattava*. Kekkonen siis ajatteli jo aikoinaan Pörhölän olevan *vähän narrattava* ja antaa ymmärtää tilanteen olevan nykyään vielä huonompi, ainakin ”hysterisen” kirjeen perusteella. Fairclough (1995: 6) toteaa, että tekstin interpersonaalinen funktio konstituoitui sosiaalisia identiteettejä ja itsen muotoja sekä sosiaalisia suhteita. Suhteiden lisäksi teksteissä tuotetaan siis myös identiteettejä osapuolille. Tämä kirje asettaa osapuolet hyvien eriarvoiseen asemaan ja sen lisäksi tekee vastaanottajastaan hurahtaneen, vanhan miehen siinä missä lähettäjältä tulee suurmiesten arvostama menestyksekkään ulkopoliittikan tekijä.

Kekkonen rinnastaa asiantuntevuuden ulkopoliitikassa myös urheiluun. Lauseessa (8) hän lyttää Pörhölän näkemyksen ulkopoliitikasta analogialla moukarinheittoon. Pörhölä on ilmeisesti aikoinaan puhunut sellaisen moukarinheittotekniikan puolesta, jossa pyörähdyksiä on vain kaksi, vaikka edelleenkin ”oikeaoppinen” heitto tapahtuu neljän pyörähdyksen vauhdittamana. Kekkonen vertaa Pörhölän ajatusta moukarinheitosta kahdella pyörähdyksellä tämän suureen asiantuntemukseensa ja käsityksiin ulkopoliitikasta. Analogiassa on kyse Perelmanin assosiatiiivisista argumentointimenetelmistä ja niistä todellisuuden rakennetta muokkaavasta argumentista. Tällöin argumentissa tehdään jostain annetusta tilanteesta ennakkotapaus tai malli, johon sitten päättelyssä voidaan nojata. (Perelman 1996: 60–61.) Koska siis Pörhölä oli jo nuorena – ironisesti ilmaisten – *suuri asiantuntija* moukarinheitossa, on hän nykyään samanlainen ”asiantuntija” ulkopoliitikassa eli yhtä väärässä tässäkin asiassa.

Todisteeksi siitä, kuinka väärässä Pörhölä on, Kekkonen antaa muutaman esimerkin virkkeessä (9), jossa hän toteaa monien lännen valtiomiesten antaneen varauksettoman

tunnustuksensa Suomen ulkopoliitikalle sodan jälkeen. Hän kertoo myös, että juuri samana päivänä oli yliopiston professori *varta vasten* käynyt kertomassa hänelle siitä, kuinka Länsi-Saksassa oli annettu *täysi tunnustus menestyksemme johdosta*. Argumentointitapana tunnetuihin suurmiehiin vetoaminen on toki vaikuttavaa; konkreettiset nimet toimivat vakuuttavina esimerkkeinä. Jos ajatellaan Juhilan faktuaalistamisstrategioita (Juhila 1993: 157–158, 178), ovat tässä tapauksessa kyseessä yhtäältä itse todettuun vetoava strategia ja toisaalta asiantuntijastrategia. Presidentti on sanojensa mukaan itse saanut tunnustusta *ulkopolitiikan menestysellisyydestä* monilta länsimaiden valtiomiehiltä, joiden tietenkin ajatellaan olevan ulkopoliitiikan asiantuntijoita. Virkkeet (9)–(11) ovat todistelua siitä, kuinka menestyksekkäästi presidentti on ulkopoliitikkaa hoitanut. Kaikki länsimaiset asiasta perillä olevat ja ulkopoliitikkaa ymmärtävät tahot ovat siis Suomen ulkopoliittisen linjan puolella. Vain Pörhölä yksin on sitä vastaan. Vastakkain asettuvat siis *lännen valtiomiehet* ja *vanha urheilumies* Tornioista. Ironiseksi on tulkittava *ei minun ole vaikea ratkaista*, joka on ymmärrettävä merkitykseltään päinvastaiseksi. Ivaavaa sävyä löytyy myös ilmaisuista *Sinuunko uskon enemmän vai heihin* ja *Sattuu niin somasti*.

Neljännän kappaleen voi sanoa menevän asiattomuuksiin. Ensin Kekkonen toteaa Pörhölän kirjeen olevan niin *tolkuton*, ettei siihen ole *syytä vastata asiallisesti*. Virkkeet (4), (5) ja (13) lyttävät täysin Pörhölän kirjeen. Siinä lopultakin selviää, mitä Pörhölästä ajatellaan. Virkkeessä (14) Kekkonen viittaa yhteiseen urheilutoveruuteen ja kokemukseen, kun he aikoinaan naureskelivat Niittymaalle, jolta sanottiin pään menneen sekaisin liiasta pyörimisestä. Nyt hän toteaa, että myös moukarinheitolla on *iän kanssa yhtä paha vaikutus* Pörhölään. Tästä voisi lukea myös ironisen tulkinnan, mutta teksti on sen verran avoimen pilkkavaa, ettei sen tarkoituksena voi olla muu kuin suora vastustajan väheksyminen ja leimaaminen. Argumentoinnin näkökulmasta Kekkonen rikkoo pragmadialektiikan säännöstön ensimmäistä kohtaa, jonka mukaan osapuolet eivät saa estää toisiaan esittämästä näkökantaansa tai epäilemästä toisen esittämää kantaa. Omaa kantaa ei saa esittää epäilemättömänä totuutena eikä toisaalta toista saa asettaa asemaan, jossa hän olisi argumentoijana epäpätevä. (van Eemeren – Grootendorst 1994: 23.) Siten Kekkonen syyllistyy virhepäätelmään nimeltä argumentum ad hominem. Ylikosken (1998: 162) mukaan ad hominem -virheessä olennaista on keskustelun asiayhteyteen kuulumattomien henkilöön kohdistuvien väitteiden esittäminen.

Kiinnostavaa on poimia kirjeen tekstistä vanhuuden representaatiot eli ilmaukset, jotka viittaavat Pörhölän vanhuuteen ja ”entisyyteen”. Tällaisia on useita: *Ent. toimitusjohtaja*, *Vanha Ystävä*, *Olit urheiluvuosinasi, kuin aikoinaan*, *vanha urheilumies*, *joskus ennen – kuten muistat – sanottiin, iän kanssa, vanhan miehen päiviä*. Kirjeen retoriikka siis luo

vastakohta-asettelun entiselle ajalle ja nykyisyydelle. Ennen Pörhölä oli *rehti ja reilu*, mutta sekin asia on muuttunut. Toisaalta Pörhölän entisajan reiluuteen liittyy vahva varaus, sillä hän on ollut nuorempaanakin *narrattava*. Kekkonen ilmiselvästi pyrkii tällaisella retoriikallaan vaijentamaan ja sysäämään pois pelistä yhden kriitikkonsa. Toivottaessaan *rauhallisia vanhan miehen päiviä* Kekkonen implikoi, että Pörhölä on sen verran vanha ja ymmärtämätön ja muutenkin jo ulkona näistä keskusteluista, ettei häntä enää niihin kaivatakaan. Pörhölän vanhuus korostuu loppuun asti. Lopun virkkeissä (16)–(18) on lopullisuuden tuntua. Kekkonen kehottaa Pörhölää ottamaan ihan rauhallisesti vaan vanhoilla päivillään ja olemaan sen kummemmin kiivastelematta. Lopullinen loukkaus tulee viimeisessä virkkeessä, jossa Kekkonen katsoo asian olevan loppuun käsitelty ja toivoo, ettei saisi enää vastausta, koska saa muutenkin jo kyllin *hurahtaneista*. Kirjeen päättävä kehoitus sisältää siis ajatuksen, että Pörhölä kuuluu hurahtaneiden joukkoon. Asiakysymykset ohittaen ja Pörhölän solvaamiseen keskittyen Kekkonen rikkoo pragmadialektiikan etiketin neljättä sääntöä, jonka mukaan vastaargumenttien tulee kohdistua niihin väitteisiin, joita todella on esitetty (van Eemeren – Grootendorst 1994: 23). Virheellistä sen sijaan on esittää asiaankuulumattomia argumentteja, esimerkiksi yrittää vedota vastapuolen persoonaan.

Kekkonen kirje pyrkii osoittamaan Pörhölän olevan ainoa ulkopoliittikan kriitikko. Tähänhän viittaa ennen muuta virke (12). Kuten kolmannessa luvussa olen kuvannut, pyrkii Kekkonen kääntämään kriitikkonsa puolelleen ja vaijentamaan ne, jotka eivät suostuneet takkiaan kääntämään. Yksi hyvä strategia tällaisessa työssä on osoittaa näille itsepintaisille vastustajille, että he ovat jääneet yksin mielipiteineen ja auttamattomasti pois kehityksen kelkasta. Myllykirjeethän on julkaistu juuri sen takia, että Kekkonen tahtoo puolustaa politiikkaansa vastustajien kritiikiltä.

Kirjeen lopetus on Kekkoselle tyypillinen, koska hän ei toivonut saavansa vastausta myllykirjeisiinsä ja ilmaisi tämän toisinaan suoraan.

4.2.3. KEKKOSEN PUHEET

Tällä kirjeellään Kekkonen paheksuu eversti Marttisen puheessaan esittämää Kekkos-tulkintaa. Kekkonen mukaan Marttinen on puhunut aivan muuta kuin mitä presidentti itse on sanonut, ja näin tullut vääristelleeksi hänen puheitaan. Nevakiven (2004: 271) mukaan yksi Kekkos-kritiikin aihe on ollut Kekkonen lähistorian tulkinnassa osoittama jälkiviisuus, erityisesti Neuvostoliiton-suhteiden kysymyksissä. Vaikka Kekkonen helposti esittää uudelleen-

tulkintoja toisten puheista ja kritiikkiä muita kohtaan, ei häntä itseään vastaan saa käyttää hänen ”omaa lääketään”. Alpo K. Marttinen on Mannerheimin ristin ritari, joka erosi Suomen puolustusvoimien palveluksesta 1946 ja toimi Yhdysvaltain armeijan palveluksessa 1947–68 (Suomi 2003: 487).

Eversti evp. Alpo K. Marttinen
Washington, D.C.

8/5 1973

Herra Eversti,

(1) Eräs tuntematon hyväntahtoinen henkilö on lähettänyt minulle Kanadan Uutiset -lehden 2.5.1973 ilmestyneen numeron. (2) Siinä on julkaistu New Yorkissa 15.4.1973 pitämäni puhe.

(3) En puutu niihin lukuisiin asiavirheisiin, joita puheenne on tullut, mutta pyydän kunnioittavasti tiedustella Teiltä, missä olen sanonut, kuten puheessanne kerotte: »Jos Suomi jo vuonna 1937 olisi suostunut suunnitteleen nykyisenkaltaiseen sopimukseen, sota olisi voitu välttää.»

(4) Olen puhunut 4.4.1973 Suomen ja Neuvostoliiton välisistä neuvotteluista ennen talvisotaa, mutta siteeraamanne lausetta en siitä löydä. (5) Sen sijaan olen puheessani sanonut seuraavaa: »Olen edellä yya-sopimuksen esivaiheista puhuessani esittänyt näkökohtia, jotka saattavat, kun asioita käydään ennakkoluulottomasti, laajempia historiallisia yhteyksiä silmälläpitäen tutkimaan, muodostaa pohjan uudelle näkemykselle eräästä lähihistoriamme ratkaisevimmasta vaiheesta. Sellaisen etsimistä ja esittämistä ei ole torjuttava sen vuoksi, että se ei ole meillä tähän saakka vallinneiden käsitys- ja selitystapojen mukainen.» (6) Kuten kirjoitettua tekstiä ymmärtävä henkilö voi havaita, olen siis tässä lausunnossani ollut erittäin varovainen johtopäätöksissäni. (7) Erityisesti ansaitsee panna merkille, että olen sanonut, että esittämäni näkökohdat *saattavat*, kun asioita käydään ennakkoluulottomasti laajempia historiallisia yhteyksiä silmälläpitäen tutkimaan, muodostaa jne. (8) Minä olen tässä yhteydessä puhunut huomattavasti varovaisemmin kuin Teidän varmaankin suuresti kunnioittamanne presidentti J.K. Paasikivi, joka sanomalehtimiehille 11.2.1946 pitämässään puheessa sanoi mm. seuraavaa: [---].

(9) Annan kaiken arvon kiinnostuksellenne entistä isänmaatanne kohtaan, mutta tietojenne ja esityksenne yksipuolisuudesta teen sen päätelmän, että kenties olisi parasta, jos yrittäisitte rajoittaa käsittelemään uuden isänmaatanne politiikkaa, sitä selittämään ja puolustamaan, niinkuin ilahduttavasti havaitsen Teidän yrittäneen tehdä myös puheessanne 15.4.1973.

(10) Tein aikoinaan asemaani katsoen erikoislaatuisia ponnistuksia, jotta Yhdysvallat olisi palkinnut palveluksenne kenraalimajurin arvolla. (11) Nyt joudun ihmettelemään, oliko Yhdysvaltojen valtiollinen johto oikeammassa kuin minä. (KM 2: 149–150.)

Kirje alkaa puhuttelulla *Herra Eversti*, joka tasavallan presidentin, puolustusvoimien ylipäällikön, esittämänä ja siten liioittelevassa kohteliaisuudessaan on ironiaa selkeimmillään. Vaikka kirjeen lopussa Kekkonen toteaa ponnistelleensa Marttisen ylentämisen puolesta, minkä voisi tulkita viittaavan näiden kahden väliseen aikaisempaan tuttavuuteen, teitittelee Kekko-

nen Marttista läpi kirjeen. Myös tämä teitittely on tulkittava ylenpalttisen kohteliaisuuden vuoksi ironiaksi, etenkin kun kirjeen sanoma ja sen monet implisiittiset viittaukset Marttiseen ovat vähemmän mairittelevia.

Alussa Kekkonen toteaa, että *Eräs tuntematon hyväntahtoinen henkilö on lähettänyt* hänelle lehden, jossa on julkaistu Alpo Marttisen pitämä puhe, jonka sisältöä kirje koskee. Kekkonen on lähteidensä suhteen salaperäinen, mihin voi olla moniakin syitä. Tässä tapauksessa lehden lähettäjä saattaa hyvinkin olla UKK:lle ennen tuntematon henkilö. Ilmaus *hyväntahtoinen* on sen sijaan kiinnostavampi: mikä saa Kekkonen pitämään tätä tuntematonta henkilöä hyväntahtoisena. Ehkä se, että hän ”ilmiantaa” Marttisen.

Kirje on etenkin puhuttelujensa ja teitittelyjensä puolesta ironian sävyttämä ja toisinaan tuo ironia vaihtuu avoimeksi pilkaksi. Näin käy esimerkiksi virkkeessä (3), jonka alussa Kekkonen toteaa Marttisen pitämän puheen olevan niin *tulvillaan* asiavirheitä, ettei edes ala puuttumaan niihin. Jos puhe on *tulvillaan* virheitä, ei se voi olla kovinkaan uskottava, eikä sen laatija asiaansa tunteva. Kuitenkin Kekkonen pyytää *kunnioittavasti tiedustella*, milloin hän on sanonut Marttisen siteeraamat sanat. Pyyntö *pyydän kunnioittavasti tiedustella Teiltä* sopisi kohteliaisuudeksi esimerkiksi toisen valtion päämiehelle osoitettuun kirjeeseen, mutta tässä yhteydessä se herättää lukijassa ilmiselvän ironisen tulkinnan. Äärimmäinen kohteliaisuus ja puheen teilaaminen suorin sanoin *tulvillaan* virheitä olevaksi eivät muutoin mahdu samaan virkkeeseen. Toisaalta toisteisuudessaan määrän maksiimiakin rikkova *lukuisiin asiavirheisiin, joita puheenne on tulvillaan* nähdään vaivatta pilkaksi, koska siinä ei negatiivista sanomaa esitetä kätkeytyksi, mikä on viides Rahtun (2005) esittämistä ironian pakollisista komponenteista.

Samanlainen ironisoiva sävy jatkuu virkkeen (4) lopussa *mutta siteeraamaanne lausetta en sieltä löydä* -toteamuksessa. Löytäminen edellyttää yleensä etsimistä, ja lauseen voisikin ajatella hahmottavan kuvaa tilanteesta, jossa voisi todeta: ”ja vaikka kuinka etsin, siteeraamaanne lausetta en siitä löydä”. Virkkeessä (5) Kekkonen siteeraa itseään ja osoittaa näin, mitä *Sen sijaan* on sanonut. Ottamatta erityisemmin kantaa Kekkonen puheen ympäröivään muotoilun merkityksiin, voisi Marttisen puheen tulkita eksplisiittiseltä merkitykseltään yhteneväksi Kekkonen puheen uudelleenmuotoiluksi.

Ironian ja pilkan välinen rajankäynti jatkuu virkkeessä (6), jonka *kirjoitettua tekstiä ymmärtävä henkilö* -ilmaus implikoi, ettei Marttinen välttämättä ole tällainen *kirjoitettua tekstiä ymmärtävä henkilö*. Virkkeessä (7) Kekkonen tähdentää, kuinka *erittäin varovainen* hän on puheessaan ollut toistamalla osan jo aiemmin siteeraamastaan puheenkohdastaan. Lisäksi kirjoittaja korostaa tuota varovaisuutta kursivoimalla *saattavat* -modaalin. Vaikka

ansaitsee ei pakkoon viittakaan, vaan kuvaa enemmänkin suositeltavuutta, on virkkeen alun *Erityisesti ansaitsee panna merkille* luettava deonttisena pakon modaalisuutena (Hakulinen – Karlsson 1995: 264). Virke (8) asettaa Kekkonen ja J.K. Paasikiven puntariin sanomistensa ja myös Marttisen kunnioituksen suhteen. Kekkonen on puhunut *huomattavasti varovaisemmin* kuin edeltäjänsä Paasikivi, ja näin Kekkonen arvelee – ilmauksella *varmaankin* modaalisuutta tuoden – Marttisen kunnioittavan suuremmin sanakääntein puhuvaa Paasikiveä. Kun kirjeessä päätellään Marttisen kunnioittavan *suuresti* Paasikiveä ja suhtautuvan Kekkonen jotenkin muualla tavalla, rakentaa kirje implisiittisesti Marttiselle Kekkonesta vastustavaa suhtautumistapaa.

Virke (9) on pitkä ja monisanainen. Siinä Kekkonen aluksi toteaa antavansa *kaike* arvon Marttiselle siitä, että tämä edelleen seuraa Yhdysvalloista asti entisen kotimaansa Suomen asioita. Mutta tämä arvonanto on vähintään kyseenalainen ja tässä kontekstissa se onkin tulkittava ironiaksi. Ironiaa on myös virkkeen kahdessa viittauksessa yrittämiseen. Yrittäminen tähän tarkoittaa vain pyrkimistä, koettamista tai tavoittelemista (PS s.v. yrittää), joka ei vielä takaa onnistumista esimerkiksi rajoittumisessa vain uuden kotimaan politiikan käsittelemisessä. Marttisen tietojen *yksipuolisuudesta* voi tehdä sen päätelmän, että yritys ei välttämättä onnistu. Ironinen *ilahduttavasti* merkinnee sitä, että Marttinen on jo yrittänyt siirtyä *selittämään ja puolustamaan* myös uuden kotimaansa politiikkaa.

Viimeinen kappale on luettavissa Kekkonen eräänlaisena omahyväisyyden osoituksena. Virkkeessä (10) Kekkonen muistuttaa, että on *aikoinaan* tehnyt *erikoislaatuisia ponnistuksia* Marttisen hyväksi. Tämä huomautus tuntuu tähän yhteyteen irralliselta, mutta se implikoi, että Kekkonen on pitänyt Marttista rehtinä miehenä, pitänyt tätä arvossa ja jopa tehnyt *ponnistuksia* tämän hyväksi. Nyt kuitenkin Marttinen on pettänyt luottamuksen. UKK:n päiväkirjoista selviää suurin piirtein, mitä nuo ponnistukset ovat olleet. Eversti Marttinen oli käynyt tapaamassa Kekkonesta tarkoituksenaan saada ylennys kenraaliksi. Adjutantti Levokin oli suositellut ylennystä. Koska ylentäminen ”ei käynyt päinsä”, esitti Kekkonen Johnsonille – joka tarkoittaa ilmeisesti Alexis Johnsonia, Yhdysvaltain varaulkoministeriä – että Marttinen ylennettäisiin. Se ei kuitenkaan ollut mahdollista. (Kekkonen 2003: 348, Suomi 2003: 473.)

Sen lisäksi, että Kekkonen nostaa kirjeessään esiin omat ponnistuksensa, näkyy ”omahyväisyys” erityisesti viimeisessä virkkeessä. Yhdysvallat ei palkinnut Marttista ylennyksellä kenraalimajuriksi, mikä saikin Kekkonen *ihmettelemään, oliko Yhdysvaltojen valtiollinen johto oikeammassa kuin hän*. Viimeinen virke vihjaa ainakin, että nykyään Kekkonen mielestä Marttinen ei olisi välttämättä ansainnut ylennystä. Kekkonen ei positioi itseään vain Alpo K. Marttista ylemmälle tasolle, vaan implisiittisesti myös Yhdysvaltojen valtiollista

johtoa ylemmäs. Komparatiivin käyttö on mielenkiintoinen: Yhdysvaltojen johto oli – tai saattoi olla – *oikeammassa* kuin hän eli enemmän oikeassa kuin hän. Tämä implikoi, että myös Kekkonen oli joka tapauksessa oikeassa. Nyt hän joutuu *ihmettelemään*, oliko Yhdysvaltojen valtiollinen johto häntä *oikeammassa* tässä asiassa.

4.3. LEHDISTÖN OJENTAMINEN

4.3.1. VIENNIN VETURI

Myllykirjeessään Lauri Kirveelle Kekkonen nostaa korokkeelle tärkeän roolinsa idänkaupan elintärkeänä neuvottelijana.

Toimitusjohtaja Lauri Kirves
Helsinki

20/4 1964

Hyvä Veli,

(1) Muutama vuosi sitten matkustaessani Moskovaan tein siellä korkeimmalla taholla Suomen puunjalostusteollisuusmiesten pyynnöstä ehdotuksen puunjalostustuotteiden viennin lisäämiseksi Neuvostoliittoon. (2) Ehdotukseni johti tulokseen. (3) Palattuani silloin kotimaahan sain osakseni kaupan ja teollisuuden käsissä olevan »Uuden Suomen» taholta moitteita ja herjausta. (4) Viime viikolla Moskovassa käydessäni onnistuin neuvotteluissa korkeimman johdon kanssa myymään kaiken sen maitotaloustuotteittemme ylijäämän, mitä ei ensi maaliskuun loppuun mennessä saada sijoitetuksi muille ulkomaan markkinoille. (5) Tämän tein valtioneuvoston ja MTK:n johdon toivomuksesta. (6) Kun palasin kotimaahan, julkaisi sama »Uusi Suomi» kaupan johdosta artikkelin, jossa sain moitteita tekoseni vuoksi ja joka oli minua loukkaava. (7) Se kohdistui myös sitä poikkeuksellista hyväntahtoisuutta vastaan, jota Neuvostoliiton korkein johto tässä asiassa osoitti maatamme kohtaan. (8) Hintaneuvotteluissa ehkä sen vaikutus havaitaan.

(9) Kirjoitan Sinulle, koska olet puunjalostusteollisuuden ja »Uuden Suomen» johdossa. (10) Luuletteko te talousmiehet, jumalauta, että rakas »Uusi Suomenne» saa mellastella miten se haluaa tuottamatta vahinkoa maan politiikalle ja talouselämälle. (11) Luuletteko te, että vientimme tulevaisuus on niin varma ja ruusuinen, että ei tarvitsisi turvautua kaikkiin niihin keinoihin, joilla sitä voidaan vahvistaa. (12) Ja luuletteko, että minä tunnen suurtakaan intomieltä juosta asioillanne, kun näen kerran toisensa jälkeen, että julkeat haukkumiset ovat ainoa palkka, jonka teollisuuden taholta saan osakseni. (13) Minulla on vuosikausien kärsivällisen työn tuloksena hyvät henkilökohtaiset suhteet mm. Neuvostoliiton johtajiin ja olen ilokseni havainnut, että Efta-asiasta lähtien olen voinut saada myötämielisyyttä esittämilleni ehdotuksille. (14) Mutta mitä he ajattelevat, kun sanon puhuvani maan puolesta, ja he havaitsevat jälkeäpäin, että teollisuuden johtava lehti minun työni tuomitsee. (15) Taitaa olla pa-

rasta, että tästä lähin hoidatte itse asianne myös silloin kun vaikeuksia esiintyy; muulloinhan ette apua tarvitse ettekä salli.

(16) Sat sapienti. (KM1: 206–207.)

Tämä kirje on esimerkki sellaisista Kekkonen myllykirjeistä, joissa hän ojentaa lehdistöä – tässä porvarillista – saamistaan moitteista. Myllykirjeen saajina ovat etenkin johtavien oikeistolaisten ja sosiaalidemokraattisten lehtien päätoimittajat.

Kirjeen alku – virkkeet (1)–(6) – kertoo kaksi hyvin samanlaista esimerkkitapusta siitä, kuinka Uusi Suomi -lehti on kirjoitellut UKK:n teollisuutta hyödyttäneistä neuvottelumatkoista Moskovaan. Ensimmäinen tapaus sijoittuu *muutama vuosi* kirjeen kirjoitusajankohtaa aikaisemmaksi ja kertoo, kuinka Kekkonen matkustaessaan Moskovaan teki siellä *ehdotuksen puunjalostustuotteiden viennin lisäämiseksi Neuvostoliittoon*. Ehdotus tuotti tulosta, mutta Suomeen palanneelle Kekkoselle Uusi Suomi antoi *moitteita ja herjausta*. Toisen kerran Kekkonen onnistui neuvottelemaan Moskovassa *maitotaloustuotteittemme ylijäämän myynnistä itäiseen naapuriin*. Jälleen Uusi Suomi julkaisi artikkelin, joka oli Kekosta *loukkaava*. Molemmat tapaukset kulkevat saman kaavan mukaisesti, vaikka ne hieman eri sanankäännein on kirjeeseen aseteltukin. Lähtökohta on se, että Kekosta on pyydetty neuvottelemaan asioista Moskovassa, aiemmassa tapauksessa puunjalostusteollisuusmiehet pyysivät neuvottelemaan tuotteidensa viennin lisäämisestä ja toisessa valtioneuvosto ja MTK maitotaloustuotteiden ylijäämän myymisestä. Ja sitten Kekkonen neuvotteli *korkeimmalla tasolla*. Ensimmäinen ehdotus johti tulokseen ja myöhemmässä tapauksessa Kekkonen onnistui. Kuitenkin hän molemmilla kerroilla sai kotimaassa osakseen Uuden Suomen *taholta moitteita ja herjausta*.

Näissä alun esimerkeissä Kekkonen on toimija, joka toisten pyynnöstä Moskovassa käydessään neuvottelee talouselämän hyväksi sopimuksia. Implikaatioita neuvottelemisen vaikeudesta ja epävarmuudesta on sisällytetty ilmauksiin *ehdotuksen ja Ehdotukseni johti tulokseen sekä onnistuin neuvotteluissa*. Samaan viittaa myös virkkeen (15) kehoitus Kirveen edustamille tahoille hoitaa asiansa itse *myös silloin kun vaikeuksia esiintyy*. Tämä yhdessä runsaan yksikön ensimmäisen persoonan käytön kanssa luovat sellaista vaikutelmaa, että Kekkonen vaikeuksista huolimatta onnistuu neuvotteluissa menestyksekkäästi. Tosin virkkeessä (6) pejoratiivinen *tekoseni* on vähätteleväenä vastapainona tälle onnistumisten esiin nostamiselle. *Tekoseni* on deminutiivien eli vähennys tai hellittelysanojen johtimella *-(i)nen* (Ikola 2001: 81) jatkettu versio suuremmasta 'tekoni'-ilmauksesta. *Tekoseni* onkin luettava ironisointina sekä implikointina siitä, kuinka ansiokkaita nuo onnistumiset ovat olleet, etenkin

kun jälkimmäisissä neuvotteluissa Kekkonen onnistui *myymän kaiken sen*, mitä muualle ei saataisi. Kuitenkin Uuden Suomen kirjoittelu asettuu vastaan näitä Kekkonen – ensimmäisen persoonan käytöllä henkilökohtaisiksi implikoituja – onnistumisia.

Virke (7) on kiinnostava, ja siinä tiivistyykin oikeastaan koko kirjeen sanoma. Moitteita antanut artikkeli kohdistui Kekkosta ja hänen tulosta tuottaneita neuvottelujaan vastaan, mutta myös sitä *poikkeuksellista hyväntahtoisuutta vastaan, jota Neuvostoliiton korkein johto tässä asiassa* Suomea kohtaan osoitti. Sinänsä on mahdoton arvioida, miten suurta myöntäväisyyttä Neuvostoliitto on osoittanut lupautumalla ostamaan maataloustuotteidemme ylijäämän, mutta kirjeen ilmaus on joka tapauksessa suureellinen. Se kuvastaa myös hyvin sitä asennetta itänaapurია kohtaan, jota UKK:n kirjeet ja tekstit heijastelevat kauttaaltaan. Virkkeessä (8) on hieman uhittelun makua, joskin lieventävä modaalisuus *ehkä* pehmentääkin. Liittämällä sen virkkeeseen (14) voi ajatella, ettei itse kirjoittajakaan ole aivan varma seuraisiko tästä mitään tai että kiinnitetäänkö koko asiaan huomiota.

Vasta toisen kappaleen alussa Kekkonen kohdentaa kirjeensä sen vastaanottajalle Kirveelle. Ensimmäisen kappaleen ensimmäinen persoona muuttuu nyt toiseen persoonaan. Ensin kirjoittaja sinuttelee tuttavallisesti, jonka jälkeen virkkeessä (10) puhuteltavina ovat (*te*) *talousmiehet*. Koska Kirves on *puunjalostusteollisuuden ja »Uuden Suomen» johdossa*, edustaa hän tässä tapauksessa koko talousmiesten joukkoa. Vastaanottaja ei olekaan vain Kirves, vaan kaikki *talousmiehet*. Puhuttelu tapahtuu kysymyksin, tosin ilman kysymysmerkkejä, mikä onkin avain tulkita nämä kysymykset aitojen sijaan retorisiksi. Hakulinen ja Karlsson (1995: 286) kuvaavat retorisia kysymyksiä muodoltaan interrogatiivilauseiksi, jotka eivät puhefunktioltaan ole kysymyksiä. Puhuja ei siis odota vastausta, vaan haluaa esittää kantansa asiasta kysymyslauseena. Tosin kuulija voi kyllä tulkita kysymyksen aidoksi. Puhefunktioltaan retorinen kysymys on toissijainen toteamus, eli se ei esitä toteamusta kirjaimellisesti vaan usein implikoi sen. Tämän lisäksi retorinen kysymys ilmentää puhujan asenteita. Kekkonen osoittaa retorisin kysymyksin mielummin paheksuntansa kuin odottaa saavansa talousmiesten vastaukset kysymyksiinsä.

Virkkeen (10) verbi *mellastella* on mielenkiintoinen: frekventatiivisten ja kontinuaatiivisten verbit, joiden johdin *-ele* on, ovat usein vähitellen tai jatkuvasti tapahtuvaa toimintaa (Ikola 2001: 100). Toisaalta *-ele*-johdin tuo myös vähättelevän merkityksen mellastamiselle. Mellastelu on siis loppujen lopuksi melko harmitonta, antaahan Suomen kielen perussanakirjakin mellastaa-sanalle esimerkeiksi 'Humalaiset mellastavat' ja 'Rannalla lapset saavat mellastaa vapaasti' (PS s.v. *mellastaa*). *Luuletteko... että rakas Uusi Suommenne saa mellastella* -ilmaukseen sisältyy vahvasti merkitys, että se ei saa mellastella. Kuitenkaan kir-

jeestä ei selviä tarkemmin, mikä estäisi Uuden Suomen mellastelun. Vaikka tämä mellastelun kieltävä tekijä tai voima jää auki, on kyseessä ilmiselvästi joltain ylemmältä taholta esitetty pakotteenomainen kieltäminen, jota vahvistaa lopun uhkaus antaa mellastajien hoitaa itse asiansa *myös silloin kun vaikeuksia esiintyy*. Voimasanan *jumalauta* tulkitseen lähinnä vain värittäväksi ja hieman vahvistavaksi ilmaukseksi, koska kirjeen sävy ei muuten ole kovinkaan veret seisauttavan vihainen.

Virkkeessä (12) korostuu Kekkonen merkittävä panos *juosta* neuvotteluissa teollisuuden ja talousmiesten puolesta. Lisäksi sen voi ajatella implikoivan pyyteettömyyttä, mihin viittaa ainakin *juosta asioillanne* -ilmaus. Kuitenkin *julkeat haukkumiset ovat ainoa palkka* tässä eri tahojen pyynnöstä juoksemisesta eli suoranaisestä juoksuttamisesta. Toisaalta saman voi lukea omahyväisyytenä. Kirjeen alussa UKK teki ehdotuksen matkustaessaan Moskovaan matkustaessaan ja toisen kerran Moskovassa käydessään onnistui neuvotteluissa. Nyt hän juoksee toisten asioilla, eikä saa kuin *julkeat haukkumiset*. Siinä missä Kekkonen ohimennessään teki ehdotuksen kaupoista, onkin tilanne kääntynyt nyt siihen, että hän vähällä innolla saa juosta toisten asioilla ja kerta toisensa jälkeen saa palkakseen vain *haukkumiset*.

Virkkeissä (13)–(15) hahmottuu Kekkonen suhtautuminen asiaan: hän tahtoo varjella omia suhteitaan Neuvostoliittoon päin. Kekkonen valtahan perustui hyvin pitkälti yhteistyöhön Neuvostoliiton kanssa, ja hän oli yhteydessä maan korkeimpaan johtoon myös ilman, että tästä Suomessa muut tiesivätkään. Hyvät suhteet Neuvostoliittoon oli siten myös hänen suvereenin valta-asemansa varmistanut ja sitä ylläpitänyt tekijä, kuten olen erityisesti kolmannessa luvussa kuvannut. Vielä 1960-luvulla oikeistolaiset piirit olivat avoimesti presidenttiä vastaan, joten oman työnsä lisäksi Kekkonen puolustaa myös omaa asemaansa Neuvostoliiton johdon suosimana suomalaisjohtajana.

Virke (15) alkaa episteemisellä modaalisuudella *Taitaa olla parasta*, joka ilmaisee melkoista varmuutta, mutta ei kuitenkaan ehdottomuutta. Tälle virkkeelle – puolipilkkuun asti – ja sen modaalisuudelle on kaksi mahdollista tulkintatapaa. Yhtäältä sen voisi lukea myös uhkauksena jättää avunpyytäjät yksin vaikeuksiensa kanssa ja kehotuksena vastaanottajalle hoitaa itse asiansa myös vaikeuksien koittaessa. Toisaalta kirjoittajan mielestä ei ole välttämätöntä, että vastaanottaja hoitaisi asiansa itse. UKK:n asemaa ja toimintatapoja edes hie-man tuntien kallistuu tulkinta jälkimmäiseen vaihtoehtoon. Koska Neuvostoliiton uhka ja hänen omat hyvät suhteensa itään olivat paljolti Kekkonen menestykset salaisuus, hän tuskin todella halusi tarjota muille mahdollisuutta alkaa hoitaa politiikkaa ja kauppaa Neuvostoliiton suuntaan. Kekkonen on kirjeen ainoa aktiivinen toimija, jonka toimintaa korostaa myös se, että hän – eksplikoituna – onnistuu *myös silloin kun vaikeuksia esiintyy*. *Talousmiehet* turvau-

tuvat Kekkonen neuvotteluapuun, kun vaikeuksia esiintyy, mutta muulloin he eivät *apua tarvitse* eivätkä *salli*, mikä implikoi Kekkonen pyyteettömyyttä ja talousmiehien omahyväisyyttä. Jos kirjettä tarkastelee argumentaation kannalta ja tahtoo löytää sen pääväitteen, olisi pääväite ilmeisestikin ”Lopettakaa minun ja työni arvosteleminen”. Perusteluina tälle väitteelle tarjotaan tämän työn onnistuneisuuden osoituksia, mutta painavimpana perusteena on, että tuo arvostelu haittaa niin Neuvostoliiton-kauppaa kuin arvostelijoiden eli talousmiesten omaa asemaa tulevaisuuden vaikeuksissa.

Toisaalta näin kova tulkinta ei aivan tee oikeutta Kekkonen toiminnalle. Juhani Suomi (2004: 11) pitää Kekkonen ulospäin näkyvimpiä saavutuksina idänsuhteissa kaupan ja talouden yhteistyötä Neuvostoliiton kanssa. Loppuun asti UKK oli valmis laittamaan arvovaltansa peliin edistääkseen suomalaisyhtiöiden kaupallisia hankkeita. Ulkoministeriön kauppapoliittinen osasto turvautui Kekkoseen usein, kun tarvittiin muurinmurtajaa idänkaupan vaikeissa tilanteissa. Kekkonen pelasti monta hanketta. Myös Hyvärinen (2000: 356) toteaa Suomen vaurastuneen Kekkonen aikana, koska tämä osasi suorastaan riistää Neuvostoliittoa. Mutta edellisessä kappaleessa viittaa siihen, mitä Nevakivikin (1995: 221) sanoo: Kekkonen isänmaallisuutta ei liene syytä epäillä. Ennemmin voidaan kysyä, osasiko hän erottaa isänmaata omista intressistään.

Kirje päättyy latinankieliseen idiomiin *sat sapienti*, joka kuuluu suomennettuna viisaalle kylliksi tai viisas ymmärtää vähemmällä. Sen voi tulkita toteamukseksi, että vähempikin parhaaminen olisi riittänyt ja nyt on jo aika lopettaa. 1960-luvulla Uuden Suomen pakinoitsijana toiminut Paavonsalo (1995: 93) kertoo tapauksen, joka valottaa tuollaisen loppukaneetin merkitystä. Vuonna 1964 Uuden Suomen toimitusjohtajaksi valittu Pentti Poukka oli saanut presidentiltä kolme myllykirjettä, joista yhden lopussa luki ”En odota vastausta”. Myöhemmin Poukalle selvisi, että hän oli syylistynyt tasavaltaiseen majesteettirikoksen, kun oli mennyt vastaamaan myllykirjeeseen ja puolustamaan itseään.

4.3.2. IRONIAA JA PILKKA

Atte Pohjanmaan Suomen Sosiaalidemokraatti -lehti oli Uuden Suomen ohella toinen kriittisesti Kekkonen toimiin ja politiikkaan suhtautunut sanomalehti. Tämä kirje muistuttaa rakenteeltaan ja sanomaltaan melko lailla edellistä Lauri Kirveelle osoitettua kirjettä, mutta käsittelee näitä esimerkkejä varsin erilaisista näkökulmista.

Herra Päätoimittaja Atte Pohjanmaa

5/9 1960

(1) En ole pahoittanut mieltäni lukemalla arvoisan lehtenne syntymäpäiväkirjoitusta 3.9.1960. (2) Eräs ystäväni on kertonut minulle, että siinä on väitetty minun lähettäneen joskus 1941 tai 1942 sähkösanoman Äänislinnaan. (3) En voi uskoa, että Teiltä olisi jäänyt huomaamatta, että olen aikoja sitten osoittanut tämän paljon levitetyn juorun valheeksi. (4) Mutta tämän valheen »ylöslämmittäminen» on vain mitätön yksityiskohta siinä toiminnassa, jonka tarkoituksiin myös Te olette antanut kunnianarvoisen nimenne.

(5) Sallinette, että kun olen kynään tarttunut, lausun pari sanaa johdattamanne sanomalehden tavasta suhtautua pääministeri Hrushtshevin käyntiin Suomessa. (6) Te kirjoitatte hänen tulostaan artikkelin ja mairein sanoin toivotatte tervetulleeksi. (7) Samalle sivulle sijoitatte kuitenkin pakinoitsijanne halpamaisen hyökkäyksen vierasta vastaan. (8) Jos tuo hyökkäys olisi kohdistunut vain minua vastaan, olisi asia ollut kuten sen tuleekin olla, mutta ei – vierasta Te ette voinut jättää rauhaan.

(9) En tietenkään rohkene toivoa Teiltä mielenmuutosta varmaankin hyvin huolellisiin suunnitelmiin perustuvassa tavassanne käsitellä hyvin arkoja ulkopoliittisia suhteita. (10) Mutta minun on pakko kysyä: kuinka Te luulette, että moinen pahanilkinen nulikkamaisuus sopii suurpuolueelle, joka pyrkii – kuten oikein on – vastaamaan valtakunnan ulkopoliitikasta? (11) Kuinka Te saatatte kuvitella, että moinen tyhmänovela käyttäytyminen – kiittää artikkelissa ja parjata pakinassa – voisi jäädä huomaamatta siellä, jossa Teidän puolueenne vilpittömyys on – mielestänne väärin – epäluulojen alaisena? (12) Kuinka Te voitte uskoa, että Teidän vastuuntuntoa vailla oleva tapanne kirjoitella poliittisista kysymyksistämme vaikeimmasta ja vaativimmasta, sopisi yhteen sen päätöksen kanssa, jolla niin halukkaasti väritätte isänmaallismielistä poliittista julistustoimintaanne.

(13) P.S. En edellytä saavani vastausta tähän kirjeeseeni. (KM1: 96–97.)

Yksi UKK:n kirjoitustavalle ominainen piirre on ironian käyttö. Tässä kirjeessä Kekkonen ironia pääsee valloilleen perusteellisesti. Mielenkiintoista on miettiä, onko kirjeen pääasiana huomauttaa, että Pohjanmaan Suomen Sosiaalidemokraatti -lehden asiaton kirjoitus on huomattu ja että sitä voidaan pitää vain yhtenä osoituksena kekkosenvastaisessa kirjoittelussa, jota lehti harrastaa. Toisaalta tarkoitus voi olla antaa moitteet Hruštševin vierailun aikaisesta kirjoittelusta, mikä näyttääkin pääasialta. Joka tapauksessa kirjeen alun ilmeinen ironinen sävy muuttuu loppua kohti syyttävämmäksi ja vaikeammin tulkittavaksi.

Suoranainen pilkka ja ironia eroavat toisistaan Rahtun viidennen komponentin eli kätketyn esitystapansa perusteella. Ironia tunnistetaan yleensä kontekstin avulla. Sen sijaan pilkka tai haukkuminen on suorasanaista ja paljastaa näin itse itsensä. Leikillisyydestä ja kohdellaisuudesta ironian erottaa kriittisyys ja negatiivisuus. (Rahtu 2005.) Lauseesta (1) on luetavissa sekä itseironiaa – itseironiassahan kohteena on puhuja itse – että ironiaa Pohjanmaan lehteä kohtaan. *En ole pahoittanut mieltäni lukemalla* voi olla yhtäältä viittaus siihen, että

Kekkosella on ollut tapana ottaa melko kärkevästi kantaa häntä käsitelleisiin lehtikirjoituksiin, mikäli ne eivät häntä ole miellyttäneet. Tässä tapauksessa hän ei ole pahoittanut mieltään, vaikka monissa myllykirjeissään UKK lähestyy lehdistöä juuri ojentamistarkoituksessa. Toisaalta lauseke voidaan lukea myös ilmaukseksi siitä, ettei Kekkoista ole kiinnostanut häntä usein moittivan lehden kirjoittelu, eikä hän näin – sanojensa mukaan – ole lehteä lukenut. Kuitenkin ensimmäinen kappale implikoi sitä, että Kekkonen on pahoittanut mielensä lehden kirjoituksesta. Virkkeessä (2) Kekkonen viittaa – jälleen – tietolähteeseensä hyvin suurpiirteisesti *Eräs ystäväni*. Epämääräisiin tietolähteiden viittaamista käsittelen enemmän viidennessä luvussa. Merkillepantavinta kirjeessä on ironian käyttö. Se alkaa jo puhuttelusta *Herra päätoimittaja* ja kohdistuu Atte Pohjanmaahan, joskin kirjeen ja sen ironian kohteeksi on mahdollista tulkita koko Suomen Sosiaalidemokraatti -lehti. Yksi merkki ironiasta on tällaiseen ”syppäkkään” kirjeeseen sisällytetty ylikohteliaisuus (Rahtu 2005), jota edustaa etenkin kirjeen aloittava puhuttelu ja teitteleminen. Samoin ironisiksi on helppo tulkita ensimmäisen kappaleen *arvoisan lehtenne ja kunnianarvoisen nimemme*. Ironia eli Pohjanmaahan kohdistuva negatiivinen sanoma esitetään siis kohteliaisuuksina eli kätketysti, mutta kuitenkin niin, että konteksti tai vähintään koteksti – tekstiympäristö – paljastaa kielteisen suhtautumisen. Ylikohteliaisuudet on siten luettava epäkohteliaisuuksiksi.

Kekkosien tyyli ei kuitenkaan ole kautta linjan ironinen, vaan suora ja ironinen teksti vuorottelevat kahdessa ensimmäisessä kappaleessa. Lauseista (2) ja (3) on vaikea löytää ironiaa. Sen sijaan virke (5) alkaa ironisesti teititellen ja ”varovasti” potentiaalilla *Sallinette*. Virke on muodoltaan kysymys, joskin potentiaali esiintyessään kysymyslauseessa antaa kysymykselle retorisen sävyn (Hakulinen – Karlsson 1995: 274). Kekkonen ikään kuin pyytää lupaa mainita erään toisenkin mieltään askarruttaneen asian samassa kirjeessä, vaikka retorisen kysymyksen tarkoitus ei olekaan etsiä vastausta, vaan esittää puhujan näkemys asiaan. Virkkeen (5) sävy on muutenkin vaatimaton: *kun olen kynään tarttunut ja lausun pari sanaa* ovat myös tulkittavissa anteeksipyytelevyydessään ironiseksi. Sen sijaan seuraavan virkkeen (6) *mairein sanoin* voidaan tulkita joko ironiseksi tai avoimeksi pilkaksi. Virkkeen illokuutioksi voi ajatella aito kiittäminen *tervetulleeksi* toivottamisesta. Ja silloin mielistelevän tai liepevän synonyymi *mairea* olisi tulkittavissa ironiaksi. Toisaalta virke (6) voidaan lukea kokonaan ironiaksi. Silloin *mairein sanoin* pilkkaa sitä ”yritystä”, jolla *tyhmänovela käyttäytymisen* voidaan peittää, mihin viitataan virkkeessä (11).

Virke (7) implikoi, että kirjeen lähettämisen tarkoitus oli nimenomaan antaa lehdelle moitteet siitä, kuinka halpamaisen hyökkäyksen vierasta vastaan se kohdisti. Syntypäiväkirjoituksen kommentoiminen oli ennemminkin vain kimmoke tarttua kynään. Virkkeen

(8) toteamus *Jos tuo hyökkäys olisi kohdistunut vain minua vastaan, olisi asia ollut kuten sen tuleekin olla* on luettavissa sekä ironiseksi että itseironiseksi. Sen mukaan lehden suorastaan kuuluisi hyökätä Kekosta vastaan. Virke (8) heijastaa myös kekkoslaista näkemystä itäisen naapurin ja Kekosen ulkopolitiikan vastustajien suhteesta: taaskaan lehdistö ei *voinut jättää rauhaan* vierasta. Virkkeen loppuosan huudahdus *mutta ei – vierasta Te ette voinut jättää rauhaan*, tuo sille ironisen yllätyksellisyyden – eli yllätyksettömyyden – tulkinnan mahdollisuuden. Tätä tulkintaa korostaa mahdottomuuden modaali *ette voinut jättää rauhaan*.

Kolmannen kappaleen alku on vielä ironian sävyttämää, mutta sitten tyyli muuttuu suoranaisen höykyttäväksi. Virkkeen (9) ironisuudesta antavat vihiä episteemiset modaalit *tietenkään ja varmaankin*. *En tietenkään rohkene toivoa* muodostaa koko kirjeen lopun kanssa vahvan vastakohtaisuuden, ironisuus paljastuu etenkin rakenteellisen ja temaattisen epäyhtenäisyyden kautta (Rahtu 2005). *En tietenkään* ilmaisee mahdottomuutta *toivoa* muutosta, mutta sitä lieventää suunnitelmien huolellisuutta kyseenalaistava *varmaankin*. Jos Pohjanmaan ja hänen lehtensä *hyvin huolellisiin suunnitelmiin* perustuva tapa *käsitellä hyvin arkoja ulkopoliittisia suhteita* ymmärretään – ironisen luennan myötä – todellisuudessa huonosti suunnitellulta, on tulkinta kotekstin vihjeiden mukainen. Tämä luenta kyseenalaistaa ilmeisellä tavalla suunnitelmien ja asioidenhoitotavan mielekkyyden. Toisaalta mikään ei tee mahdottomaksi tulkita näitä suunnitelmia vaikka kuinka hyväksi, ei vain *varmaankin*, sillä virkkeessä (11) mainittu *tyhmänovela käyttäytyminen* saattaa olla hyvinkin harkittua. Tähän näkemykseen kirjoittaja ei kuitenkaan pyri lukijaa ohjaamaan. Ja nyt ajattelen nimenomaan ulkopuolista – myllykirjeiden-kokoelmien – lukijaa, Pohjanmaalla on epäilemättä ollut oma näkemyksensä ja tietonsa suunnitelmistaan.

Vaikkei Kekkonen *tietenkään rohkene toivoa* muutosta, hänen *on pakko* esittää Pohjanmaalle kysymyksiä. Tuo *pakko kysyä* on välttämättömyyden deonttista modaalisuutta. Deonttinen modaalisuus ei ole, kuten episteeminen luulemista tai tietämistä, vaan deonttisesti asia voidaan tehdä, koska se on sallittua tai jotakin on pakko tehdä, koska se on velvollisuus (Hakulinen – Karlsson 1995: 265). Pakon aiheuttajaa ei missään mainita, vaan *pakko kysyä* on ulkoinen ja spesifioimaton. Tällä kertaa kahden kysymyksen perästä löytyy kysymysmerkki, joskaan kyse ei varmastikaan ole aidoista vaan retorisisista kysymyksistä. Kuten edellisessä esimerkissä olen kuvannut, retorisia kysymyksiä käytetään esittämään puhujan käsityksiä ja ilmentämään tämän asenteita (Hakulinen – Karlsson 1995: 286). Näin kirjoittaja tahtoo sanoa, että lehden *vastuuntuntoa vailla oleva* tapa ei sovi yhteen *sen päätöksen kanssa*, jolla vastaanottajan edustama taho poliittista toimintaansa harjoittaa. Kysymysten alut ovat *kuinka Te luulette, kuinka Te saatatte kuvitella ja kuinka Te voitte uskoa*. Kaikissa käytetään propositio-

naalista asennetta kuvaavia verbejä, jotka ilmaisevat tajunnan- ja tunnetiloja, jotka vaikuttavat lauseen tulkintaan (Hakulinen – Karlsson 1995: 265). Kahdessa viimeisessä kysymyksessä propositionaalista asennetta kuvaavien verbien edellä ovat vielä episteemistä mahdottomuutta kuvaavat verbit *saatatte* ja *voitte*. Näin kirjoittaja voi ilmaista mielipiteensä mainittujen suunnitelmien mahdottomuudesta.

Retoristen kysymysten asettelun lisäksi toinen mielenkiintoisempina tarkastelunkohde ovat lopun sananvalinnat. Tässä kirjeessä yksi huomattava retorinen keino on vastakohtien käyttö, joka esiintyy jo sanaston tasolla ja ulottuu ylemmillekin tasoille. Tällaisia vastakohtaisuuksia tekstissä ovat ainakin:

Pohjanmaan maireat sanat – pakinoitsijan halpamainen hyökkäys
 hyökkäys vierasta vastaan – vieraan rauhaan jättäminen
En tietenkään rohkene – *minun on pakko*
pahanilkinen nulikkamaisuus – suurpuolueen vastuu ulkopoliitiikasta
 tyhmänovela käyttäytyminen – vilpittömyys
 vastuuntunottomuus – isänmaallismielinen politiikka

Lopun virkkeet eivät välttämättä vaikuta ironisilta, vaan suorasanaisilta syytöksiltä, mutta sananvalintojen perusteella ne on helppo lukea myös ironiana. Kirjeen lopussa rakentuu vastakohta-asetelma ”typerän käyttäytymisen” ja ”suurpuolueen vastuullisen poliittisen toiminnan” välille. Siten ilmaukset *moinen pahanilkinen nulikkamaisuus*, *moinen tyhmänovela käyttäytyminen* ja *vastuuntuntoa vailla oleva tapanne kirjoitella* ironisoivat sosiaalidemokraattien äänenkannattajaa tapaa käsitellä *hyvin arkoja* asioita ja koko puolueen toimintaa ja pyrkimyksiä päästä *vastaamaan valtakunnan ulkopoliitiikasta*. Muutenkin kirje on täynnä varsin voimakkaita sanoja ja ilmauksia, joista esimerkeiksi sopivat *halpamainen hyökkäys*, *suurpuolue*, *vilpittömyys*, *paatoksen* ja *isänmaallismielistä*. Luonnollisesti tämäntyyppiset affektiiviset ilmaukset ovat vaikuttavampia kuin hillitty ilmeettömämpi kirjoitustapa. Kuten Rahtu (2005) toteaa, ei ironia ole niinkään helppo laji, ei kirjoittajalle eikä lukijalle. Erilaiset tekijät virittävät ironian odotusta, ja lopultahan tulkitsija on se, joka ironian löytää tai tulee sivuuttaneeksi sen. Tässä tapauksessa läpi kirjeen luettavissa oleva ironinen sävy syntyy juuri moniäänisyydestä eli erilaisten ilmausten kohtaamisesta.

Viimeisessä kappaleessa Kekkonen toteaa aluksi, ettei *tietenkään rohkea toivoa* muutoksia, asemoituu hän tekstin syvätasolla vastaanottajaa ylemmälle tasolle. Tämä on mielestäni myllykirjeiden argumentaatiolle tyypillinen piirre. Viimeinen kappale ei olekaan mikään ”toivomuslista”, vaan se on tarkoitettu luettavaksi painostuksena ja ohjeina siitä, kuinka *vastuuntuntoa vailla* olevia tapoja tulisi muuttaa. Kun kyseessä on henkilökohtainen Pohjan-

maalle osoitettu kirje, asettaa se Pohjanmaan kuin ”puun ja kuoren väliin”: toisella puolella on Kekkonen suoranaisten halveksunta ja painostus, toisella taas oman puolueen linja. Epäselväksi ei pääse jäämään, mitä on se toiminta, jonka tarkoituksiin myös Pohjanmaa on antanut nimensä niin kuin eivät Kekkonenkaan ajatukset tuosta toiminnasta.

Vaikka kirjeessä onkin *pakko kysyä*, on loppuun liitetty jälkikirjoitus, jossa – eksplikoituna – sanotaan, ettei kirjeeseen ja sen kysymyksiin ole syytä vastata. Myös tämä antaa tukea väitteelle, etteivät kysymykset ole aitoja vaan retorisia kysymyksiä ja että niiden tarkoitus on ilmaista esittäjänsä mielipiteitä, ei selvittää vastapuolen ajatuksia.

4.4. KIRJE OPPIPOJALLE

Tämä kirje poikkeaa edellisistä siinä, että se on osoitettu Kekkonen kanssa samalla puolella olevalle vastaanottajalle ja on – ilmeisesti siitä syystä – sävyltään hieman toisenlainen kuin muut esimerkkikirjeet. Mielestäni varsinaiset myllykirjeet jakautuvat suurpiirteisesti jaoteltuna kahteen tyyppiin: yksi ryhmä muodostuu niistä kirjeistä, joissa presidentti puolustaa – joskus ”sypäkästikin” – politiikkaansa tai muuta toimintaansa. Tällaisten myllykirjeen vastaanottajat ovat UKK:n, virallisen Suomen ja sen ulkopoliittikan arvostelijoita. Toiset myllykirjeet on osoitettu Kekkonen kannattajille ja ”Hyvä veli -verkostolaisille”, ja vaikkei niissä useinkaan anneta kovasanaisia moitteita, on niidenkin lähettämisen syynä tavallisesti pyrkimys vaikuttaa vastaanottajan tekemisiin ja sanomisiin.

Kansanedustaja, tohtori Johannes Virolainen
Helsinki

19/10 1975

Hyvä Veli,

(1) Luin viime perjantain Helsingin Sanomista Jyväskylässä antamasi talouspoliittisen haastattelun. (2) Se liittyi Kwidzynin puunjalostuskombinaattiin, jonka rakentamisen Suomi näyttää menettävän Kanadalle. (3) Lohdutat kuitenkin meitä pätevällä elämänohjeella, että »kauppa on kauppaa».

(4) Niin kai se yleensä on. (5) Mutta sanomattomalla hämmennyksellä luin haastattelusi lopun. (6) »Minä en tiedä mitään enempiä asian viime vaiheista, eikä minun oikeastaan tarvitsekaan tietää, koska en ole nyt hallituksessa. (7) Toinen hallitus vastaa asioista tänään.» (8) Näin sattui sanasi.

(9) Onko siis totta, että »koska nyt et ole hallituksessa», Sinun ei »oikeastaan» tarvitsekaan tietää, miten maan kannalta tärkeät asiat on hoidettu. (10) Jos jokin meille erittäin tärkeä asia ei mene hyvin, se ei siis Sinua liikutta, »koska toinen hallitus vastaa asioista tänään».

(11) Vallan avoimesti näin ollen sanot, että kun hallitus, johon et kuulu, vastaa asioista tänään, Sinulla ei ole mitään vastuuta siitä, miten valta-

kunnan asiat sujuvat ja hoidetaan, eikä Sinun sen vuoksi tarvitse »oikeastaan» tietääkään, missä vaiheessa maan talouselämän kannalta suurimerkityksisten asioiden vaiheet »tänään» ovat, koska toinen hallitus niistä on vastuussa. (12) Tällaista peräti syyntakeetonta kannanottoa en olisi toki Sinulta odottanut, en varsinkaan »tänään» ja tulevalle enemmän kuin vaikealle talvelle lähdeettäessä. (13) Et voi näet olla myöntämättä, että Sinulla pitkäaikaisena valtionvarainministerinä on ainakin tietynlainen osavastuu siitä, että taloudelliset näköalamme ovat varsin synkeät. (KM2: 235–236.)

Kirje eroaa muista esimerkeistä jo alussa, kun virkkeessä (1) Kekkonen ”pensastelun” sijaan kertoo suoraan tietolähteensä toteamalla lukeneensa *Helsingin Sanomista* Virolaisen haastattelun. Toinen virke varmistaa, mistä haastattelusta on kyse. Haastattelu liittyi huonosti menneisiin neuvotteluihin, ja virke (3) ironisoi Virolaisen lausuntoa rakennushankkeen menetystä. *Lohdutat meitä kuitenkin pätevällä elämänohjeella* on selvää ironiaa, muttei ankaran pisteliästä, mitä osoittavat seuraavat virkkeet (4) ja (5). Virke (3) kuitenkin implikoi, että kyseessä on suuren luokan menetys, mutta Virolainen kiittää asian *pätevällä elämänohjeella*. Ison rakennusprojektin mennessä muualle pystyy Virolainen tyynesti lohduttamaan *meitä* kaikkia muita *pätevällä elämänohjeella*. Kyseenalaisiksi joutuvat kuitenkin niin tuon elämänohjeen pätevyys kuin sen lohduttavuuskin. Myös Virolaisen toteamus »*kauppa on kauppa*» on mahdollista tulkita ironiana, hieman kyynisenä lausahduksena, epäonnistuneiden neuvottelujen jälkeen.

Sen sijaan virkkeessä (4) Kekkonen vaihtuu lohduttajaksi. Virolaisen elämänohjetta kyseenalaistavista kahdesta epävarmuuden modaalista *kai* ja *yleensä* huolimatta on virkkeen sävy lohdullisen toteava, joskin epävarmuutta kuvaavat *kai* ja *yleensä* antavat ymmärtää, että kauppa ei kirjoittajasta ole läheskään aina kauppa. Tai sitten kirjoittajan mielestä tässä tapauksessa ei ole kauppa käyty oikealla tavalla. Kirjeessä se, että Kwidzynin puunjalostuskombinaatin rakentaminen menetetään Kanadaan, ei ole pääasia. Eikä tuo menetys näytä olevan edes kovinkaan tärkeää, mihin viittaa Kekkonen ”lohduttavan” asenteen lisäksi se, ettei koko tapaus saa huomiota ’niin kai se kauppa on kauppa’ -toteamusta enempää. Virkkeessä (5) Kekkonen sanoo lukeneensa *sanomattomalla hämmennyksellä* Virolaisen haastattelun lopun. Sanassa *sanomattomalla* yhdistyvät 3. infinitiivin tunnus *-ma* ja puutetta ilmaiseva karitiiviadjektiivien johdin *-ton*, joista syntyy passiivinen merkitys ’sellainen, jota ei voi sanoa’ (Ikola 2001: 94). Kekkonen hämmennystä on siis haastattelun loppua lukiessa ollut niin suuri, ettei sitä voi sanoa. Kirjeen loppu tästä eteenpäin onkin tuon hämmennyksen – melko toisteista – sanoin kuvailemista.

Virkkeissä (6) ja (7) Kekkonen ottaa ilmeisesti suoran lainauksen lehden sivuilta, koska sanat ovat lainausmerkeissä, mitä myös virke (8) osoittaa. *Näin sattuivat sanasi* -

toteamus kuvaa sanojen tehoa. Sattua-verbi ilmaisee sanomisista tai mielipiteistä puhuttaessa sanojen osuvuutta ja tehoa: esimerkiksi huomautus voi sattua arkaan paikkaan (PS s.v. *sattua*). Ja ilmeisen arkaan paikkaan Virolaisen haastattelun lopun sanat osuivat, koska noihin virkkeissä (6)–(7) siteeraamiinsa sanoihin Kekkonen tahtoo tarttua kirjeessään. Merkittävää kirjeessä on osapuolten asemointi: Virolainen on aktiivinen toimija, joka on antanut haastattelun – eikä ilmeisesti ole onnistunut presidentin mielestä tässä kovinkaan hyvin – ja on nyt joutunut UKK:n tentattavaksi. Kekkonen sen sijaan ei tässä kirjeessä ole lainkaan aktiivinen toimija, vaan passiivinen ja hämmentynyt kommentoija, joka ilmiselvästi tarkkailee asioita ylhäältäpäin. Virolaisen asema toimijana ja ”hämmentyneitten” kysymysten kohteena ilmenee runsaasta yksikön toisen persoonan käytöstä. Kekkonen asema on nimenomaan kommentoida Virolaisen sanomisia ja provosoivasti kysellä, onko tämä tosiaan tarkoittanut, mitä on sanonut.

Virkkeen (9) retorisen kysymyksen funktio on jälleen ilmaista Kekkonen mielihämmästyttävästä, tarvitseeko Virolaisen tietää maan asioista vai ei. Samoin virke (10) on tulkittava retoriseksi kysymykseksi. Syyllistävää ja sormeaa heristävää sävyä näihin molempiin tuovat voimakkaat ilmaukset *Onko siis totta, maan kannalta tärkeät asiat, meille erittäin tähdellinen asia ja ei siis Sinua liikuta*. Virkkeessä (11) Kekkonen vastaa Virolaisen puolesta myöntävästi esittämiinsä retorisiin kysymyksiin, toteamalla *Vallan avoimesti näin ollen sanot*. Sama hyvin pitkä ja monimutkaisesti aseteltu virke todistaa Kekkonen juristin tarkkuutta ja taustaa. Siinä hän suorastaan loogista päättelyä lähentelevällä muotoilulla eksplikoii Virolaisen virkkeissä (6) ja (7) esittämänsä sitaatin. Edellisen kappaleen hieman kärjistävä ote jatkuu edelleenkin. Kärjitystä nostaa esiin Virolaiselle annetun *ei ole mitään vastuuta* -asenteen ja maan talouselämää kuvaava *suurimerkityksisten asioiden vaiheet* -tilanteen vastakkainasettelu.

Provosoiviin kysymyksiin Virolaisen puolesta annettu myönteinen vastaus saa lisävahvistusta virkkeessä (12), jossa Kekkonen jo antaa syytteet Virolaisen kannanotosta. Kekkonen ensin toteaa lukeneensa sanomalehdestä Virolaisen haastattelun. Sitten hän toteaa olevansa hämmästynyt tuon haastattelun lopusta. Seuraavaksi hän esittää kysymyksen *Onko siis totta*, jonka tarkoituksena voisi ajatella tuon lausunnon oikeellisuuden tarkistamisen. Kuitenkin nuo kaksi kolmannen kappaleen kysymystä ovat retorisen kysymyksen oppikirjatapa-uksia (Hakulinen – Karlsson 1995: 286), eli niiden tarkoitus on vain tuoda julki kysyjän mielipide ja asennoituminen asiaan. Kysymyksiensä jälkeen Kekkonen vastaa itse kysymyksiinsä kielteisesti. Tämän jälkeen Kekkonen antaa Virolaiselle moitteet ilmeisen vääristä ”vastauksista”. Syyllisyyden tuntoa lisää *peräti syynätakeetonta* -korostus ja viittaukset odottamattomuuteen niin lausunnonantajan kuin ajankohdan huomioiden.

Virkkeen (13) voi ajatella implikoivan ainakin kahta asiaa. Yhtäältä se antaa ymmärtää, että syynä *vaikealle talvelle* on paljolti myös Virolainen. Toisaalta se vihjaa, että tässä vaikeasta tilanteesta saadaan kiittää muun muassa Virolaisen harrastamaa *syyntakeetonta* ajattelua. Kaksinkertainen kielto *Et voi näet olla myöntämättä* ei tee lauseesta myöntölauseen vastaista, vaan myönteisestä muodosta huomattavasti varovaisemman kuin vastaavassa myöntölauseessa olisi (Hakulinen – Karlsson 1995: 271). Siten kirjeen kaksoiskielto on varovaisempi kuin suurempi 'Sinun täytyy myöntää' olisi. Muutenkin viimeisen virkkeen modaalisuudet pehmentävät kuitenkin syytöksiä: Kekkonen ei sano suoraan, että taloutemme huono tila on sinun syytä, vaan *Sinulla pitkäaikaisena valtionvarainministerinä on ainakin tietynlainen osavastuu*. Hyvin epämääräinen *ainakin tietynlainen osavastuu* kertoo myös pehmentelevästä otteesta. Samoin *varsin* lieventelee syyttävyyttä.

Kirjettä voi pitää esimerkkinä siitä, kuinka Kekkonen suhtautuu kannattajiinsa vastustajia helläkätisemmin. Toisekseen kirja antaa myös viitteitä Kekkonen isänmaallisuudesta; häntä harmittaa ohi mennyt rakennushanke ja toisaalta hän kantaa huolta *siitä, miten valtakunnan asiat sujuvat ja hoidetaan*. Kirjeen tarkoitus on ilmeisestikin antaa näpätys ylimieliseksi ruvenneelle kansanedustaja Virolaiselle. Sen syvällisempi merkitys on epäilemättä torua Virolaista varomattomista lausunnoista, jotka voivat viestiä kansalle edustajan epäluotettavuudesta, koska nytkään tällä *ei ole mitään vastuuta siitä, miten valtakunnan asiat sujuvat ja hoidetaan*. Näin Kekkonen osoittaa paimentavansa myös niitä, joihin yleensä luottaa.

5. KIRJEET MAAILMASSA

5.1. KIRJEET JA VASTAANOTTAJAT

Myllykirjeen voi määritellä mielestäni kahdella tavalla. Laajasti määriteltynä myllykirjeeksi voi sanoa mitä tahansa Urho Kekkosen kirjoittamaa kirjettä. Tätä laajaa määritelmää puoltaa ainakin se, että kirjekokoelmiin on valittu kaikenlaisia kirjeitä maailmanpolitiikan merkkitahtumien ruotimisesta syntymäpäiväonnitteluihin. Samoin Kekkonen kertoo omasta ”myllystä” kokoelmien toisen osan esipuheessa, jossa hän mainitsee myllynsä tuotteiden lähtevän *tarkoin määriteltävissä oleville vastaanottajille* (KM2: 5). Ahtaampi määritelmä puolestaan rajaa myllykirjeiksi vain ne kirjeet, joita voidaan sanoa ”sypäkiksi” ja joilla Kekkonen puolustaa toimintaansa tai yrittää antaa eri tahoille käskyjä, toimintaohjeita tai moitteita. Tällaisessa merkityksessä myllykirje-käsite on mielestäni jäänyt elämään, ja moni historiankirjoittaja on ymmärtänyt myllykirjeen juuri näin. Paavonsalo (1995: 206), joka on kirjassaan tarkastellut Kekosta lehdistön näkökulmasta, luonnehtii Kekkosen ajan koetelleen kansalaisten sananvapautta. Kysymys sananvapaudesta huipentui myllykirjeisiin, joilla ohjattiin, painostettiin ja peloteltiin vastaanottajia. Lisäksi presidentti lähetti runsaasti oikeita yksityiskirjeitä kiittääkseen julkisen sanan edustajia, mutta Paavonsalo ei lue näitä viestejä myllykirjeiksi.

Myllykirjekokoelmat saivat aikanaan innostuneen vastaanoton. Tarkastelin sanomalehtien arvosteluja ja kirjakatsauksia sekä parin arvostetun kulttuurilehden kommentteja myllykirjeistä siihen aikaan, kun ne julkaistiin. Sanomalehdissä kirjekokoelmien vastaanotto oli kokolailla varauksettoman myötämielistä. Kanavan ja Parnasson kritiikit eivät olleet yhtä yksioikoisia. Lehtien kirjoitteluun tutustuin myllykirjeiden kustantajan arkistossa, johon on poimittu kirjekirjoja kommentoivia kirjoituksia. Seuraavaksi esittelen joitain näistä myllykirjeiden aikalaisarviosta. Näille arvioille on tyypillistä se, että ne ovat ennemminkin pieniä historiallisia katsauksia kirjeiden käsittelemiin tapahtumiin kuin kokoelmien kirjallista laatua arvioivia. Sanomalehtien arvioissa kyllä kehuaan Kekkosen taidokasta kynänjälkeä, mutta varsin vähän pohditaan esimerkiksi kirjeiden valintaperusteita.

Savon Sanomien kirjaesittely 20.3.1976 myllykirjeistä otsikolla Vahvan miehen muistelmateos ihastelee Kekkosen taidokkuutta nimenomaan politiikan vahvana miehenä. Kirjoittaja toteaa muun muassa, että ”Kokonaisuutta kannattelevat laajat, ystäville ja vastustajille lähetetyt pohdiskelevat kirjeet” ja että ”Sirpalemaisesta rakenteesta huolimatta teos hahmottuu jännittäväksi tarinaksi siitä, miten vastustajat vähä vähältä nujertuvat tai asettuvat ul-

kopolitiikan taakse”. Kritiikitöntä asennetta kuvastaa myös se, kuinka kirjoittaja kehuu ”Kekkonen taitavuutta” siitä, että tämä on osoittanut monesti ojennuskirjeensä ”päättävissä asemis- sa oleville henkilöille ja elimille, ei välttämättä suoraan sille, joka presidenttiä vastaan on jul- kisuudessa asettunut”. (SS.) Näinhän tapahtui muun muassa tapauksessa, jossa Kekkonen sysäsi Artturi Rannan erottamisvastuun Fagerholmille (luku 4.1.1.). Mielestäni tällaisen vas- tuunsiirron ansiokkuutta on syytä pohtia useammasta näkökulmasta.

Porin Lehdessä Kari Levola kirjoittaa 10.6.1976 myllykirjeistä varauksetta ihas- televan kirjoituksen. Levolan mukaan Kekkonen tapa hoitaa itsepuolustusta ja muuta tiedotus- toimintaa henkilökohtaisten kirjeiden välityksellä on erinomaisen hieno. Hänen mielestään ”Kirjevalikoima todistaa sellaisesta avarakatseisuudesta ja ovelan viisaasta valtiomiestaidosta, että ilkeämielisiäkin puheita ’monarkista’ voidaan pitää vain tunnustuksena hyvin tehdystä työstä”. Kekkoa verrataan kirjoituksessa myös tuulimyllyyn, jonka liike on jatkuvaa ja riip- puu kulloisistakin tuulista. Vastustajat taas kuvataan jälkijättöisiksi don quijoteiksi. Kekkonen kielenkäyttöä kehuaan monissa arvosteluissa, Levolan mukaan Kekkonen kieli ”eroaa tyystin kuivasta diplomaattikielestä” ja ”sen sijaan kirjeissä on mukana sympaattinen ja huumorinta- juinen ihminen”. (PL.)

Mielestäni tällaiset edellä kuvaamani kritiikittömät myllykirjeiden luentatavat viittaavat siihen, ettei kirjeitä ole sittenkään luettu ulkopoliitiikan puolustuspuheena, vaikka useimmat kirjaesittelyt tämän julkaisusyyntä esiin nostavatkin. Ennemmin myllykirjeitä on luettu ”Kekkoslovakiassa” presidenttiä ihailien, ja ne ovat olleet viihteellinen todistusaineisto siitä, kuinka kaikkivoipa Kekkonen on roolissaan ollut. Kekkonen on epäilemättä ollut ystä- villeen sympaattinen mies, mutta hänen valtapyrkimyksiään on tuskin syytä kuvata myötätun- toa herättäviksi.

Helsingin Sanomat 16.3.1976 kirjoittaa myllykirjeistä hieman neutraalimpaan sävyyn. Sen mukaan ”valikoima tarjoaa vivahteikkaan ja arvokkaan kuvan Suomen historias- ta”, mutta toisaalta Kekkonen osoittaa kirjeillään myös ”yllättävän herkkäihoisuutensa”. Kir- joitus pohtii presidentin asemaa juuri sellaisena, kuin Kekkonen itse asemaansa kuvaa esi- merkiksi kirjeessään Erkki Tuulelle – eli käsistään ja jaloistaan sidottuna presidenttinä – ja toteaa, että ”Vanha politiikan tappelukukko oli joutunut luottamustehtävään, jossa nokkimiset oli otettava vastaan vaieten.” Kirjoittajan mielestä kirjeet ovat hyvä historiallinen dokumentti myös Kekkonen itsetietoisuudesta ja päättäväisyydestä ulkopoliitikassa. Monissa kirjeissä Kekkonen muistuttaa ”äreää paimenkoiraa, joka piti lauman koossa”, mutta hän ”osasi olla myös hyvä paimen, joka ottaa takaisin laumasta eksyneet”. Artikkelin mukaan on täysin mah- dollista, että Kekkonen on jo alun perin kirjoittanut kirjeensä tulevaa julkaisemista silmällä

pitäen. Tämän ajatuksen puolesta puhuu muun muassa kirjeiden tasainen laatu. Samalla kehuetaan Kekkonen kykyä ”kynämiehenä”. (HS.)

Ilta-Sanomissa 24.3.1976 Pertti Hemanus pitää myllykirjeiden julkaisemista sen sijaan kyseenalaisena tekona. Sanoma hänen kirjoituksessaan on, että myllykirjeiden ansio voi olla siinä, että ne saattavat johtaa avoimempaan keskusteluilmapiiriin Suomessa, ainakin Hemanus toivoo niin. Hänen mielestään kirjeiden julkaisemiseen liittyy kaksi ongelmaa. Ensimmäkin Kekkonen reaktiot joihinkin tapauksiin tulevat julkisuuteen aivan liian myöhään. Esimerkkinä Hemanus mainitsee kirjeen Erkki Tuulelle vuodelta 1958, jota käsittelin luvussa 4.2.1. Hemanus muistelee kuullessaan itsekin huhuja, joiden mukaan presidentti olisi estänyt tutkimasta Arvo Korsimon rintamakarkuruussyytöksiä, mutta mitkä olivat todennäköisesti vain poliittisista syistä tekaistuja. Kuitenkin Hemanus toteaa, että ”ilmaa puhdistava julkinen keskustelu olisi pitänyt voida käydä vuonna 1958 eikä 1976. Myöhäisyyden lisäksi toinen ongelma on se, että jotkin asiat vanhenevat ja ihmiset mielipiteineen muuttuvat, joten tällaisten vanhentuneiden asioiden esiin ottaminen on kohtuutonta. (IS.)

Kanava ei reagoanut minkäänlaisella kirjaesittelyllä kirjekokoelmiin niiden ilmestymisvuonna 1976. Ainoa artikkeli, jonka se kirjoista julkaisi, oli Nils Meinanderin kirjoitus kaksi vuotta myöhemmin. Professori Meinander (1978: 161–164) tarkastelee Kanavan artikkelissaan suomalaisten ulkopoliittikkäkäsityksiä Kekkonen kirjekokoelmiin päätyneiden myllykirjeiden valossa. Hänen mukaansa Kekkonen kirjeet valaisevat varsin huonosti Suomen virallista ulkopoliittikkaa. Sen paremmin ne eivät luonnehdi edes myllykirjekokoelmiin mukaan otettujen kiistojen ohjelmallista erimielisyyttä. Meinander toivookin, että koska Kekkonen on tarttunut kynään tuollaisella tarmolla, olisi hän kirjoittanut hieman näistäkin kysymyksistä. Ennemmin kuin todellisista ulkopoliittisista kiistoista, näyttäisi ulkopoliittinen oppositio elävän ”nimenomaan korkeata mylläriä vastaan muutoin ilmitulleesta arvostelusta”. Lisäksi kirjoittaja kritisoi kokoelmia siitä, etteivät lukijat ”mainittavasti viisastu” läheskään kaikkien kirjeiden sananvaihdoista. Toisaalta kirjeet antavat kuvan kirjoittajansa monipuolisista harrastuksista ja huomattavasta asiantuntemuksesta samalla kun todistavat presidentin arkuuden arvostelulle lisääntyneen ajan mittaan. Lopuksi Meinander toteaa Kekkonen arkipäiväisten kansalaispostien osoittavan, että tämä elää sydämeään kansan keskuudessa, vaikka samanaikaisesti sen yläpuolella.

Kirjallisuuslehti Parnasso julkaisi arvostelut myllykirjeiden molemmista osista erikseen kokoelmien ilmestyttyä. Ne on laatinut Kekkonen lastenkutsuillakin vierailut kirjailija Erno Paasilinna. Sisäpiiriläisen Paasilinnan kommentit kirjoista ovat paikka paikoin suoranaista oodia presidentin kirjoittajan ja hallitsijan kyvyille. Ensimmäisen osan (Paasilinna

1976a: 259–263) ylevästä sävystä käynee esimerkiksi todistelu, kuinka ”Kekkosen ylivoimainen älykkyys ja poliittisen taktiikan taito saa monet näyttämään todellista kokoaan pienemmillä, varsinkin kun Kekkonen listii heiltä päät poikki”. Ei Paasilinnan teksti sentään kokonaan tällaista linjaa noudata. Hän esimerkiksi toteaa Kekkosen vakuuttavan kirjeissään puutumattomuuttaan sisäpolitiikkaan, mutta kirjeet osoittavat hänen puuttuneen siihen aktiivisesti. Paasilinnan kirjoitus onkin mielenkiintoinen yhdistelmä suurta kunnioitusta ja pieniä ”neulanpistoja”. Hän kehuu Kekkosen älyn lisäksi muun muassa tämän mestarillista, iskevän vertauskuvallista kielenkäyttöä. Kritiikkiäkin Paasilinna jakaa joistain asioista. Kansalaisposteista olisi osa joutanut jäädä pois, koska ”Kansanomaisuus korkealla tasolla lakkaa olemasta aito silloin kun se ei ole päämäärä vaan harrastus”. Tässä suhteessa Paasilinna eroaa Meinanderista, joka kiitteli presidenttiä kansanomaisuudesta. Lisäksi Paasilinna toteaa, että Kekkonen antaa armotta iskuja alaspäin, mutta ei kestä itseensä kohdistuvaa arvostelua. Hän ei myöskään pyri virittämään uutta keskustelua, vaan pakottaa palaamaan entiseen.

Myllykirjeiden toisesta osasta Erno Paasilinna (1976b: 517–520) kirjoittaa, että se on sävyltään ensimmäistä osaa tasaisempi. Toisekseen hänen mielestään rajanveto kirjeen ankaruuden ja vastaanottajan aseman välillä on harkittu tarkemmin. Ongelma Kekkosen kirjeissä on, että niiden kirjoittaja on niin taidokas, että hänen ”vilpittömätkin tunteet vääntäytyvät usein liian monisärmäisiksi tosikkojen ymmärtää”. Kurinpalautuskirjeet todentavat presidentin tiedusteluverkon laajuutta, ulkopoliittisen vartioinnin tehokkuutta ja sisäpoliittista haavoittuvuutta. Meinanderin kanssa samaa mieltä Paasilinna on siitä, ettei kirjeitä ole valittu aina niiden yleisen tai poliittisen merkityksellisyyden perusteella vaan esimerkiksi Kauko Kareen kirjailijatoiminta esiintyy kokoelmassa neljä kertaa siinä missä Tšekkoslovakian miehitys vain kerran ohimennen.

Yksi mielenkiintoinen kysymys tutkimukseni alussa oli, voiko myllykirjekirjoja lukea historiankirjoituksena. Vastaus riippuu näkökulmasta. Kokoelmia ei ehkä voida pitää historiankirjoituksena, koska niiden kirjeet on valittu sellaisilla perusteilla, etteivät tärkeät tapahtumat nouse esiin sen erikoisemmin kuin jonkun tuttavan nimipäivät. Tätähän molemmat edellä esittelemäni arvioinnitkin kritisoivat. Vaikka kirjeet on julkaistu ulkopoliitiikan vahvistamiseksi, sisältävät kirjat Suomen ulkopoliitiikan hoitamiseen kuulumatontakin aineistoa niin paljon, että julkaisun syyksi on perusteltua epäillä myös presidentin oman aseman vankistaminen. Historiallisina dokumentteina myllykirjeet sen sijaan toimivat omalla tavallaan. Kirjeitä voi tietenkin lukea Kekkosen poliittisen linjan manifesteina kuin myös hänen persoonallisen vallankäyttönsä ilmentymänä. Myllykirjeistä voi lukea siitä, kuinka presidentti Kekkonen loi ja vankisti valta-asemaansa kirjeiden välityksellä. Luonnollisesti julkaistut kir-

jeet on valittu ”sopivalla” tavalla. Kuten Paasilinnakin toteaa (1976b: 520), kirjeet ovat Kekkonen yksinpuhelua, koska vastauskirjeet on jätetty pois. Alaviitteisiin kirjojen toimittajat ovat ottaneet mukaan joitakin vastauskirjeitä ja muita täsmennyksiä, mutta presidentin kirjeenvaihdosta saadaan todellisempi kuva vasta sitten, kun Kekkonen kaikki sekä lähettämät että vastaanottamat kirjeet julkaistaan.

Joka tapauksessa näihin kirjeisiin liittyy niin paljon kaikenlaista taustatietoa ja taustaoletuksia, ja kun ne ovat vain yhden tahon monologeja, on niitä varsin vaikea analysoida kovinkaan tarkkana kuvana todellisuudesta. Monia taustaoletuksia ja -vaikutteita on kyllä löydettävissä teksteistä, mutta niiden oikeellisuudesta ei voi sanoa paljoakaan. Kuitenkin tekstimaailma rakentaa yhtä paljon todellisuuttamme kuin todellisuus on vaikuttamassa tekstimaailmaamme.

5.2. VAIKUTTAMISKEINOT

Sanomalehtimies ja toimittaja Matti Paavonsalo osuu mielestäni naulan kantaan pohtiessaan, kuinka ja miksi presidentti Urho Kekkonen puuttui ihmisten sanomisiin ja tekemisiin muun muassa myllykirjeiden keinoin. Paavonsalo kirjoittaa:

Mistä presidentti oli saanut valtuudet tinkiä toisten ihmisten sananvapaudesta, kun asiat eivät tulleet esille hänen mielensä mukaisesti? Ei tietenkään mistään, mutta se taisi jäädä hänelle sanomatta. (Paavonsalo 1995: 278.)

Tuikka (2003: 157) toteaa, että Kekkonen oli hallittava ulkopoliittikkaa hallitakseen sisäpolitiikkaa ja sisäpolitiikkaa hän hallitsi vetoamalla ulkopoliittikkaan. Yksi merkittäviä syitä Kekkonen suvereeniuteen poliittisella kentällä oli hänen kykynsä ottaa politiikan symbolinen eli retorinen kenttä haltuunsa. Kyse oli siten paljolti kielellisestä hegemoniasta. Kekkonen valtakauden mittaan kielipeliä eli neuvostosuhteiden ja ulkopoliitiikan ”liturgiaa” kehitettiin, ja ennen pitkää tultiin tilaan, jota voidaan kutsua ”kanonisoiduksi poliittiseksi diskurssiksi”. Suomen asemasta kansainvälisessä politiikassa ja suhteista Neuvostoliittoon oli luvallista puhua vain yhden diskurssin mukaisesti. Teknisesti Kekkonen argumentaatio erityisesti 1970-luvulla oli tehokasta perustuessaan jatkuvaan toistoon ja ”oikean politiikan” viestin vahvistamiseen.

Kekkonen luki lehtiä hyvin paljon ja tarkasti. Jakobson on kuvannut Kekkonen lukeneisuuden laaja-alaisuutta ainutkertaiseksi poliittisissa piireissä: Kekkonen luki lehdet

tarkasti ja seurasi myös ulkomaisia sanoma- ja aikakauslehtiä. Sen lisäksi hän luki niin koti- maista kuin ruotsin-, saksan- ja englanninkielistä kirjallisuutta. Samoin hänen muistinsa oli – vielä 1960-luvun alkupuolella – erittäin hyvä, ja hän saattoi pystyä palauttamaan mieleensä yksityiskohtia esimerkiksi lähettiläiden raporteista pitkienkin aikojen jälkeen. (Jakobson 2001: 341–342.) Hyvin tarkasta lehdistön seuraamisesta kertovat myös Juhani Suomen julkaisemat Kekkos-päiväkirjat. Niistä käy ilmi, että UKK on useimpien päivien kohdalle liittänyt omien merkintöjensä lisäksi myös lehtileikkeitä, joista toisiin hän on kirjoittanut kommentte- jakin. Kekkonen valtava tiedon määrä asioista oli yksi hänen merkittävimpiä lyömäaseitaan.

Kirjeissään Kekkonen vankistaa ensinnäkin valta-asemaansa rakentamalla itses- tään kuvaa ulkopoliittikan suvereenina asiantuntijana ja korvaamattomana miehenä. Toisek- seen hän luo myös kuvaa itsestään kansanmiehenä, taitavana ironikkona ja kielenkäyttäjänä, kovana hiihto- ja kalamiehenä ja niin edelleen. Luonnollisesti valta-aseman vahvistamisen kannalta todistelut läheisestä yhteydestä kansaan on tärkeässä roolissa. Näitä erilaisia ”oma- kuvia” voi myös tarkastella diskursseina. Valta-aseman vahvistamiseen myllykirjeissä on käy- tetty muun muassa ulkopoliittisen uhan diskurssia, johon olennaisella tavalla liittyvät myös implikaatiot siitä, että Kekkonen on korvaamaton ulkopoliittikan johtohahmo, joka erityisesti hyvillä idänsuhteillaan pystyy huolehtimaan Suomen vakaasta asemasta. Niitä puheita ja pu- hetapoja, joilla Kekkonen osoitti ymmärtävänsä tavallisen kansan oloja ja arkea, voidaan kut- sua kansanmies-diskurssiksi. Seuraavaksi käsitelen niitä piirteitä, joilla myllykirjeet vakuut- tavat lukijaansa.

Kaiken lähtökohta on Urho Kekkonen päättäväisyys ja voimakas tahto hoitaa asiat juuri kuten hän parhaaksi näkee. Viimeistään noottikriisin seurauksena Kekkonen itse- luottamus Suomen hallitsijana kasvoi niihin mittoihin, että hän saavutti käytännössä itsevalti- aan aseman maan johdossa. Kirjeissään niin suomalaisille politiikan toimijoille, virkamiehille, julkisen sanan edustajille kuin tavallisille kansalaisillekin Kekkonen asemoi itsensä kirjeen vastaanottajaa ylemmäs arvoasteikossa. Hän otti itselleen vallan puuttua ihmisten tekemisiin ja sanomisiin, ja mikäli heidän tekonsa ja puheensa eivät häntä miellyttäneet, kovisteli hän syyllisiä henkilökohtaisilla kirjeillä. Vain Neuvostoliitto oli kirjeissä Kekkostakin ylempänä. Tämä näkyy kahdella tavalla: kirjeiden joukkoon mahtuu muutamia tervehdyksiä neuvosto- johtajille, muun muassa Hruštševille ja Brežneville. Nämä kirjeet noudattavat hyvin tarkkaan sitä YYA-sopimuksen henkistä liturgiaa, jolla maiden välisiä kunnioittavia suhteita tuon tuos- ta vakuutettiin. Toisekseen Neuvostoliiton ylemyys näkyy kirjeissä siten, että niissä vedot- tiin aina Suomen omaan etuun, jonka mukaista oli tietysti olla lojaali Neuvostoliittoon päin. Maan edun korostaminen ja siihen vetoaminen olivat Kekkonen valta-aseman kannalta elin-

tärkeää. Maan etu joka tapauksessa kulminoitui häneen ja viralliseen Suomeen ulkopoliitiikkaan. Jakobsonin (2001: 343) mukaan Kekkonen aavisteli vähän väliä kolmannen maailmansodan olevan lähestymässä. Tämä pelote oli yksi UKK:n strategia säilyä vallassa. Hän ajatteli, että jos kansalle olisi vakuutettu, ettei sodan vaaraa olekaan, oltaisiin pian saatettu päätellä, ettei Kekkosta enää tarvitakaan.

Olisi väärin väittää Kekkonen olleen todellisuudessa Neuvostoliiton talutusnuorassa. Päinvastoin hän pyrki ohjailemaan neuvostojohtoa neuvotteluissaan. Kekkonen välitti sanomasta koskaan jyrkästi ei, sen sijaan hän totesi, että ehdotus ei ole hyväksi Suomen ja Neuvostoliiton suhteille. Vastaavasti hän sai neuvostojohtajat hyväksymään sellaisiakin sopimuksia, joita he alun perin vastustivat (Jakobson 2003: 219). Maan etuun vetoaminen oli myös osoitus UKK:n isänmaallisuudesta. Siten esimerkiksi Lauri Kirveelle lähetetty myllykirje ei ollut siinä mielessä turhaa uhoa, etteikö presidentti olisi ollut merkittävässä roolissa idänkaupan suhteissa. Lisäksi Kekkonen antaa osoituksen isänmaallisuudestaan ja asemastaan ulkopoliitiikan johtohahmona muun muassa kirjoittamalla maaherra Uuno Hannulalle 10.4.1963 seuraavalla tavalla:

Omasta puolestani sanon, että olen yhteistyössä vaikka kenen kanssa, jos se voi edistää maan ulkopoliittista turvallisuutta, mikä on suurelta osalta minun huolenani, ja hylkään yhteistyön vaikka enkeli Gabrielin kanssa, jos se johtaa maan ulkopoliittiseen umpikujaan. Henkilökohtaiset vastenmielisyysdet eivät minulle tässä iässä merkitse mitään asian rinnalla. (KM1: 159.)

Joka tapauksessa Kekkonen asemoi itsensä myllykirjeissään muita ylemmäs. Perustelu tälle asemoinnille ei sellaisenaan löydy kirjeistä, vaan ekstralingvistisen tiedon perusteella tämä itsevaltius ikään kuin rakensi itse itsensä ja valta ruokki valtaa, mitä myös Tuikan havainnot osoittavat. Fairclough (1989: 38–39) ajattelee hallidaylaisittain, että kielenkäytön ja sen ulkopuolisen todellisuuden välillä on tiukka sidos. Sosiaalinen rakenne ja kielenulkoinen todellisuus ovat osaltaan määrittämässä diskursseja, mutta toisaalta tätä kielenulkoista todellisuutta ja sosiaalisia rooleja eli subjektipositiota tuotetaan diskursiivisesti. Samoin diskurssityypit rakentavat diskurssikäytäntöjä ja toisin päin. Tekstin ideationaalinen funktio konstituoii tiedon ja uskomusten systeemejä ja interpersonaalinen funktio sosiaalisia identiteettejä ja itsen muotoja sekä sosiaalisia suhteita (Fairclough 1995: 6). Hall (2001: 73–80) esittelee Foucaultin näkemyksiä subjektien ja diskurssien suhteesta. Foucaultin mielestä diskurssien ulkopuolella ei voi olla olemassa mitään. Siten esimerkiksi ulkopoliitiikka on merkityksellistä ja olemassa vain sitä koskevan diskurssin sisäpuolella. Diskurssi myös määrää, mitä on mahdollista sanoa. Samoin subjektit rakentuvat diskursseissa ja ovat näin alistettu diskursseille. Subjektipositioid-

hin asettuminen mahdollistaa siis osallistumisen tiettyihin diskursseihin. Loppujen lopuksi puhujan oma asennoituminen asiaan määrittää ratkaisevasti hänen omaa asemaansa diskursiivisessa maailmassa. Kun Kekkonen luo kirjeissään todellisuutta, jossa hän sijoittuu yli muiden ja onnistuu vakiinnuttamaan tällaisen ”kekkoslaisen” diskurssin eli puhettavan, rakentaa tällainen valta lopulta itse itseään.

Kekkonen asema kirjeissä rakentuu monin tavoin. Mitä nämä tavat ovat, onkin koko työni ydinkysymys. Kekkonen esiintyy kirjeissään karkeasti ottaen kahdessa roolissa. Yhtäältä hän aktiivinen toimija, joka tekee asioita. Toisaalta hänen asemansa on tarkkailla ja kommentoida ”norsunluutornistaan” ihmisten tekemisiä ja sanomisia. Tällainen toimijan rooli Kekkosella on esimerkiksi myllykirjeessä Lauri Kirveelle, jossa Kekkonen neuvottelee onnistuneesti Neuvostoliiton korkeimman johdon kanssa idänkaupan kysymyksistä, palaa kotimaahan ja saa vastaanottaa moitteita. Toinen esimerkki on kirje Erkki Tuulelle, jossa Kekkonen kertoo pitkän aikaa joutuneensa seuraamaan, kun tietyt kansanedustajat levittävät hänestä perättömiä väitteitä. Presidentin asema on kuitenkin ollut vaikea, sillä hän on joutunut seuraamaan tuota toimintaan *käsistään ja jaloistaan sidottuna*. Muiden yläpuolella olevan tarkkailijan rooli Kekkoselle rakentuu esimerkiksi käsittelemässäni kirjeessä Johannes Virolaiselle. Kekkonen on sanomalehdestä lukenut kansanedustaja Virolaisen haastattelun, ja koska haastattelussa tämän sanat eivät satu presidentin mielen mukaisesti, kirjoittaa hän Virolaiselle myllykirjeen. Kirje on nuhteleva, koska Virolaisen lausunnot ovat suorastaan syyntakeettomia. Vielä parempi esimerkki Kekkonen roolista tarkkailijana on kirje Fagerholmille. Sinä hän toteaa lukeneensa lehdistä Artturi Rannan osallistuvan Kymen läänin maaherrana sosiaalidemokraattien puoluetoimikunnan toimintaan. Valitettavasti Kekkonen on pakko puuttua tähän asiaan ja painostaa pääministeri Fagerholm hoitamaan asia niin, että Ranta eroaa puoluetoimikunnasta. Näin presidentistä tulee kirjeen perusteella kuin Rannan erottamisprosessin välikappale, jota ohjaa jokin ulkoinen pakko hoitaa asia eteenpäin.

Kirje on vaikuttamisen välineenä mielenkiintoinen. 2000-luvun alussa perinteisen kirjeen kirjoittaminen ei ole enää suosituimpia yhteydenottovälineitä, mutta puoli vuosisataa sitten se oli varteenotettava tapa lähestyä niin tuttuja kuin tuntemattomiakin. Kekkonen piti kirjoittamisesta ja kirjeitä hänen myllystään lenteli ympäriinsä reippaalla tahdilla. Rekisteriteoria ohjaa pohtimaan myllykirjeen asua, etenkin vuorovaikutuksellisuuden näkökohtia. Kirje on melko anonyymi tapa ottaa yhteyttä ihmiseen. Kirje voi olla pitkällisen harkinnan ja laatimisprosessin tulos, eikä toisaalta välittömän palautteen mahdollisuutta ole. Kekkonen pyrki poistamaan tuon vähänkin mahdollisuuden vastata lähettämiinsä kirjeisiin. Hän ei toivonut saavansa puolustelukirjeitä ja toisinaan hän tämän huomautuksen myös kirjeen loppuun

lisäsi. Tähän esimerkkiaineistooni näitä tapauksia kertyi useita. Myllykirje ei siis ollut mikään keskustelunaloitus, jonka tarkoitus oli saada aikaan kirjeenvaihtoa.

Kekkoseen argumentoinnin ja retoriikan keinot ovat kirjeissä suhteellisen yksipuolisia, joskaan eivät yksioikoisia. Kuten luvussa 4.1.1. Fagerholmin kirjettä käsitellessäni esitin, on Kekkonen tapa esittää vaatimuksensa toisinaan varsin epäsuora. Faircloughin (1989: 81–83) havainto on, että tekstiä lukiessaan ihminen tulkitsee ja työstää sitä suurelta osin automaattisesti. Niinpä lukija tuo tulkintaprosessissa tekstiin täydentävät olettamuksensa ja odotuksensa. Siten tehokas tapa vaikuttaa lukijaan on rakentaa teksti niin, että lukija ohjautuu haluttuihin päätelmiin asiainloista ilman, että niitä eksplisiittisesti tekstissä osoitetaan. Tätä periaatetta käyttävät useat vakuuttelevat ja propagandistiset tekstit. Artturi Rannan tapauksessa presidentti viittaa johonkin yleiseen, ulkoiseen pakeroon, jonka takia hänen on puututtava asiaan. Missään vaiheessa hän ei sano suoraan, että Rannan on erottava ja eikä sitä, miksi juuri Fagerholm saa tämän kirjeen Rannan sijaan. Vaikka kyseessä on ehdoton vaatimus, mikä ilmenee muun muassa siitä, ettei Fagerholmille jää harkinnan varaa asian hoitamisen suhteen, esitetään vaatimus niin, että teksti luo sana sanalta luettuna pakottomuuden ”illusion”. Kuitenkin lukija ymmärtää kirjeen luettuaan sen esittämän toimintatavan, aivan kuten Fairclough esittää.

Toinen vastaavanlainen näennäisen vapaaehtoisuuden luova asetelma rakentuu Erkki Tuulelle osoitetusta kirjeestä. Siinä Kekkonen toteaa, ettei voi olettaakaan tuollaisen henkilön tunnustavan halpamaista tekoaan *samalta foorumilta, jolta on sen esittänyt*. Oikein tulkittuna Kekkonen kuitenkin käskee Tuulta perumaan sanansa julkisesti. Loppujen lopuksi lukijan vastuulle jää ymmärtää pyyntö tai vihjaus käskyksi. Vaikka käskyt esitetään siten, että toiminta jää lukijan harkittavaksi, ei vaihtoehdoille todellisuudessa jää varaa. Fagerholmin kirje on myös esimerkki siitä, että toisinaan presidentti suorastaan uhkailee vastaanottajaa. Joka tapauksessa käskeminen on vallan indeksi; jotta voi käskää uskottavasti toista tekemään jotain, on käskijän oltava valtasuhteessa käskettävään. Toisaalta käskeminen voi myös luoda valta-aseman. Näin retorinen ja diskursiivinen valta voi ruokkia muunlaista valta-asemaa, joka taas luo lisää retorista uskottavuutta.

Toinen epäsuoraan pakottamiseen läheisesti liittyvä Kekkonen käyttämä ilmaisuoto omille pyrkimyksilleen on retorinen kysymys. Se on mielenkiintoinen vaikuttamisen väline, koska se on tapa esittää miltei minkälainen tahansa väite aavistuksen verran vihjailevammin ja kohteliaammin. Retorinen kysymys antaa usein vastauksen jo valmiina itsessään – kuten käsittelemissäni tapauksissa Kekkonen retoriset kysymykset – tai vähintäänkin ilmaisee puhujan asenteen asiaa kohtaan. Esimerkiksi kirjeessään Atte Pohjanmaalle Kekkonen asettaa

syytteensä ja haukkunsa kysymysten muotoon, ja vaikka kahdessa tällaisessa kysymyksessä on kysymysmerkkikin, ei hän odota saavansa vastausta kysymyksiin, minkä hän kirjeen lopussa jälkikirjoituksessa selvästi osoittaa. Retorinen kysymys on puhefunktioltaan toissijainen toteamus. Väitelauseesta se eroaa lähinnä siinä, ettei se esitä väitettä kirjaimellisesti, vaan usein implisiittisesti. Kuitenkin raja retoristen kysymysten, kehotusten ja huudahdusten välillä on häilyvä. (Hakulinen – Karlsson 1995: 286.) Kun Kekkonen aloittaa retorisen kysymyksensä *kuinka Te luulette*, on kysymys helppo mieltää aidoksi ja kuvitella vastaanottajan haluavan vastata siihen luulemisistaan.

Kekkonen vakuuttamisen ja argumentoinnin asialistalla on ensimmäisenä periaatteena yhtäältä Suomen edun korostaminen ja toisaalta Neuvostoliiton uhkaan vetoaminen. Siinä mielessä kirjeet ovat varmasti ulkopoliittikan puolustamista varten julkaistuja, että kaikki kysymykset, kiistojen aiheet ja soraäänät palautettiin lopulta Neuvostoliiton alati vainoavaan uhkaan. Näin siksi, että virallisen Suomen sisäpolitiikan piti olla kunnossa, jotta se kelpasi ulkopoliittikan taustaksi ja samoin Neuvostoliitolle. Suomen Sosiaalidemokraatin Atte Pohjanmaan saama myllykirje ei ole niinkään huomautus yhdestä pakinasta vaan kytkeytyy koko lehden tapaan kirjoittaa ja lopulta sosiaalidemokraattisen puolueen valtapyrkimyksiin. Toisekseen Kekkonen käsityksen mukaan häntä ja maan virallista ulkopoliittikkaa vastaan hyökkääminen merkitsi myös Neuvostoliiton vastustamista, mikä puolestaan oli Suomen edun vastaista. Näitä Suomen edun vaarantajia Kekkonen pyrki kirjeillään hiljentämään.

Myllykirjeiden yksi kantava retorinen keino on epämääräisyyden ilmausten taaja käyttö. Kekkonen salaa tai jättää tarkemmin mainitsematta kirjeissä tietolähteensä. Esimerkiksi Atte Pohjanmaan saamassa kirjeessä hän kieltää lukeneensa itse Suomen Sosiaalidemokraatin hänen syntymäpäivänään julkaisemaa kirjoitusta, mutta toteaa, että *eräs ystäväni on kertonut siitä minulle*. Toinen esimerkki saadaan Alpo K. Marttisen kirjeestä: Kekkonen oli saanut tiedon Marttisen New Yorkissa pitämästä puheesta, koska *Eräs tuntematon hyväntahtoinen henkilö on lähettänyt* hänelle Kanadan Uutiset -lehden numeron, josta puhe löytyy. Ottamatta kantaa siihen, liittyykö väite, että Kekkonen tiedettiin jo aikanaan olevan hyvin yksinäinen Tamminiemessään, tähän asiaan, en usko näiden ”ystävien ja hyväntahtoisten henkilöiden” olevan Kekkonen ystäviä perinteisessä mielessä. Ennemminkin nämä ystävät ovat niitä, jotka muodostivat sen vakoilu- ja ilmiantojärjestelmän, joka piti presidentin ajan tasalla valtakunnan tapahtumista. Tällaiset *eräs ystäväni* -henkilöt ovat olleet niitä ”perässähiihtäjiä”, jotka ovat huomanneet Kekkonen suosion olevan tie menestyä urallaan. Tämä *hyväntahtoinen henkilö* -väki on historiankirjoituksen valossa juossut Tamminiemeen kertomaan Kekkoselle jokaisen pienimmänkin havaintonsa miltei mistä tahansa asiasta. Ystäviä olivat siis ennen muu-

ta ne, jotka olivat Kekkonen kanssa samalla puolella ja hänen kannattajajoukoissaan. Ja itsevaltiaalle luultavasti olikin melko yhdentekevää, ketä nämä ystävät olivat, vaikka hän melko tarkasti verkostonsa – niin kansan- kuin virkamiehet – tunsikin. Näiden ”hovilaisten” ja ”perässähiihtäjien” – vaikeivät ne mitenkään salaisia ilmiöitä olleetkaan – aseman korostaminen ja julkisuudessa esittäminen olisi ollut epäilemättä epäedullista niin Kekkoselle, hänen asemalleen kuin näille uskollisille miehillekin. Sen sijaan tällainen pensastelu ja asioiden hoitaminen salassa oli merkittävässä osassa luomassa Kekkos-myyttiä. Samoinhan Kekkonen halusi pitää vakoiluverkostonsa salassa suuremmalta julkisuudelta, kuten halusi pitää salassa useiden Neuvostoliiton matkojensa ja neuvottelujensa sisällön, yhteytensä Moskovaan ja loppuajan surkean kuntonsa.

Kielellisesti epämääräisyyttä ilmaistaan erityisesti passiivin ja partitiivin käytöllä, kuten *on maassamme pidetty, joukon uskomattoman törkeitä syytöksiä tai eri puolilta maata tietoja*. Toinen mielenkiintoinen Kekkonen käyttämä kielenpiirre on modaalisuuksien käyttö. Yhtäällä, esimerkiksi Erkki Tuulen kirjeessä *On varmaan turvallista levittää*, nämä modaaliset ilmaukset rakentavat – näennäistä – epämääräisyyttä, joka kuitenkin on helppo tulkita ironian sävyttämäksi piilotteluksi. Toisissa yhteyksissä modaalisuuksilla Kekkonen esittää asian ehdottoman jyrkkänä. Ville Pörhölän väitteistä Kekkonen kirjoittaa, että *Yksikään näistä ei tietenkään ole tosi*. Näissä esimerkeissä Kekkonen käyttää vahvoja ja varmoja modaalisuuksia vähempiarvoisia vastustajia, esimerkiksi Pörhölää ja Marttista kohtaan. Sen sijaan sellaisista kirjeistä, jotka alkavat Hyvä veli -puhuttelulla tai ovat osoitettu puolustuskykyisemmille vastustajille, voi odottaa lievempiä ilmauksia tai asioiden pukemista retoriseksi kysymyksiksi.

Merkittävässä roolissa Kekkonen retoriikassa on myös toisteisuus. Toisteisuus ilmenee niin sanaston kuin temaattisellakin tasolla. Presidentti Kekkonen saa aina kuulla tai lukea *moitteita* tai *perättömiä väitteitä*. Samoin hän *kerran toisensa jälkeen* juoksee teollisuusmiesten asioilla. Myös hyvin emotionaaliset ilmaukset kuuluvat Kekkonen retoriikan piiriin. Presidentti ei epäröi kutsua itseään mieheksi, joka *käsistään ja jaloistaan sidottuna maaka maassa* toisten potkittavana. Tunteita kuvaavissa ilmauksissa ovat merkittävässä roolissa metaforat, mutta tunteita kirjeissä kuvataan myös muunlaisilla affektiivisillä ilmauksilla. Kevyemmän kansalaispostin mukaan ottaminen on kokoelmien lukijan kannalta suorastaan helpottavaa, sillä niissä liikutaan pääasiassa eri teemoissa ja sanaillaan toisenlaisilla äänenpainoilla. Kalliokosken (1996: 10) mielestä tunteet, eli suhtautuminen omaan itseän, keskustelukumppaniin ja puheenaiheeseen ovat paljon olennaisempia seikkoja kuin kielentutkijoiden

piirissä on totuttu ajattelemaan. Viime aikoina kielitieteen pragmatiikassa onkin korostettu sitä, että affektiivisuus ilmenee kaikissa kielellisissä valinnoissa.

Edelliset retoriset keinot ovat luomassa omalta osaltaan painostavaa ja uhkaavaa sävyä presidentin kirjeisiin. Tietysti uhkaavuus rakentuu paljolti myös ekstralingvistisesti ja myllykirjeiden ulkopuolella, sillä etenkin Kekkonen ensimmäisen kauden jälkeen presidentin asema alkoi olla niin vahva, että kenellä tahansa vastustelijalla saattoi olla vaara joutua ajetuksi poliittisella urallaan paitsioon. Selvä esimerkki uhkaamisesta on Kirveen saama kirje, jonka lopussa presidentti melko suorin sanoin uhkaa jättää teollisuusväen yksin idänkaupan ongelmiansa kanssa, mikäli näiden Uusi Suomi -lehti ei kirjoita toiseen sävyyn hänen onnistumisistaan neuvotteluissa. Epäsuorempaa uhkailua saa osakseen pääministeri Fagerholm, kun tarkoituksena on saada puoluetoveri Ranta eroamaan puoluetoimikunnasta. Usein tuo painostaminen ja uhkaaminen rakentuvat juuri epämääräisyyden varaan, kuten Tuulelle vihjataan *niistä oikeudellisista seuraamuksista*, joihin hänen lausuntonsa *saattaisi johtaa*. Vaikka Kekkonen kirjeessä toteaa Tuulen juuri juristina olevan tietoinen oikeudellisista seurauksista, saattaa olla niinkin, että Tuuli tietää, ettei sellaisia ole aihetta pelätä.

Uhkaamisen lisäksi Kekkonen argumentaatiossa toinen arveluttava piirre on vastustajien kuvaaminen kyvyttömiksi ja ymmärtämättömäksi esittämään arvostelua tai puuttumaan ylempiarvoisen presidentin toimiin. Kirjeissään Kekkonen syyllistyy hyvin usein ad hominem -tyyppiseen virheargumentaatioon, jossa vastapuolta estetään esittämästä omia näkökantojaan vedoten juuri hänen persoonaansa sen sijaan, että huomio kiinnitettäisiin argumenttien asiasisältöön. Sen sijaan tämäntyyppinen argumentti on mahdollista tulkita hämääväksi keskustelunaiheen vaihdoksi. Tällöin keskustelun siirretään käsittelemään osapuolten ominaisuuksia, ja motiivina tälle saattaa olla puheenaolevaa aihetta koskevien argumenttien heikkous. (Ylikoski 1998: 163.) Näin käy muun muassa Ville Pörhölän tapauksessa, jossa Kekkonen tekee tekstissään Pörhölästä vanhan, hurahtaneen miehen ja toteaa suoraan, ettei aio asiallisesti tämän väitteisiin vastata. Samalla Kekkonen sivuuttaessaan asiakysymykset ja tarttuessaan epäolennaisuuksiin rikkoo pragmadialektiikan hyvän argumentaation ensimmäistä, kolmatta ja neljättä sääntöä (van Eemeren – Grootendorst 1994: 23–24).

Ironian käyttö on Kekkonen kirjeissä hyvin yleistä. Ironian merkitys ei jää epäselväksi, ja siinä mielessä ironia on läpinäkyvää. Toisaalta kirjeiden tarkoituksena ei varmasti olekaan jättää ironian merkityksiä piiloon ja ottaa riskiä siitä, että ”kauniit” sanat luettaisiin kauniina eikä kielteisinä. Ironian käyttöön on Rahtun (2000: 240) mukaan syynä usein se, että ihminen tavoittelee kielenkäytöllään arvotuksellisuutta, monimerkityksellisyyttä, kiinnostavuutta ja taituruutta. Ironia vaatii paljon niin lukijaltaan kuin kirjoittajaltaan, koska viestiin

sisältyy vähintään kaksi merkitystä: pitää hahmottaa yhtä aikaa pintaviesti ja piiloviesti. Theleffin (1998: 35) mukaan viehtymys ironiaa kohtaan on ikivanha, sillä sen käyttö kuului muun muassa Platonin filosofisiin menetelmiin. Tällaisen sokraattis-platonisen ironian tarkoitus on ollut saada kuulija tai lukija oivaltamaan jotain sellaista, mitä ei kirjaimellinen merkitys paljasta. Ironia ei ole siten ollut Platonilla tyylikeino tai asenne, vaan argumentointia palveleva väline. Kekkonen kirjeissä ironian voi sen sijaan nähdä paljolti myös asenteena. Ironisoivan tyylin tarkoitus on usein osoittaa vastaanottajan alemmuus.

Toinen asia, mitä Rahtu (2005) pitää ironian tuottamisessa tärkeänä, on ironian odotettavuus. Tiedyt kontekstit, tilanteet tai henkilöt virittävät vastaanottajissa ironian odotuksen, ja näin tällaisia viestejä luetaan aina varautuen ironian mahdollisuuteen. Myllykirjeet toimivat esimerkkinä tämän ironian odotuksen on virittymisestä, koska Kekkonen kirjoitustapaan liittyy usein ironisoiva ote. Kun Kekkonen kirjoittaa vastustajilleen, tyyli häilyy usein ironian ja avoimen pilkan välisellä rajalla. Julmuudessaan ja läpinäkyvyydessään ironia ei ole ehkä taidokkainta mahdollista, mutta toimivaa siinä suhteessa, että se tekee sanomisesta entistäkin pistävämpää.

5.3. KANSALAISSPOSTIT

Kansalaisposti-kirjeitä lukiessa herää kysymys, miksi ja millä perusteilla näitä kirjeitä on otettu ja valittu kokoelmiin, joiden tarkoitus on perustella maan ulkopoliittisia linjauksia. Ehkä näiden kirjeiden tarkoitus on ollut antaa presidentti Kekkosesta kokonaisvaltaisempi kuva moneen suuntaan ulottuvasta, sujuvasanaanaisesta ja humoristisesta kansanmiehestä, jolla on laaja ystäväverkosto. Kansalaispostit ovat Kekkonen ylempään asemaan asettumisen kannalta luku erikseen, sillä niissä kansanmies-presidentti asemoi itsensä usein kansan tasolle. Toisissa kansalaisposteissaan, kuten seuraavassa esimerkissä, UKK asettuu Kainuun syrjäkylillä asuvien vähempiosaisten tasolle osoittamalla ymmärrystä vaikeissa oloissa eläviä kohtaan. Metsähallituksen Arvo Kivelälle osoittamassaan kirjeessä koko kansan presidentti Kekkonen muistuttaa metsähallituksen Kivelää ikään kuin jo sovitusta Suomussalmen tiehankkeesta.

Metsäneuvos Arvo Kivelä
Metsähallitus

29/3 1957

H.V.

Lähetän Sinulle ohella Kalle Pekka Huotarin kirjeen, jonka sisältönä on, että Suomussalmen Marjokylään pitäisi rakentaa maantie. Se lienee

metsähallituksen toimesta jo suunniteltu, kuten joskus on ollut puhetta. Se lähtisi aikoinaan ikäänkuin yhteisesti rakennetun Yli-Vuokki-Viiangin maantieltä ja kulkisi Saapaskosken yli. Kun Suomussalmella on yli 1000 työtöntä ja kun Marjokylässä käydessäni lupasin tehdä parhaani tien saamiseksi sinne, toivon, että et unohda tätä tietä, vaikka metsänomistajasi tuntuu sitä vastustavankin. (KM1: 37–38.)

Reilut puoli vuotta myöhemmin Kekkonen kirjoittaa Kalle Pekka Huotarille muun muassa, että *Halusin ilmoittaa teille, millä kannalla asia nyt on. En osaa sanoa saadaanko työt tänä talvena alulle, mutta jatkan tätä hiljaista painostusta, kunnes asia ratkeaa suotuisasti.* (KM1: 38–39.) Näin presidentti raportoi ponnistuksistaan ja hankkeen etenemisestä Kainuun syrjäkyläien ihmisille, vaikkei mitään varsinaista raportoitavaa olekaan.

Muun muassa nämä Marjokylän tiehanketta koskevat kirjeet osoittavat hyvin UKK:n olleen kansanmies. Hänen imagoonsa kuului hiihtäminen ja kalastaminen Lapin ja Kainuun maisemissa, ja hänellä olikin vahva kannatus erityisesti Kainuussa, jossa hän varttui, kävi koulunsa ja kuului Kajaanin suojeluskuntaan. Suosioon Pohjois-Suomessa vaikutti eränkävyn lisäksi myös syrjäseutujen edustaminen ja niiden asioista huolehtiminen.

Kivelän kirje osoittaa Kekkonen kahtalaisen aseman kansansa päämiehenä. Yhtäältä hän on kiinnostunut vähäväkisempien seutujen asioista ja ihmisten oloista. Toisaalta hän näyttää nousevan reilusti kirjekumppaneitaan ylemmälle tasolle valtansa suhteen, koska lupaa hoitaa tien Marjokylään enemmän tai myöhemmin. Näin Kekkonen samalla lukee itsensä yhdeksi niistä, joita Suomussalmen huono tilanne liikuttaa, mutta myös siksi mieheksi, joka tässä maassa saa asiat tapahtumaan. Sinällään Kekkonen helppo – kuten hän itse asian Kalle Pekka Huotarille lähettämässään kirjeessä tilanteen etenemisestä kirjoittaa – jatkaa *tätä hiljaista painostusta, kunnes asia ratkeaa suotuisasti.* Kekkonen toteaa luvanneensa tehdä parhaansa *tien saamiseksi sinne*, eli Marjokylään, joka implikoi, että Kekkonen on luvannut tien Marjokylään. Tie pitää saada, vaikka Kekkonenkin joutuu myöntämään Kivelälle, että *metsänomistajasi tuntuu sitä vastustavankin.* Tuskin presidentti joutuu tuota vastustusta koskaan kohtaamaan tai ”tilille” tien rakentamisesta, koska ei ole se taho, joka teiden rakentamisesta päättää. Näin hän siirtää vastuun ja vastustuksen metsähallituksen ja Arto Kivelän harteille. Siinä mielessä Kekkonen voi huoletta jatkaa *hiljaista painostusta.* Kirjeen argumentointi vetoaa nimenomaan luottamuksen ja reiluuden kysymyksiin: UKK:n on oltava luottamuksen arvoinen, koska on luvannut tien Marjokylään, Kivelän kanssa on myös ollut puhetta tien tekemisestä, joten myös häneltä odotetaan nyt toimia ja lisäksi tienrakentaminen helpottaisiin seudun valtaavaa työttömyyttä. Kekkonen lähestymistapa on muutenkin pehmeä, mitä kuvastaa etenkin vetoomus *toivon, että et unohda tätä tietä.*

Toinen esittelemäni kansalaisposti, professori Sakselalle lähetetty kirje, on osoitus Kekkonen leikkisästä toverillisuudesta ja sellaisista kirjeistä, joissa hän ei erityisemmin tuo asemaansa esille.

Professori Niilo Saksela

20/4 1969

Hyvä veli,

Olin juuri kirjoittamassa Sinulle korttia kiittäkseni vieraanvaraisuudesta ja tunnustaakseni, että horkoilemisen osalta olit oikeassa. Kotiin tulvani näet makustelin suussani sanoja horkoilla ja hortoilla ja riittävästi kokeiltuani minulle palautui selvästi mieleen, että se oli ollut »horkoilla» jo 1930-luvulla, jolta ajalta peräisin muistoni on. Kiitos, kunnia ja ylistys, Sinä olit oikeassa. Ja anteeksi, kun tyhmyydessäni tulin väitelleeksi kaikkietouttasi vastaan. Mutta sattuuhan sitä.

Palautan ystävällisesti lähettämäsi Hirnin kirjan. Se on minullakin – jossakin. Olen sen siis lukenut ja onnellisesti unohtanut. Se oli siis uutta, kun nyt sen sain lukea. Uutta ja virkistävää.

Kyllä tuo Lönnrot on ollut viehättävä ihmistyyppi. Kujeellisuus on harvinaista suuria aikaansaaneiden parissa. (KM2: 51.)

Kekkonen hovilääkärinä toiminut Saksela saa kirjeen, joka huokuu ystävyyttä ja ”tittelit pois” -asennetta. Kirje on myös osoitus, miten arkipäiväisistäkin asioista moneen suuntaan suhteita ylläpitänyt presidentti saa aiheen kirjoittaa kirjeen arvostamilleen ihmisille. Kuitenkin hieman kärjistäen voidaan sanoa, että tämän kokoluokan kysymykset olivat niitä asioita, joissa Kekkonen saattoi myöntää jonkun muun olevan oikeammassa kuin hän. Kuten hän itsekin toteaa, tapahtuu tämä myöntäminen vasta sitten, kun hän on ensin ”tullut väitelleeksi vastaan” ja sen jälkeen ”makustellut riittävästi”. Myöntymisessä on teatraalisuutta ja marttyyrihenkeä, mitä osoittaa ylenpalttinen Sakselan kaikkietouden ylistys ja oman tyhmyyden anteeksipyytely. Myös itseironialla on merkittävä sijansa kirjeessä. Tässäkin tapauksessa Kekkonen myönnytykset ja päätelmät lähtevät hänestä itsestään, sillä kotiin tultuaan hänelle *selvästi palautui mieleen* muistoja horkoilemisen historiasta. Samoin hän toki omistaa Hirnin kirjan, joskin antaa kirjekumppanilleen lahjan kehumalla kirjaa ja lukukokemustaan.

Viimeisessä kappaleessa Kekkonen ihastelee Lönnrotin viehättävää ja kujeellista tyyppiä. Myös Kekkonen tunnettiin itse kujeellisena ja yllättävänä tyyppinä. Kuten alussakin totesin, Kekkonen toteaa myllynsä kirjeissä karkelevan viattoman leikillisyyden ja veitikkamaisen ivan (KM2: 7), samoin kuin hän halusi ylipäänsä tulla tunnetuksi monia erikoisia tempauksia tekemänä ja neuvokkaana presidenttinä ja henkilönä. Häntä voi myös sanoa suuria aikaansaaneeksi. Siten viimeinen lause saattaa olla myös implisiittinen viittaus hänen itseensä.

Kansalaispostien merkitys kirjekokoelmissa voidaan mieltää monella tavalla. Kuten useaan kertaan olen maininnut, kirjeenvaihtonsa julkaisemisen syynä UKK toteaa olevan halun ja tarpeen puolustaa ulkopoliittikkaa. Kansalaisposteissa ulkopoliittikkaa ei kuitenkaan juuri näy. Samoin ei ole selvää kannattaako kansalaisposteja pitää samassa mielessä myllykirjeinä kuin politiikkaa käsitteleviä kirjeitä. Kirjalliselta kannalta ajatellen kansalaispostit tuovat kirjekirjoihin lisää luettavuutta ja kiinnostavuutta. Tiukan poliittisina teokset tuskin olisivat yhtä kiinnostavia ja antaisivat huomattavasti yksipuolisemman kuvan presidentistä. Tähän liittyykin asian vaikuttamispuoli: monipuolisen kirjeenvaihdon takana on tietysti monipuolinen henkilö. Poliittisissa myllykirjeissään Kekkonen osoittaa niin sisä- kuin ulkopolitiittisen taitonsa, kansalaispostit puolestaan osoittavat presidentin olleen kansanmies myös valtansa huipulla. Humaanit, lämminhenkiset ja usein leikittelevät kirjeet enemmän tai vähemmän tunnetuille kansalaisille voivat toimia myös todisteena vastustajille siitä, että presidentillä ja hänen edustamillaan asioille on vankka kannatus yhteiskunnan eri tasoilla. Siten poliittisten vastustajien voi osoittaa entistä paremmin olevan kritiikkeineen yksin.

Joka tapauksessa Kirjeitä myllystäni -kirjekokoelmien sekalainen kirjevalikoima ja sen monenlainen asenteellisuus johdattavat kysymään, kenelle nämä kirjeet on kirjoitettu ja kokoelmat julkaistu.

5.4. KENELLE KIRJOITETTU

Yleisön rooli on useimmissa argumentaatio- ja retoriikkateorioissa ensisijainen. Niin Aristoteleen kuin Perelmanin teorioissa tärkeintä on yleisön vakuuttaminen argumentatiivisin ja retorisin keinoin. Perelman määrittelee yleisön kaikiksi niiksi, joihin puhuja tahtoo vaikuttaa. Siten yleisö voi olla vaikkapa vain puhuja itse tai sitten koko ihmiskunta. (Perelman 1996: 21–27.) Kekkonen kirjeet on ensisijaisesti suunnattu niille vastaanottajille, joille kirjeet on lähetetty, mutta Kirjeitä myllystäni -kokoelmissa niiden yksityisyys häviää ja niistä on tullut myllykirjeitä kaikille lukijoille, jotka kyseiset teokset käsiinsä saavat.

Hyvällä syyllä voidaan pohtia sitä, kenelle Kekkonen myllykirjeet on loppujen lopuksi suunnattu ja kirjoitettu. Ilmeinen vastaushan on, että ne on osoitettu juuri niille henkilöille, joiden nimi kirjeen alussa on mainittu. Mutta sitten kun tietyt valitut myllykirjeet on koottu kahdeksi julkaistavaksi kirjaksi, ovat nämä kirjeet tietystikin tarkoitettu kenen tahansa luettavaksi. Mieluiten tietysti mahdollisimman suuren lukijankunnan luettavaksi, onhan se useimmiten julkaisutoiminnan periaate. Todennäköisesti myllykirjeet on osoitettu suurelle

yleisölle eli Suomen kansalle. Mistään emme voi varmasti tietää, onko Kekkonen jo kirjeitä kirjoittaessaan pitänyt silmällä sitä mahdollisuutta, että tulee vielä myöhemmin sopivan paikan tullen julkaisemaan näitä kirjeitään. Ei ole poissuljettu ajatus, ettei myllykirjeiden julkaisemispäätös olisi vaikuttanut niiden kirjoitustapaan ja tyyliin. Luvussa 5.1. esittelemäni Helsingin Sanomien artikkeli pohtii, että yksi kirjeiden valintaperuste saattaa olla ”tyylin taso”. Koska kirjeet ovat niin ”viimeistellyjä ja taitavia”, on mahdollista, että kirjoitettiin ”jo alun perin julkaisuutta ja historiaa varten”. Artikkelin kirjoittaja päättelee myllykirjeiden perusteella, että idea ”julkaisemisesta lienee syntynyt joskus vuosien 1960 ja 1963 välillä”. Martti Qvistille 1963 lähettämässään kirjeessä Kekkonen nimittäin toteaa julkaisevansa kirjeensä itse. (HS.) Itse Kekkonen toteaa Honka-liiton kaatumista käsittelevässä kirjeessään Qvistille, että ”Voi olla mahdollista, että jossakin myöhemmässä vaiheessa itse julkaisen tämän kirjeen.” (MK1: 174.)

Kuten Paasilinnakin (1976a: 259) toteaa myllykirje-arviossaan, ovat hallitsijan yksityiset kirjeet vallankäytön vähiten kontrolloitavissa oleva muoto. Julkaistaessahan kirjeestä tulee avoin kirje, jota voi verrata esimerkiksi yleisönosaston kirjoituksiin. Yleensä yleisönosaston tekstit on kohdennettu jollekin tietylle vastaanottajalle kuten myllykirjeetkin alun perin. Kuitenkin julkaistuna ne pyrkivät puhuttelemaan laajempaa joukkoa ja tavoittelemaan näin useampien hyväksynnän ja kannatuksen. Näin kirjeen yksityisyys katoaa julkaisemisen myötä samalla kun asiasta tulee julkinen ja ”yhteinen”. Tiettyyn tilanteeseen tai hetkeen liittynyt kommentti, kannanotto tai muu mielenilmaus saa uuden merkityksen ja uuden kontekstin, joka epäilemättä vaikuttaa myös kirjeen ja sen sanoman merkityksiin.

Oman tutkimukseni konteksti on ollut ennen muuta nykypäivän konteksti. Kirjeiden lukukontekstini on ollut etupäässä kirjekokoelmien konteksti, ja toisaalta olen lukenut kirjeitä myös sen uuden tiedon valossa, jota viimeisten vuosien historiantutkimus on esimerkiksi Moskovan arkistojen avauduttua Kekkonen toiminnasta tuottanut. Siten oma näkökulmani saattaa poiketa useimpien Kekkonen kulta-aikaan eläneiden kokemuksista ja mielikuivistä. Kuitenkin ajattelen myllykirjeiden olevan tarkoitettukin eräänlaisiksi historian sormenjäljiksi ja tulevien polvien tutkittavaksi. Hiidenmaa (2000: 183) on pohtinut kontekstien merkitystä tekstien tulkinnassa. Kontekstualisointi merkitsee sitä, että teksti asettuu aina uuteen kontekstiin kun sitä luetaan. Tämä merkitsee rekontekstualisoitumista eli uuskonteksteja. Mielenkiintoinen on kysymys, miten nämä uuskontekstit vaikuttavat merkityksiin. Koska tekstien konteksteja on useita, ei ole olemassa mitään oikeaa tai alkuperäistä ympäristöä eikä siten tulkintaakaan. Monien tulkintojen etsintä ja analyysi eivät luonnollisestikaan oikeuta väittämään tulkintoja kirjoittajan tarkoittamiksi vaan tekstin mahdollistamiksi lukutavoiksi.

Intentionit ja tavoitteet kirjautuvat tekstiin ja niitä tulee analysoida tekstin näkökulmasta, muutoin nämä eivät ole olennaisia kontekstipiirteitä tekstille. Oletetut intentionit voivat olla yksi tekstien uuskonteksteista, lukijan tuomia intertekstejä, joihin nojaten tekstin merkitystä voi etsiä. Jos kirjoittajan taustaan halutaan vedota, voidaan teksti rekontekstualisoida ja tuoda rinnalle muita tekstejä.

Kirjeillä – kuten muillakin teksteillä – on lukematon määrä eri konteksteja. Ensimmäkin kirjeillä on ollut alkuperäinen Kekkonen kirjoitus- ja laadintakonteksti. Sitten vastaanottaja on lukenut ja tulkinnut kirjeitä omasta näkökulmastaan omassa kontekstissaan ja liittänyt nämä uusiin yhteyksiin. Näitä mainittuja konteksteja voitaisiin mielestäni pitää alkuperäisinä konteksteina. Toissijaisia ovat puolestaan ne kontekstit, joissa kirjeitä luetaan osana myllykirjekokoelmia. Epäilemättä nykyiset uuskontekstit ovat aivan erilaisia myllykirjeiden lukemisen ja tulkinnan kannalta kuin kolmenkymmenen vuoden takaiset.

Kiinnostava kysymys on myllykirjeiden julkaisun ajallinen merkitys. Myllykirjeet on julkaistu aikana, jolloin presidentti Kekkonen on ollut vielä hyvin vankasti kiinni vallankahvassa muun muassa onnistuneen Ety-kokouksen ansiosta. On hyvin mahdollista, että julkaisemisen tarkoituksena on kuitenkin presidentin aseman pönkittäminen jo seuraavia presidentinvaaleja ajatellen. Voi olla myös, että aika on muuten vain ollut kypsä kirjeenvaihdon julkaisemiselle, olihan Suomi selvinnyt kylmän sodan ajasta kunnialla ja Kekkonen ulkopolitiittinen linja osoittanut menestyksellisyytensä. Joka tapauksessa kokoelmista on kasattu omanlaisensa historiallinen dokumentti siitä, mitä kulissien takana on tapahtunut. Ovathan myllykirjeet suuri paljastus siitä, millaista Urho Kekkonen vallankäyttö on ollut.

6. PÄÄTÄNTÖ

Tutkimukseni tarkoitus on ollut tutkia presidentti Kekkonen niin sanottujen myllykirjeiden argumentatiivista ja retorista rakentumista kielitieteellisestä näkökulmasta. Myllykirjeitä on pidetty Kekkonen yhtenä merkittävänä ohjailun, vaikuttamisen ja vallankäytön välineenä. Varsinaiseksi myllykirjeeksi määrittelen sellaiset kirjeet, jotka käsittelevät poliittisia tai muuten merkittäviä yhteiskunnallisia kysymyksiä. Kansalaispostikin muodostaa merkittävän osan kirjekokoelmista, mutta sen merkittävyys presidentin valta-aseman pönkittäjänä on perustunut hyvin pitkälti jo sen olemassaoloon. Siinä missä tavalliselle kansalle riittää saada presidentiltä lämminhenkinen kirje, eivät poliittiset vastustajat olleet vähällä taivuteltavissa. Kekkonen

henkilökohtaiset kirjeet tavoittivat häntä vastaan asettuneet poliitikot, muut yhteiskunnassa merkittävässä rooleissa olleet henkilöt ja heidän edustamansa tahot kuin rivikansalaisetkin. Koska myllykirjeet olivat yksi merkittävä keino hiljentää tämän opposition soraääniä, on kiinnostavaa tarkastella, mitä presidentti noilla kirjeillä vastustajilleen sanoo ja miten. Tutkimuksen tärkeitä työkaluja ovat olleet argumentaation ja retoriikan teoriat sekä systeemifunktionaalisen kielikäsitteilyksen tapa tarkastella kielenkäyttöä. Kielen kolmesta metafunktiosta olen tutkinut etenkin interpersonaalista funktiota, jonka kautta voidaan tarkastella tekstien vuorovaikutuksellisia ja osapuolten suhteita heijastelevia piirteitä.

Kirjeitä olen lukenut lähinnä nykytiedon valossa. Tämä merkitsee ennen muuta sitä, että yksittäisiä tapauksia tärkeämpänä pidän sitä kokonaiskuvaa, jonka uusin tieto presidentti Kekkoesta ja hänen ajastaan on keskusteluun tuonut. En usko kuitenkaan, että lukijapositio sinänsä vaikuttaa lingvistisen tutkimuksen löydöksiin ja tuloksiin. Tulkinnoissa etäisyys Kekkonen aikaan sen sijaan saattaa näkyä terveenä kriittisyytenä. Joka tapauksessa uskon löytäneeni muutamia sellaisia piirteitä, joilla Kekkonen kirjeissään rakentaa asemaansa maan ylimmän vallan käyttäjänä.

Tutkimuksen varsinaisia tuloksia olen esitellyt luvussa 5.2. Kekkonen kielenkäyttöä ja argumentointia leimaa päättäväisyys ja ehdottomuus. Kekkonen rakentaa kirjeissään uhkaavan asetelman, joka palautuu käytännössä aina tavalla tai toisella ulkopoliittisen uhan diskurssiin. Kekkonen rakentaa itselleen retorisesti ja diskursiivisesti sellaisen roolin Suomen ja Neuvostoliiton hyvien välien kannalta elintärkeänä vaikuttajana, että on suorastaan maan edun vastaista vastustaa hänen linjaansa. Kekkonen asemoi itsensä korvaamattomaan asemaan Suomen edun kannalta, mikä on ollut tehokasta yöpakkasten ja nootikkriisien epävarmassa ajassa. Hän asemoi itsensä kirjeensaajia ylemmäs ja ankarin sanakääntein suomii kaikkia, joiden tekemiset tai sanomiset eivät ole miellyttäneet häntä. Argumentaatio on suhteellisen yksipuolista ja perustuu toisinaan hyvän argumentaation periaatteiden vastaisiin keinoihin. Asioiden esittämistä ja perusteluja leimaa usein epäsuoruus, joka ilmenee hyvin epämääräisinä viittauksina Kekkonen tietoihin ja tietolähteisiin sekä mahdollisiin seuraamuksiin, joita Kekkonen vastustelu saattaa aiheuttaa. Asemoitumisesta ylempään asemaan kertoo myös runsas ironian käyttö. Ironia ei kuitenkaan ole hellämielistä vitsailua vaan häilyy useimmissa tapauksissa ironian ja avoimen pilkan välillä. Kirjeet antavat myös tukea sellaiselle tulkinnalle, että Kekkonen on kirjoittanut myllykirjeitään aikeissa julkaista kirjeenvaihtoansa myöhemmin. Kirjeitä voi pitää persoonallisena ja väärentelemättömänä muistelmateoksena, joskin aavistelut siitä, että kirjeet on alun perinkin kirjoitettu julkaisemista silmällä pitäen, murentavat ”autenttisuuden” leimaa.

Näin kriittinen tulkinta Kekkonen tavasta käsitellä ja ohjailta muita politiikan kentän hahmoja ja tekijöitä ei tosin tee täysin oikeutta Kekkonen presidentintyölle. Kuten Jakobson (2003: 220) toteaa, kriittisemminkin Kekkonen tarkastelleet tutkijat ovat myöntäneet hänen onnistuneen työssään luotsata Suomi läpi kylmän sodan uhkien, vaikka hänen politiikkansa keinot ovatkin olleet kyseenalaisia, jopa koko kansaa loukkaavia. Sitten lakeja on säädetty maassamme siten, että toista kekkoista ei enää tulla näkemään. Nyttemmin julkisessa keskustelussa toisinaan kysellään vahvojen poliittisten johtajien perään, kun ajankohtaisia ovat muun muassa kysymykset sotilaallisesta liittoutumisesta ja Suomen asemasta Venäjän ja EU:n ”välillä”. Ehkä jotkut kaipaavat edelleen Suomen johtoon Kekkonen kaltaista miestä, joka osaa sanoa, kuinka asiat tehdään. Kuitenkaan ajatus kekkoisesta salailu- ja vehkeilytyylistä yhteisten asioiden hoidossa ei saane innostumaan moniakaan niistä, jotka ovat perehtyneet uudempaan käsityksiin lähistoriamme vaiheista.

Kekkoisesta on kirjoitettu etenkin viime vuosina valtavasti elämäkerrallista materiaalia. Syynä tähän suoranaiseen Kekko-kirjallisuuden runsaudenpulaan on Moskovan arkistojen avautuminen ja varmasti myös se, että noista ehkä hieman kipeistäkin epävarmuuden vuosista on kulunut sen verran aikaa, että asioista voidaan nyt puhua oikeilla nimillä. Joka tapauksessa tuosta suuresta valtiomiehestä muotoutui jo aikanaan sellainen kultti ja legenda, ettei se vielä aikoihin lakkaa kiinnostamasta suomalaisia. Eri henkilöiden muistelmia ja muita historiankirjoituksia lukiessa näyttävät kaiken kaikkiaan samat teemat toistuvan: hieman eri näkökulmista ja painotuksin kuvataan kuinka Kekkonen nousi omapäisellä tyylillään Neuvostoliiton merkkimiesten suosioon ja sitten näiden yhteyksiensä avulla ja tukemana saattoi pitää oman asemansa Suomessa vahvana. Oma argumentaation tutkimukseni antaa lisäviitteitä siitä, että Kekkonen rakensi diskursiivisesti itselleen juuri sellaista asemaa, jossa hän itse oli koko idänsuhteiden suvereeni taitaja, jota ei voinut eikä kannattanut vastustaa.

Tällainen aineistolähtöinen tekstintutkimus asettaa kieltä kuvaavat teoriat koetukselle. On syytä muistaa, että kieliopin ja teorioiden ovat kuitenkin aina yleiseen muotoon pakotettuja ideaalisia kuvauksia eivätkä siten ole sellaisenaan suoraan luonnollisen kielen tarkasteluun siirrettävissä. Argumentaatiota ja retoriikkaa tarkasteltaessa huomio voidaan kiinnittää lukuisiin eri asioihin jopa pientä aineistoa tutkittaessa. Argumenttien hyvyys ja vakuuttavuus on sama asia, koska argumentointi tähtää siihen, että kuulija vakuuttuu argumentin hyväksyttävyydestä. Argumenttien hyvyys on kuitenkin puhtaasti subjektiivinen asia, sillä joku saattaa hyväksyä toisen torjumukset perustelut. Toisaalta kyse on myös yhteisöllisestä asiasta, sillä kritiikin periaatteet ovat aina tietyn yhteisön määrittelemiä. Argumenttien kelvollisuuden tarkastelu perustuu

kuitenkin myös yhteisön mieltymyksiä perusteellisemmille kriteereille, ja tähän argumentti-analyysit ovat vastaus. Argumentit voivat olla hyviä aidosti tai näennäisesti. (Kakkuri-Knuutila 1998: 109–110.) Uuden retoriikan myötä argumentointia ja retoriikkaa on alettu pitää toisistaan erottamattomina tekstien tarkastelun näkökulmina. Siten retoriikka on paljolti päässyt eroon kaunopuheisuuden leimastaan. Mielestäni jokainen diskurssi edellyttää juuri sille tyypillistä argumentointia ja retoriikkaa. Tietty diskurssi vaatii sille ominaisen sanaston lisäksi myös tietynlaisia tekstin rakentumisen ja perustelun keinoja.

Pragmadialektiikka on hyvin normatiivinen argumentaatioteoria esittäessään kymmenkohtaisen etiketin hyvän argumentoinnin ohjenuoraksi. Sen ansio on ennen muuta siinä, että se kieltää keskustelijoilta epärehdit tavat puolustaa omia näkökantoja. Kuitenkin niin pragmadialektiikka kuin muutkin argumentaation ja retoriikan teoriat ovat siirrettävissä käytäntöön vain eklektisesti ja sovellettuina. Funktionaalisen kieliopin tapa kuvata kieltä on hyvä, joskin sekin pakottaa laajuudessaan käyttäjänsä valitsemaan jonkin tietyn näkökulman kohteeseen. Samankaltainen tutkijalähtöisyys koskee myös diskurssientutkimusta.

Myllykirje-tutkimukseni pyrkii esittämään sellaisia argumentoinnin ja kielenkäytön piirteitä, joilla Kekkonen myllykirjeet vaikuttavat lukijaansa ja vakuuttavat tätä Kekkonen ulkopoliittisen linjan oikeellisuudesta. Mielenkiintoista on ollut myös tutkia, miten lehdistössä on suhtauduttu presidentti Kekkonen henkilökohtaisen kirjeenvaihdon julkaisemiseen. Kiinnostavaa olisi tutkia laajemmin myös sitä, kuinka Kekkonen ajan ”rähmällään” ollut media on presidenttiä käsitellyt. Myllykirjeethän osoittavat muun muassa Suomen Sosiaalidemokraatin ja Uuden Suomen kritisoineen ”neulanpistoillaan” Kekkonen toimia. Nykynäkökulma Kekkonen myyttiin on varsin toisenlainen kuin hänen aikaisensa. Uudempi tietämys niin tuosta ajasta kuin sen poliittisesta hengestä on muuttanut tulkintoja ja näkemyksiä myös presidentti Kekkonen työstä. Vaikka tuo työ ja Kekkonen vallankäyttö eivät ole aina päivänvaloa sietänetkään, on Kekkonen merkitys Suomen kansan suurena johtajana vaikeina aikoina ollut korvaamaton.

LÄHTEET:

- VAN DIJK, TEUN A. 1997: *The Study of Discourse*. – van Dijk, Teun A. (toim.), *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A multidisciplinary Introduction Volume 1*. s. 1–34. London: Sage.
- VAN EEMEREN, FRANS H. – GROOTENDORST, ROB 1994: *Rationale for a pragma-dialectical perspective*. – van Eemeren, Frans H. – Grootendorst, Rob (toim.), *Studies in Pragma-Dialectics*. s. 11–28. Amsterdam: SicSat.
- VAN EEMEREN, FRANS H. – GROOTENDORST, ROB – JACKSON, SALLY – JAKOBS, SCOTT 1997: *Argumentation*. – van Dijk, Teun A. (toim.), *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies A Multidisciplinary Introduction Volume 1*. s. 208–229. London: Sage.
- EGGINS, SUZANNE 1994: *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. London: Printer Publishers.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1989: *Language and Power*. London: Longman.
- 1995: *Critical discourse analysis: the critical study of language*. London and New York: Longman.
- 1997: *Miten media puhuu*. Suom. Virpi Blom ja Katariina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- GILL, ANN M. – WHEDBEE, KAREN 1997: *Rhetoric*. – van Dijk (toim.), *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies A Multidisciplinary Introduction Volume 1*. s. 156–184. London: Sage.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1995: *Nykysuomen lauseoppia*. 3. muuttamaton paino. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HALL, STUART 2001: *Foucault: Power, Knowledge and Discourse*. – Wetherell, Margaret – Taylor, Stephanie – Yates, Simeon J. 2001: *Discourse Theory and Practice*. s. 72–81. London: Sage
- HALLIDAY, M.A.K 1978: *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. London: Edward Arnold.
- HEIKKINEN, VESA 1999: *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HENTILÄ, SEPPO 2004: *Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917–1944*. – Jussila, Osmo – Hentilä, Seppo – Nevakivi, Jukka: *Suomen poliittinen historia 1809–2003*. s. 97–206. Helsinki: WSOY.
- HIIDENMAA, PIRJO 2000: *Lingvistinen tekstintutkimus*. – Sajavaara, Kari – Piirainen-Marsh, Anja (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö*. s. 161–190. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- HS = Helsingin Sanomat 16.3.1976. Presidentti Kekkonen kirjeiden ensimmäinen osa julki. Voittaja vai hyvä paimen.
- HYVÄRINEN, PEKKA 2000: *Suomen mies. Urho Kekkonen elämä*. Helsinki: WSOY.
- HÄIKIÖ, MARTTI 2001: *Urho Kekkonen*. – Valjus, Risto (toim.), *Kuninkaallisia, keisarillisia, tasavaltaisia. Suomen valtionpäämiehet ja heidän puolionsa. Kokoelma kansallisbiografian artikkeleita*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- IKOLA, OSMO 2001: *Nykysuomen opas*. 2.painos. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 65.
- IS = 24.3.1976. Myllykirjeiden avulla avoimempaan Suomeen.
- JAKOBSON, MAX 2001: *Pelon ja toivon aika*. Helsinki: Otava.
- 2003: *Tilinpäätös*. Helsinki: Otava.
- JUHILA, KIRSI 1993: *Miten tarinasta tulee tosi. Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa*. – Jokinen, Arja – Juhila, Kirsi – Suonen, Eero (toim.), *Diskurssianalyysin aakkoset*. s. 151–188. Tampere: Vastapaino.
- KAKKURI-KNUUTTILA, MARJA-LIISA 1998: *Retoriikka*. – Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.), *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. s. 233–272. Helsinki: Gaudeamus.
- KAKKURI-KNUUTTILA, MARJA-LIISA – HALONEN, ILPO 1998: *Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot*. – Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.), *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. s. 60–113. Helsinki: Gaudeamus.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 1996: *Johdanto. Kallio Koski Jyrki (toim.), Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä. Kieli 9*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja.
- KARVONEN, PIRJO 1995: *Oppikirjateksti toiminta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEHTONEN, MIKKO 1996: *Merkitysten maailma. Kulttuurisen tekstintutkimuksen lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.
- KEKKONEN, URHO 1976: *Kirjeitä myllystäni 1.–2.* – Tyrkkö Maarit ja Korhonen Keijo (toim.) Helsinki: Otava.
- 2003: *Urho Kekkonen päiväkirjat 3. 1969–1974*. – Suomi, Juhani (toim.) Helsinki: Otava.
- 2003: *Urho Kekkonen päiväkirjat 4. 1974–1981*. – Suomi, Juhani (toim.) Helsinki: Otava.

- KLINGE, MATTI 1976: Kekkonen aika. Suomen Kuvalehti 36/1976 s. 74–77.
KM = Kirjeitä myllystäni.
- KOISTINEN, MIKKO 1998: Pelkkää taloutta. Retoriikka journalismin tutkimuksessa. – Kantola, Anu – Moring, Inka – Väliverronen Esa (toim.), Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. s. 40–63. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- LEIWO, MATTI – LUUKKA, MINNA-RIITTA – NIKULA, TARJA 1992: Pragmatiikan ja retoriikan perusteita. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 8.
- LEIWO, MATTI – PIETIKÄINEN, SARI 1996: Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä. – Palonen, Kari – Summa, Hilikka (toim.), Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat. s. 85–108. Tampere: Vastapaino.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA 2000: Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset. – Sajavaara, Kari – Piirainen-Marsh, Anja (toim.), Kieli, diskurssi ja yhteisö. s. 133–160. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- 2002: M.A.K. Halliday ja systeemis-funktionaalinen kielitiede. – Dufva, Hannele – Lähtenmäki, Mika (toim.), Kielentutkimuksen klassikoita. s. 89–123 Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- MEINANDER, NILS 1978: Urho Kekkonen myllykirjeiden jauheista. Kanava 6 s.161–164.
- NEVAKIVI, JUKKA 1995: Miten Kekkonen pääsi valtaan ja Suomi suomettui. Helsinki: Otava.
- 2004: Jatkosodasta nykypäivään 1944–2003. – Jussila, Osmo – Hentilä, Seppo – Nevakivi, Jukka: Suomen poliittinen historia 1809–2003. Helsinki: WSOY.
- PAASILINNA, ERNO 1976a: Valtaistuin. Kanava 4 s. 259–263.
- 1976b: Valtaistuin, 2. Kanava 4 s. 517–520.
- PAAVONSAALO, MATTI 1995: Kekkonen valta. Helsinki: Gummerus.
- PALONEN, KARI 1997: Retoriikka poliittisena kielenä. – Palonen, Kari 1997: Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta. Jyväskylän yliopisto: SoPhi. Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 11.
- PERELMAN, CHAIM 1996: Retoriikan valtakunta. Suom. Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.
- PL = Porin Lehti 10.6.1976. Monarkian vahvin mylläri.
- PS = Suomen kielen perussanakirja I–III 1994.
- RAHTU, TOINI 2000: Ironiaa vai ei? Tekstin merkityksestä ja sen tutkimisesta. – Virittäjä 104 s. 222–245.
- 2005 (tulossa): Vilin pilkka. Erään haastattelun ääniä. – Haakana, Markku – Kalliokoski, Jyrki (toim.), Referointi ja moniäänisyys. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SALMINEN, ESKO 2004: Miten Kekkonen selvisi lehdistön ryvetyksestä? Kanava 31 s. 648–649.
- SISÄTTÖ, VESA – ALA-KORPELA, ANU – METSÄMÄKI, MIKKO 2000: Operaatio Kekkonen. Helsinki: Tammi.
- SK = Suomen Kuvalehti 36/1986.
- SUOMEN KIELEN PERUSSANAKIRJA I–III. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: Painatuskeskus. 1994.
- SUOMI, JUHANI 2003: Henkilöhakemisto. – Suomi, Juhani (toim.), Urho Kekkonen päiväkirjat 3. 1969–1974. s. 457–516. Helsinki: Otava.
- 2004: Urho Kekkonen neljännessä ja viidennestä presidenttikaudesta. – Suomi, Juhani (toim.), Urho Kekkonen päiväkirjat 4. 1974–1981. s. 9–18. Helsinki: Otava.
- SUMMA, HILKKA 1996: Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. – Palonen, Kari – Summa, Hilikka (toim.), Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat. s. 51–83. Tampere: Vastapaino.
- SS = Savon Sanomat 20.3.1976. Vahvan miehen muistelmateos.
- THESLEFF, HOLGER 1998: Platon ja platonismi. – Korkman, Petter – Yrjönsuuri, Mikko (toim.), Filosofian historian kehityslinjoja. s. 31–56. Helsinki: Gaudeamus.
- THOMPSON, GEOFF 1996: Introducing Functional Grammar. London: Arnold.
- TUIKKA, TIMO J. 2003: Kekkonen konstit: Urho Kekkonen poliittikkäsityksen muutos 1930-luvulta 1980-luvulle. – Peltola, Jari (toim.), Vai pelkkää retoriikkaa? 8. Johtolankoja. s. 145–163. Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen julkaisuja 78.
- VOLOŠINOV, VALENTIN 1990: Kielen dialogisuus. Suom. Tapani Laine. Tampere: Vastapaino.
- YLIKOSKI, PETRI 1998: Kuinka argumentti voi epäonnistua? – Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (toim.), Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. s. 158–175. Helsinki: Gaudeamus.